

*Załącznik Nr 1
do Uchwały Nr
Rady Miasta w Sandomierzu
z dnia2025 r.*

***Gminny Program Rewitalizacji
Sandomierza 2032+
(Projekt 1.0)***

Listopad 2025

Opracowano przy współpracy
Urzędu Miejskiego w Sandomierzu,
Komitetu Rewitalizacji,
mieszkańców i innych interesariuszy rewitalizacji
z firmą *InicjatywaLokalna.pl sp. z o.o.*

Spis treści

Wstęp.....	5
I. Część wprowadzająca	8
1. Metodologia prac nad dokumentem	8
II. Część diagnostyczno-analityczna.....	10
1. Metodologia delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji	10
2. Zasięg przestrzenny obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji.....	15
3. Szczegółowa diagnoza obszaru rewitalizacji oraz skala i charakter potrzeb rewitalizacyjnych.....	19
3.1. Sfera społeczna	20
3.2. Sfera przestrzenno-funkcjonalna	28
3.3. Sfera techniczna	29
3.4. Sfera gospodarcza	39
3.5. Sfera środowiskowa	41
3.6. Wnioski wynikające z pogłębionej diagnozy	47
III. Część programowa	53
1. Założenia Gminnego Programu Rewitalizacji	53
1.1. Misja i wizja stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji	53
1.2. Cele rewitalizacji wraz z odpowiadającymi im kierunkami działań	54
2. Projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne w latach 2026–2032.....	57
2.1. Lista planowanych podstawowych projektów/przedsięwzięć	57
2.2. Charakterystyka pozostałych rodzajów przedsięwzięć.....	66
2.3. Mechanizmy zapewnienia komplementarności oraz integrowania działań i przedsięwzięć rewitalizacyjnych	70
3. Powiązanie programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi	79
4. Szacunkowe ramy finansowe dokumentu wraz ze wskazaniem źródeł finansowania..	81
IV. Część wdrożeniowa.....	83
1. System realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji.....	83
1.1. Struktura zarządzania realizacją Gminnego Programu Rewitalizacji wraz z jego kosztami	83
1.2. Harmonogram realizacji programu	86
1.3. Promocja dokumentu	87
2. System monitoringu, oceny i wprowadzania zmian do programu	88
2.1. Sposoby monitorowania i sprawozdawczości	88
2.2. Sposób ewaluacji i wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu	93

3. Mechanizmy włączenia różnych grup interesariuszy w proces rewitalizacji	94
4. Procedura strategicznej oceny oddziaływania dokumentu na środowisko oraz opiniowania przez właściwe instytucje	100
5. Specjalna Strefa Rewitalizacji.....	101
6. Sposób realizacji dokumentu a polityka mieszkaniowa i planowanie przestrzenne w gminie	101
6.1. Niezbędne zmiany w polityce mieszkaniowej	101
6.2. Niezbędne zmiany w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego	101
Spis map	103
Spis schematów	103
Spis tabel	103
Spis wykresów.....	104

Wstęp

Rewitalizacja stanowi odpowiedź na szereg zjawisk kryzysowych występujących na obszarze gmin w sferze społecznej oraz technicznej, gospodarczej, środowiskowej i przestrzenno-funkcjonalnej. W związku z tym niezbędne jest planowanie i realizacja kompleksowych projektów rewitalizacyjnych odpowiadających na zidentyfikowane problemy oraz potencjały danego obszaru zdegradowanego, a także wynikająca z nich skala i charakter potrzeb rewitalizacyjnych. Rewitalizacja to proces, a nie pojedyncze działanie.

Zgodnie z art. 2 ust. 1 *Ustawy z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji* (Dz. U. z 2024 r. poz. 278), *rewitalizacja* stanowi: „proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji”.

Podstawowym narzędziem tworzącym ramy operacyjne i płaszczyznę koordynacji działań rewitalizacyjnych jest *gminny program rewitalizacji*, który jest inicjowany, sporządzany oraz uchwalany przez Radę Miasta na podstawie art. 14 ust. 1 ustawy o rewitalizacji. Jest to wieloletni program działań w sferze społecznej oraz gospodarczej lub przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej lub środowiskowej, zmierzający do wyprowadzenia obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego oraz stworzenia warunków do ich zrównoważonego rozwoju, stanowiący narzędzie planowania, koordynowania i integrowania różnorodnych aktywności w ramach rewitalizacji. Dokument obejmuje działania w sposób kompleksowy (z uwzględnieniem projektów współfinansowanych ze środków UE oraz innych publicznych lub prywatnych), ponieważ tylko taka różnorodna konstrukcja warunkuje osiągnięcie zakładanych efektów.

Objęcie części obszaru zdegradowanego Gminnym Programem Rewitalizacji będzie stanowiło podstawę wspierania go poprzez instrumenty i narzędzia dedykowane rewitalizacji lub korzystania z preferencji w innych instrumentach, programach i działaniach sektorowych.

Gminny Program Rewitalizacji Sandomierza 2032+ (GPR) stanowi spójny dokument strategiczny mający na celu wyprowadzenie ze stanu kryzysowego obszaru zdegradowanego, mającego istotne znaczenie dla rozwoju gminy poprzez przedsięwzięcia kompleksowe (uwzględniające aspekt społeczny, gospodarczy, przestrzenno-funkcjonalny, techniczny i środowiskowy), skoncentrowane terytorialnie oraz prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany.

Niniejszy dokument opracowany został zgodnie z *Ustawą z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji*, w oparciu o art. 36 ust. 8 *Ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027* (Dz. U. z 2022 r. poz. 1079 z późn. zm.) (ustawa wdrożeniowa), a także z uwzględnieniem zapisów dotyczących „innych instrumentów terytorialnych” (dalej: IIT) zawartych w rozdziale 8.3. Umowy Partnerstwa¹. Ponadto niniejszy dokument opracowany

¹ *Umowa Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021–2027 w Polsce*, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa, czerwiec 2022.

został zgodnie z wymogami art. 29 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060² (dalej: rozporządzenie ogólne).

Zgodnie z Umową Partnerstwa rewitalizacja jest szczególnym obszarem i będzie wdrażana w pojedynczych gminach, wyłącznie jako IIT, na podstawie gminnych programów rewitalizacji pełniących funkcję IIT. Zgodnie z art. 29 rozporządzenia ogólnego strategię IIT, w tym GPR, powinny zawierać elementy takie jak:

- *obszar geograficzny, którego dotyczy dana strategia* – w tym przypadku obszar rewitalizacji Miasta Sandomierza;
- *analiza potrzeb rozwojowych i potencjału danego obszaru, w tym wzajemnych powiązań gospodarczych, społecznych i środowiskowych* – na potrzeby niniejszego GPR opracowano *Diagnozę na potrzeby wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza*, która zawiera analizę problemów, potrzeb i potencjałów poszczególnych obszarów gminy, w sferach: społecznej, gospodarczej, przestrzennej, technicznej i środowiskowej. W GPR dokonano pogłębionej diagnozy wyznaczonego obszaru rewitalizacji, w tym określono występujące na nim najistotniejsze problemy i ich przyczyny oraz potrzeby interesariuszy i potencjał rozwojowy, w tym jego znaczenie dla całej gminy;
- *opis zintegrowanego podejścia służącego zaspokojeniu zidentyfikowanych potrzeb rozwojowych i wykorzystaniu potencjału danego obszaru* – w GPR wskazano projekty podstawowe i przedsięwzięcia uzupełniające o charakterze zintegrowanym, których realizacja pomoże w osiągnięciu założonych celów. Wszystkie zaplanowane działania mają na celu zniwelowanie zdiagnozowanych problemów i zaspokojenie potrzeb interesariuszy rewitalizacji poprzez wykorzystanie istniejących potencjałów obszaru. Projekty obejmują różne sektory i kilka rodzajów interesariuszy (władze publiczne, podmioty prywatne, organizacje pozarządowe, mieszkańcy itd.);
- *opis udziału partnerów w przygotowaniu strategii i jej realizacji* – w niniejszym dokumencie szeroko opisano partycypację społeczną, udział mieszkańców w tworzeniu GPR, a także określono system jego realizacji, w tym sposoby udziału mieszkańców i ewentualnych partnerów w realizacji, monitorowaniu i ewaluacji GPR. Projekty realizowane będą w partnerstwie przez różne podmioty, a nie jedynie przez wspólnotę samorządową.

Dokument składa się z czterech zasadniczych części, a mianowicie: wprowadzającej, diagnostyczno-analitycznej, programowej oraz wdrożeniowej.

Część wprowadzająca zawiera ogólne informacje dotyczące metodologii opracowania dokumentu oraz jego uwarunkowania zewnętrzne, tj. strategiczno-programowe, które wskazują na powiązanie rewitalizacji z całościową wizją rozwoju gminy.

² *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, str. 159).*

Część diagnostyczno-analityczna obejmuje metodologię delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji oraz określenie ich zasięgów przestrzennych poprzez wskazanie przebiegu granic na terenie gminy. Ponadto zawiera szczegółową diagnozę wyznaczonego obszaru rewitalizacji w sferach: społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej wraz ze skwantyfikowanymi danymi i ich analizą w celu przedstawienia skali i charakteru potrzeb rewitalizacyjnych.

Część programowa przedstawia najważniejsze założenia procesu rewitalizacji na wyznaczonym obszarze rewitalizacji Miasta Sandomierza, tj. wizję wyprowadzenia go ze stanu kryzysowego, misję, cele rewitalizacji wraz z kierunkami działań mającymi na celu eliminację lub ograniczenie zidentyfikowanych negatywnych zjawisk i wykorzystanie potencjałów lokalnych. Ponadto zostały tutaj zawarte podstawowe (główne) oraz uzupełniające (komplementarne) projekty rewitalizacyjne powiązane ze sobą i wspólnie oddziałujące na obszar rewitalizacji. Ważnym elementem są również szacunkowe ramy finansowe dokumentu wraz ze wskazaniem różnych źródeł finansowania projektów.

Część wdrożeniowa składa się z systemu realizacji (wdrażania) dokumentu, a także systemu monitoringu, oceny i wprowadzania zmian do programu w reakcji na zmiany w otoczeniu. Ponadto w niniejszej części zawarte zostały mechanizmy włączenia mieszkańców, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, instytucji publicznych i innych podmiotów oraz grup nieformalnych aktywnych na terenie gminy na każdym etapie procesu rewitalizacji, tj. diagnozowania, programowania, wdrażania, monitorowania i ewaluacji. Przedstawiony został tutaj również przebieg procesu opiniowania dokumentu przez instytucje zewnętrzne oraz strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Ostatnim elementem jest sposób realizacji założeń dokumentu w odniesieniu do polityki mieszkaniowej oraz planowania i zagospodarowania przestrzennego w gminie wraz z załącznikiem graficznym wskazującym na kierunki zmian przestrzenno-funkcjonalnych na obszarze rewitalizacji.

I. Część wprowadzająca

1. Metodologia prac nad dokumentem

Metodologię sporządzenia Gminnego Programu Rewitalizacji warunkowała przede wszystkim *Ustawa z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji* (Dz. U. z 2024 r. poz. 278).

Dokument opracowany został z wykorzystaniem modelu ekspercko-partycypacyjnego, polegającego na możliwie szerokim udziale wszystkich interesariuszy we wszystkich etapach prac, przy jednoczesnym zaangażowaniu ekspertów zewnętrznych, odpowiadających między innymi za zorganizowanie procesu konsultacji społecznych oraz przygotowanie końcowej wersji dokumentu. Na wybór takiego podejścia decydujący wpływ miała idea rewitalizacji, w której kluczową rolę odgrywa realizacja zasady partnerstwa i partycypacji społecznej.

Metodologia prac obejmowała dwie zasadnicze części, składające się na efekt końcowy w postaci dokumentu *Gminny Program Rewitalizacji Sandomierza 2032+*, a mianowicie:

I. *Wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza* – obejmowało następujące etapy:

- 1) zgromadzenie danych statystycznych do diagnozy w podziale na ustalone jednostki referencyjne miasta (6 obszarów wyznaczonych w sposób odpowiadający istniejącym powiązaniom funkcjonalnym) we wszystkich sferach: społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej oraz technicznej, zarówno z Urzędu Miejskiego w Sandomierzu jak i instytucji zewnętrznych;
- 2) wykonanie wielokryterialnej analizy przestrzennej ustalonych wskaźników oraz opracowanie diagnozy gminy na potrzeby wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji wraz z mapami poglądowymi koncentracji problemów we wszystkich ww. sferach;
- 3) przeprowadzenie w dniach 15.09–20.10.2025 r. konsultacji społecznych projektu uchwały w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza wraz z opracowaną diagnozą gminy oraz mapami przedstawiającymi granice ww. obszarów;
- 4) przedstawienie Radzie Miasta Sandomierza przez Burmistrza, wniosku o wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie gminy wraz z projektem uchwały, diagnozą gminy na potrzeby wyznaczenia ww. obszarów i mapami przedstawiającymi ich granice;
- 5) podjęcie na sesji przez Radę Miasta Sandomierza *Uchwały Nr XXIII/190/2025 Rady Miasta Sandomierza z dnia 29 października 2025 roku w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza*;
- 6) przekazanie ww. uchwały oraz jej opublikowanie w dniu 03.11.2025 roku wraz z załącznikami, tj. mapami obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego jako poz. 3481.

II. *Opracowanie Gminnego Programu Rewitalizacji wraz z przeprowadzeniem procesu zaopiniowania dokumentu i Strategicznej Oceny Oddziaływania na Środowisko* – obejmowało następujące etapy:

- 1) podjęcie na sesji przez Radę Miasta Sandomierza *Uchwały Nr XXIV/201/2025 z dnia 18.11.2025 roku w sprawie przystąpienia do sporządzenia Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+* (po ponad 14 dniach niezbędnych na uprawomocnienie się uchwały w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza, która jest aktem prawa miejscowego);
- 2) ogłoszenie w dniu 19.11.2025 roku o podjęciu uchwały w sprawie przystąpienia do sporządzenia Gminnego Programu Rewitalizacji na stronie internetowej gminy (sandomierz.eu), na stronie podmiotowej gminy w Biuletynie Informacji Publicznej (bip.um.sandomierz.pl), w sposób zwyczajowo przyjęty (na tablicy ogłoszeń Urzędu Miejskiego w Sandomierzu) oraz przez obwieszczenie w prasie;
- 3) przeprowadzenie różnorodnych form partycypacji społecznej służących wspólnemu wypracowaniu przez wszystkich interesariuszy rewitalizacji głównych założeń dokumentu (wizji, misji, celów, kierunków działań), a także „zbudowaniu” bazy planowanych do realizacji projektów (w tym partnerskich), mających na celu wyprowadzenie obszaru rewitalizacji ze stanu kryzysowego, w tym dwóch ankiet, naboru fiszek projektowych oraz spotkania warsztatowego;
- 4) opracowanie i przeprowadzenie konsultacji założeń projektu 1.0 dokumentu z Komitetem Rewitalizacji;
- 5) opracowanie i przeprowadzenie w dniach 20.11 – 29.12 2025 r. zewnętrznych konsultacji społecznych projektu 1.0 dokumentu;
- 6) wystąpienie w dniu 2025 r. o zaopiniowanie projektu GPR przez instytucje wskazane w art. 17 ust. 2 pkt 4 ustawy o rewitalizacji wraz z uzyskaniem opinii w ciągu 21 dni – terminu ustalonego przez Burmistrza Miasta Sandomierza zgodnie z art. 18 ust. 2 ustawy o rewitalizacji;
- 7) wystąpienie z wnioskiem do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Kielcach (RDOŚ) o uzgodnienie braku konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko na podstawie art. 47 i 49 *Ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko* (Dz. U. z 2024 r. poz. 1112 z późn. zm.) wraz z uzyskaniem stanowiska ww. instytucji;
- 8) przekazanie i uchwalenie projektu dokumentu na sesji przez Radę Miasta Sandomierza.

Szczegółowy opis działań partycypacyjnych przeprowadzonych na poszczególnych etapach prac przedstawiono w rozdziale 3 części IV niniejszego dokumentu pn. *Mechanizmy włączenia różnych grup interesariuszy w proces rewitalizacji*.

Dokument powstał w wyniku prac przedstawicieli samorządu, instytucji publicznych oraz kluczowych dla rozwoju gminy partnerów z sektorów społecznego i gospodarczego, przy współudziale (w postaci wsparcia merytorycznego) ekspertów i specjalistów zewnętrznych, a także mieszkańców wyznaczonego obszaru, jako głównych interesariuszy procesu rewitalizacji.

II. Część diagnostyczno-analityczna

1. Metodologia delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji

Metodologię wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji oraz szczegółowy przebieg procesu diagnostycznego gminy zawiera *Diagnoza na potrzeby wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza*. Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy o rewitalizacji, *rewitalizacja* to: „kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych”, dlatego przy wyznaczaniu zasięgu obszaru zdegradowanego wzięto pod uwagę zestaw kryteriów zawarty w art. 9 ust. 1 ww. ustawy, które wskazują na istnienie stanu kryzysowego na danym terenie.

Stan kryzysowy zdefiniowany został jako: stan spowodowany koncentracją negatywnych zjawisk społecznych (w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym), współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w co najmniej jednej z następujących sfer:

- 1) *gospodarczej* – w szczególności niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw;
- 2) *środowiskowej* – w szczególności w zakresie przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia ludzi bądź stanu środowiska;
- 3) *przestrzenno-funkcjonalnej* – w szczególności niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną lub jej złego stanu technicznego, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niedostosowania infrastruktury do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami, o których mowa w *Ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami* (Dz. U. z 2024 r. poz. 1411), niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, niedoboru lub niskiej jakości terenów publicznych;
- 4) *technicznej* – w szczególności degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym oraz niefunkcjonowaniu rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności, ochrony środowiska i zapewniania dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, o których mowa w ustawie o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.

Skalę negatywnych zjawisk odzwierciedlają mierniki rozwoju opisujące powyższe sfery, które wskazują na niski poziom rozwoju lub dokumentują silną dynamikę spadku poziomu rozwoju, w odniesieniu do wartości dla całej gminy³.

W związku z powyższym, w celu przeprowadzenia diagnozy służącej wyznaczeniu obszaru zdegradowanego oraz obszaru rewitalizacji dokonano podziału miasta na 6 obszarów

³ *Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020*, Minister Rozwoju, Warszawa 2016, s. 6–7.

w sposób odpowiadający istniejącym powiązaniom funkcjonalnym. Analiza danych ilościowych w ustalonych jednostkach strukturalnych pozwoliła na stosunkowo łatwe zidentyfikowanie lokalizacji problemów i wyznaczenie granic obszaru zdegradowanego.

W przeprowadzonej diagnozie dokonano analizy porównawczej jednostek referencyjnych, opartej na zestawie wskaźników cząstkowych oraz syntetycznych wskaźników degradacji we wszystkich sferach pozwalających na obiektywne określenie stopnia zróżnicowania zjawisk kryzysowych i potencjałów lokalnych na terenie miasta. Syntetyczne wskaźniki koncentracji zjawisk kryzysowych w poszczególnych sferach przedstawione zostały na mapach poglądowych Miasta Sandomierza z podziałem na 6 jednostek strukturalnych.

Jako główne kryteria delimitacji obszaru zdegradowanego przyjęto 39 wskaźników (tabela 1) ustalonych na podstawie danych statystycznych gromadzonych w zasobach Urzędu Miejskiego w Sandomierzu, Ośrodka Pomocy Społecznej w Sandomierzu oraz instytucji zewnętrznych, m.in.: Powiatowego Urzędu Pracy w Sandomierzu, Komendy Powiatowej Policji w Sandomierzu, Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Łodzi oraz Głównego Urzędu Statystycznego. Wartość wskaźników została przyjęta na rok 2024 r., a dla wskaźników, dla których dane za 2024 r. nie były dostępne, przyjęto dane za 2023 r.

Część pozyskanych danych została wykorzystana do porównawczej analizy ilościowej wskaźników ze średnią wartością dla całej gminy, a część posłużyła do dokonania analizy jakościowej, charakteryzującej ważne dla rewitalizacji deficyty i problemy obszarów oraz lokalne potencjały. Dodatkowym narzędziem służącym pozyskaniu informacji na potrzeby diagnozy była wizja lokalna ekspertów zewnętrznych z pracownikami Urzędu Miejskiego w Sandomierzu, która miała na celu m.in. zdiagnozowanie problemów w sferze przestrzenno-funkcjonalnej.

W procesie delimitacji obszaru zdegradowanego wykorzystano różnorodne źródła informacji, dzięki czemu zastosowane podejście ma charakter kompleksowy i łączy wykorzystanie metod ilościowych z jakościowymi.

Tabela 1 Wskaźniki obrazujące sytuację na terenie Miasta Sandomierza w sferach: społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej

Sfera	Cechy szczegółowe sfery	Lp.	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
SPOŁECZNA	Trendy demograficzne	1.	Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w % ludności ogółem	%	Urząd Miejski w Sandomierzu
		2.	Udział ludności w wieku produkcyjnym w % ludności ogółem	%	
		3.	Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w % ludności ogółem	%	
		4.	Liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (wskaźnik obciążenia demograficznego)	szt.	
		5.	Przyrost naturalny w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	-	Główny Urząd Statystyczny (BDL)
		6.	Saldo migracji na pobyt stały w przeliczeniu na 1 000 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	-	
	Sytuacja na rynku pracy/bezrobocie	7.	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w ludności w wieku produkcyjnym wg miejsca zamieszkania	%	Powiatowy Urząd Pracy w Sandomierzu

Sfera	Cechy szczególone sfery	Lp.	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
	Skala problemów społecznych	8.	Liczba długotrwale bezrobotnych w % bezrobotnych ogółem	%	Ośrodek Pomocy Społecznej w Sandomierzu
		9.	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu ubóstwa w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	szt.	
		10.	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezrobocia w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	szt.	
		11.	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	szt.	
		12.	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu długotrwałej lub ciężkiej choroby w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	szt.	
		13.	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	szt.	
		14.	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu alkoholizmu w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	szt.	
		15.	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu przemocy w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	szt.	
		16.	Liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta” na 1 000 mieszkańców	szt.	
	Poziom edukacji	17.	Średnie % wyniki z egzaminów ósmoklasisty – matematyka (<i>dane dla gminy</i>)	%	Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi
		18.	Średnie % wyniki z egzaminów ósmoklasisty – język polski (<i>dane dla gminy</i>)	%	
		19.	Średnie % wyniki z egzaminów ósmoklasisty – język angielski (<i>dane dla gminy</i>)	%	
	Stan bezpieczeństwa i porządku publicznego	20.	Liczba stwierdzonych przestępstw ogółem w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania (<i>dane dla gminy</i>)	szt.	Komenda Powiatowa Policji w Sandomierzu
		21.	Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez Policję (<i>dane dla gminy</i>)	%	
	Udział w życiu publicznym	22.	Frekwencja w wyborach samorządowych – I tura (IV 2024) w wyborach Wójtów, Burmistrzów i Prezydentów Miast (<i>dane dla gminy</i>)	%	Państwowa Komisja Wyborcza
		23.	Frekwencja w wyborach parlamentarnych (X 2023) do Sejmu i Senatu (<i>dane dla gminy</i>)	%	
GOSPODARCZA	Sytuacja gospodarcza	24.	Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 1 000 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	szt.	Główny Urząd Statystyczny
		25.	Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 1 000 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	szt.	

Sfera	Cechy szczególone sfery	Lp.	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
		26.	Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych z rejestru REGON w przeliczeniu na 1 000 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	szt.	
		27.	Liczba nowo zarejestrowanych działalności gospodarczych osób fizycznych w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	szt.	
PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNA	Wyposażenie w infrastrukturę społeczną	28.	Obiekty sportowe ogółem przypadające na 10 tys. ludności (<i>dane dla gminy</i>)	szt.	Urząd Miejski w Sandomierzu
	Zieleń urządzona	29.	Powierzchnia gminnych terenów zieleni na 1 mieszkańca (<i>dane dla gminy</i>)	m ²	
	Planowanie przestrzenne	30.	Udział powierzchni objętej MPZP w powierzchni ogółem	%	
TECHNICZNA	Mieszkalnictwo	31.	Budynki mieszkalne nowe oddane do użytkowania w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców	szt.	Główny Urząd Statystyczny (BDL)
		32.	Pozwolenia na budowę oraz zgłoszenia budowy z projektem budowlanym nowych budynków mieszkalnych na 1 000 osób (<i>dane dla gminy</i>)	szt.	
	Wyposażenie w infrastrukturę techniczną	33.	Udział budynków mieszkalnych podłączonych do sieci kanalizacyjnej w stosunku do ogółu budynków mieszkalnych (<i>dane dla gminy za 2023 r.</i>)	%	Główny Urząd Statystyczny (BDL)
		34.	Udział budynków mieszkalnych podłączonych do sieci gazowej w stosunku do ogółu budynków mieszkalnych (<i>dane dla gminy za 2023 r.</i>)	%	
ŚRODOWISKOWA	Formy ochrony przyrody	35.	Położenie na obszarach objętych formami ochrony przyrody (dotyczy wyłącznie następujących form ochrony przyrody: obszar Natura 2000, rezerwat przyrody, park krajobrazowy)	TAK/ NIE	Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska
	Tereny zalewowe	36.	Położenie na obszarach zagrożonych wystąpieniem powodzi	TAK/ NIE	Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej
	Ochrona środowiska	37.	Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej (<i>dane dla gminy za 2023 r.</i>)	%	Główny Urząd Statystyczny (BDL)
		38.	Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej (<i>dane dla gminy za 2023 r.</i>)	%	
		39.	Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej (<i>dane dla gminy za 2023 r.</i>)	%	

Źródło: Opracowanie własne

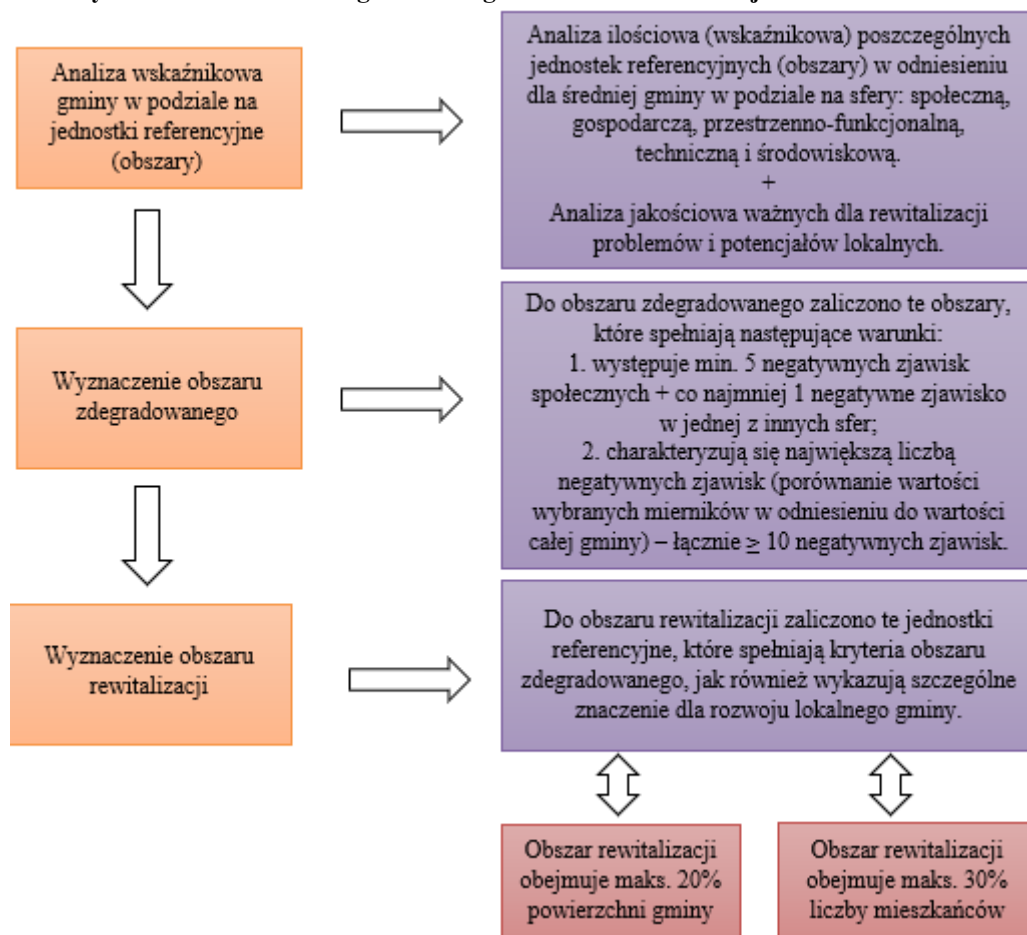
Delimitacja obszaru rewitalizacji dokonana została natomiast przy uwzględnieniu zapisów art. 10 ustawy o rewitalizacji, który stanowi, że jest to: „obszar obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, o których mowa w art. 9 ust. 1, na którym z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego gmina zamierza prowadzić rewitalizację”.

Zgodnie z powyższym, wyznaczenie granic obszaru rewitalizacji nastąpiło w oparciu o dwie przesłanki. Pierwszą z nich było stwierdzenie, że na wybranym obszarze uznanym

wcześniej jako zdegradowany istnieje szczególna koncentracja negatywnych zjawisk. Drugą z przesłanek było uznanie, że wybrany obszar ma istotne znaczenie dla rozwoju gminy. Takie uzasadnienie obejmuje przedstawienie możliwych do wykorzystania w procesie rewitalizacji lokalnych potencjałów.

Metodologia wyznaczenia obszaru zdegradowanego, a następnie obszaru rewitalizacji w Sandomierzu, przedstawiona została na schemacie 1.

Schemat 1 Wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza

Źródło: Opracowanie własne

2. Zasięg przestrzenny obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji

Zgodnie z art. 9 ust. 1 ustawy o rewitalizacji, obszar zdegradowany charakteryzuje się koncentracją negatywnych zjawisk społecznych – w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, wysokiej liczby mieszkańców będących osobami ze szczególnymi potrzebami, o których mowa w *Ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami* (Dz. U. z 2024 r. poz. 1411), niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym oraz stanem kryzysu w co najmniej jednej ze sfer dotyczących zjawisk gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych lub technicznych. Ponadto ust. 2 wskazuje, że: „obszar zdegradowany może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic, pod warunkiem stwierdzenia na każdym z podobszarów występowania koncentracji negatywnych zjawisk społecznych oraz gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych lub technicznych”.

Na podstawie przeprowadzonego audytu gminnego wyznaczono obszar zdegradowany, na który składają się jednostki referencyjne charakteryzujące się problemami w sferze społecznej, przy jednoczesnym występowaniu problemów przynajmniej w jednej innej sferze oraz największą liczbą zidentyfikowanych negatywnych zjawisk, tj. ≥ 10 . Zgodnie z przedstawionymi założeniami, obszar zdegradowany na terenie Miasta Sandomierza obejmuje jednostki: Obszar II, Obszar IV oraz Obszar VI.

Wskazany obszar zajmuje 12,46 km², co stanowi 43,42% powierzchni gminy i jest zamieszkały przez 13 877 osób, tj. 66,77% ogółu mieszkańców gminy (dane na koniec 2024 roku)⁴.

Obszar rewitalizacji nie może być większy niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkały przez więcej niż 30% liczby mieszkańców gminy. Obszar rewitalizacji: „może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic”.

W związku z art. 10 ww. ustawy wyznaczony został obszar, na którym występuje wysokie natężenie negatywnych zjawisk w sferze społecznej, przy jednoczesnym występowaniu problemów również w sferze przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej, a jednocześnie mający istotne znaczenie dla rozwoju gminy i planowane jest na nim przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych.

W wyniku przeprowadzonej diagnozy w podziale na jednostki referencyjne gminy i delimitacji obszaru zdegradowanego, wyznaczono obszar rewitalizacji, którym jest Obszar IV.

Wyznaczony obszar rewitalizacji zajmuje powierzchnię 2,55 km² (8,89% powierzchni ogółem gminy) i jest zamieszkały przez 5 796 osób (27,89% ogólnej liczby mieszkańców gminy) więc nie przekracza limitów określonych w art. 10 ust. 2 ustawy o rewitalizacji (dane za 2024 r.).

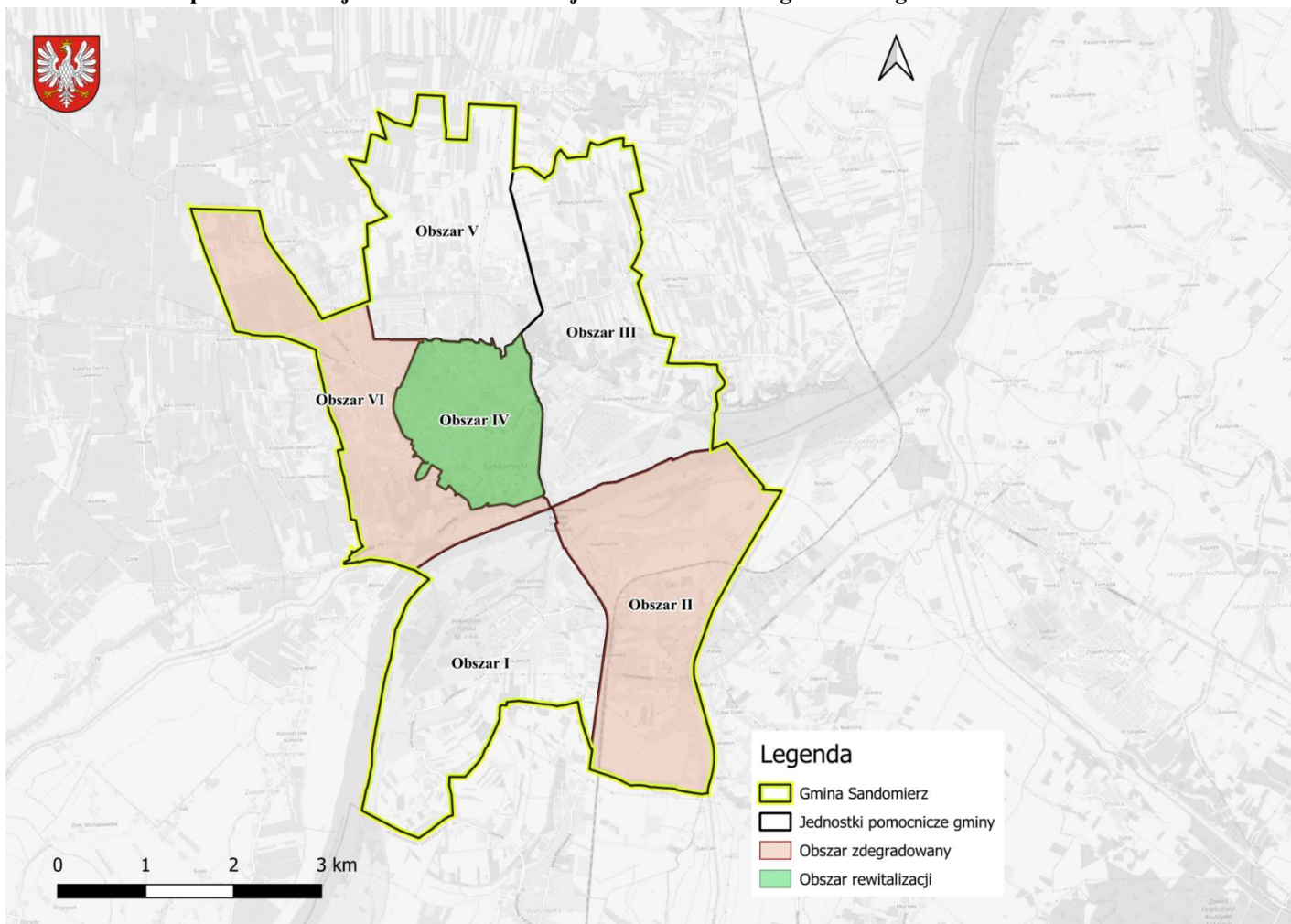
Potencjały i zasoby obszaru rewitalizacji pokazują, iż ma on istotne znaczenie dla rozwoju gminy, szczególnie w sferze społecznej, w której zidentyfikowano największą liczbę problemów. Wszelkie działania rewitalizacyjne podjęte w celu zniwelowania negatywnych

⁴ Urząd Miejski w Sandomierzu.

zjawisk kryzysowych na wyznaczonym obszarze będą oddziaływać na teren całej gminy, wpływając tym samym na poprawę jakości życia jej mieszkańców.

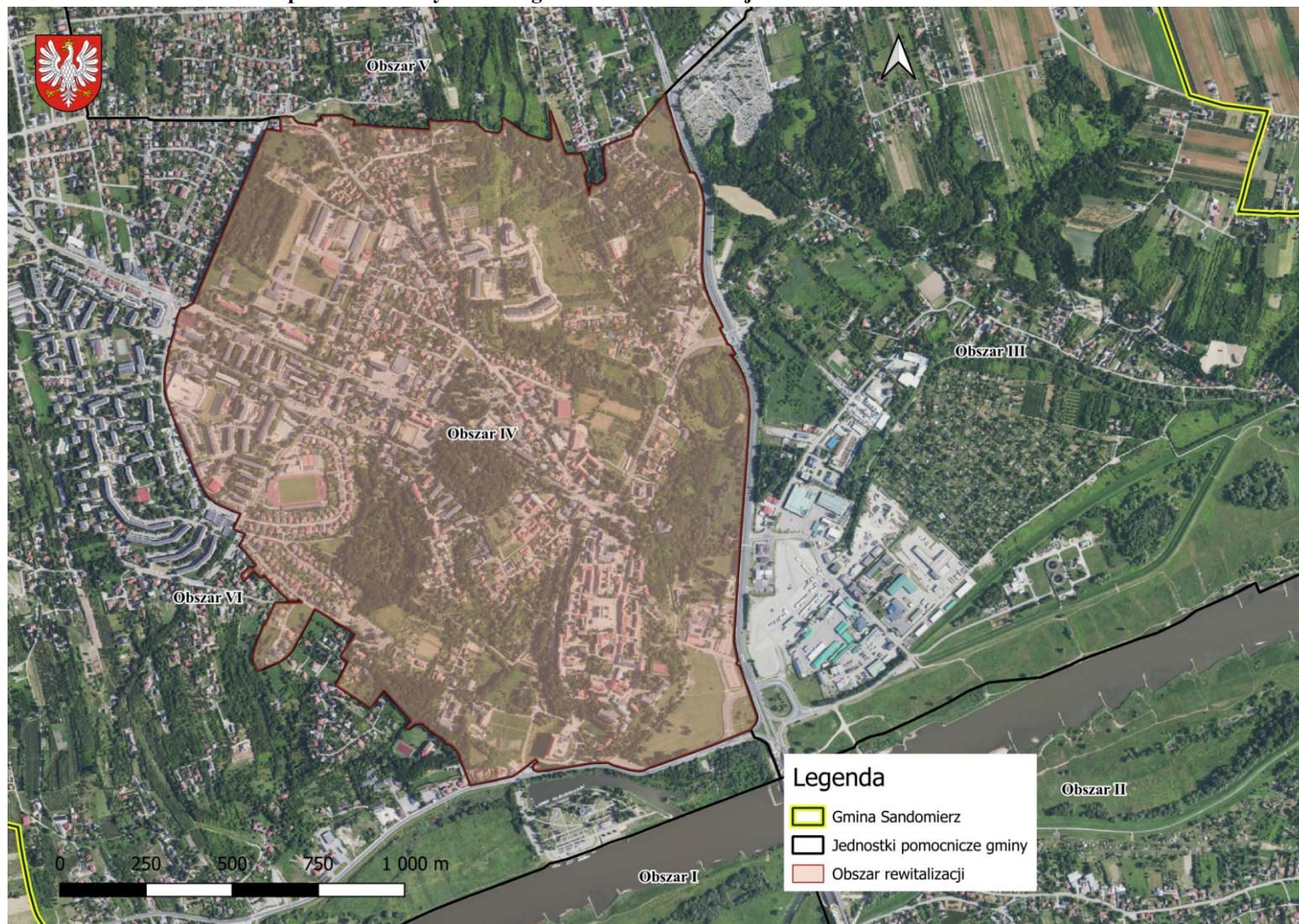
Lokalizację obszaru rewitalizacji na tle obszaru zdegradowanego przedstawiono na mapie 1, natomiast szczegółowy przebieg granic obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza zaprezentowano na mapie 2. Do opracowania map poglądowych obrazujących podział Miasta Sandomierza na jednostki strukturalne wykorzystano zbiory danych państwowego rejestru granic i powierzchni jednostek podziałów terytorialnych kraju, będących w zasobach centralnego zasobu geodezyjnego i kartograficznego.

Mapa 1 Lokalizacja obszaru rewitalizacji na tle obszaru zdegradowanego w Mieście Sandomierz

Źródło: Opracowanie własne

Mapa 2 Granice wyznaczonego obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ortofotomapy (mapy.geoportal.gov.pl)

3. Szczegółowa diagnoza obszaru rewitalizacji oraz skala i charakter potrzeb rewitalizacyjnych

Jednym z najważniejszych elementów Gminnego Programu Rewitalizacji, wynikającym z art. 15 ust. 1 pkt 1 ustawy o rewitalizacji jest: „szczegółowa diagnoza obszaru rewitalizacji (...) obejmująca analizę negatywnych zjawisk, o których mowa w art. 9 ust. 1, oraz lokalnych potencjałów występujących na terenie tego obszaru”.

Zgodnie z powyższym pogłębiona diagnoza wyznaczonego obszaru obejmowała sfery: społeczną, gospodarczą, przestrzenno-funkcjonalną, techniczną i środowiskową. Problemy analizowane w ramach wszystkich aspektów wzajemnie się przenikają i podział na sfery tematyczne ma charakter umowny. Takie szerokie rozpoznanie oraz identyfikacja skali i charakteru potrzeb rewitalizacyjnych pozwoliło na przygotowanie projektów o bardziej złożonym, kompleksowym charakterze i większym oddziaływaniu.

Schemat 2 Sfery tematyczne analizowane w szczegółowej diagnozie obszaru rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne

Wyznaczony obszar rewitalizacji to zamieszkane tereny Miasta Sandomierza w Obszarze IV, które pełnią istotne funkcje społeczno-gospodarcze. Na obszarze rewitalizacji znajdują się takie obiekty, jak: siedziba władz gminy – Urząd Miejski, siedziba władz powiatu – Starostwo Powiatowe, Ośrodek Pomocy Społecznej, Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji, Sandomierskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna im. Jana Długosza,

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Delegatura w Sandomierzu, Szkoła Podstawowa nr 1 im. Mikołaja Kopernika, Szkoła Podstawowa nr 2 im. Króla Kazimierza Wielkiego, Sandomierski Park „Piszczele” – Zielone Centrum Kultury, Miejski Stadion Sportowy, Korty tenisowe, Hala widowiskowo-sportowa, Kino Starówka, Biuro Wystaw Artystycznych, Pracownie Artystyczne na Rynku Starego Miasta, Muzeum Zamkowe, Muzeum Diecezjalne „Dom Jana Długosza”. Obszar cechuje również rozwinięta strefa handlowo-usługowa, stanowiąca o jego potencjale. Dodatkowo na obszarze rewitalizacji działa wiele stowarzyszeń, zaangażowanych i aktywnych mieszkańców.

3.1. Sfera społeczna

Sfera społeczna jest najważniejszym elementem procesu diagnostycznego na potrzeby wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, ponieważ celem planowanych działań jest poprawa warunków i jakości życia społeczności lokalnej.

W związku z tym wykonana została porównawcza analiza ilościowa danych statystycznych w zakresie: trendów demograficznych, sytuacji na rynku pracy/bezrobocia, opieki społecznej, skali problemów społecznych, poziomu edukacji, stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego, udziału w życiu publicznym oraz aktywności społecznej i kulturalnej mieszkańców.

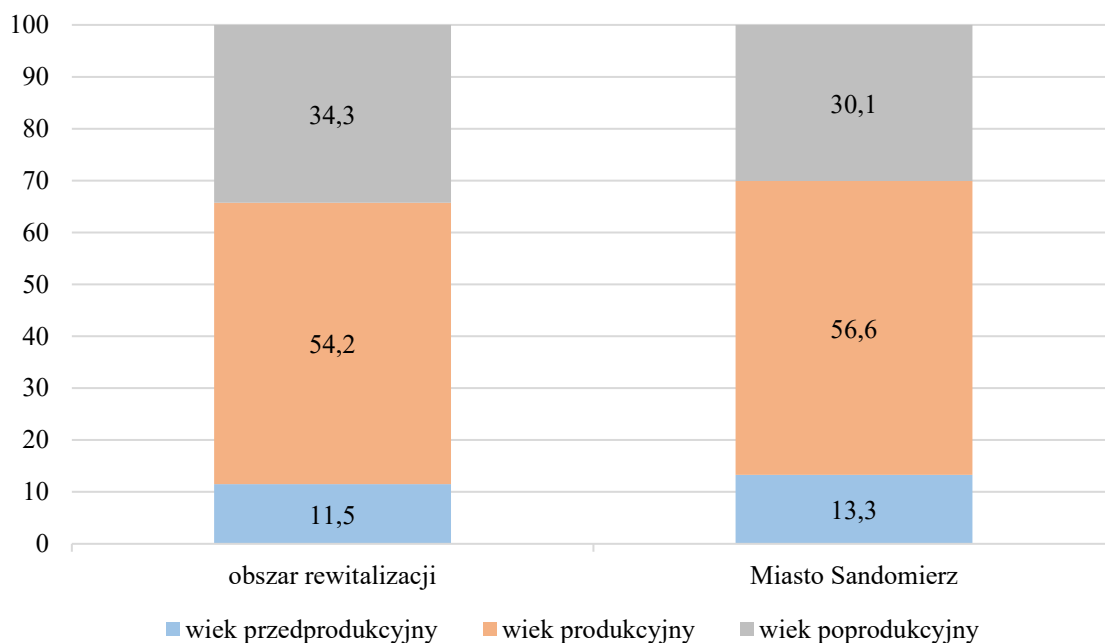
a. Opis ludności

Według danych Urzędu Miejskiego w Sandomierzu stan ludności na wyznaczonym obszarze rewitalizacji na koniec 2024 roku (zgodnie z faktycznym miejscem zamieszkania) wynosił ogółem 5 796 mieszkańców, tj. 27,89% ludności ogółem gminy.

Procesy demograficzne na obszarach jednostek samorządów terytorialnych związane z ruchem naturalnym ludności, takie jak: urodzenia, zgony i migracje (wewnętrzne i zewnętrzne) wpływają zarówno na liczbę ludności, jak również na jej strukturę wiekową.

Analiza udziału ludności obszaru rewitalizacji ogółem według ekonomicznych grup wieku w stosunku do ludności całej gminy w 2024 r. wskazuje na negatywne zjawisko (wykres 1), w każdej kategorii wieku. Jeśli chodzi o liczbę osób w wieku przedprodukcyjnym – wskaźnik dla obszaru rewitalizacji jest o 1,8 pp. niższy od wskaźnika dla całej gminy. Z kolei wskaźnik dotyczący liczby osób w wieku produkcyjnym jest dla obszaru rewitalizacji niższy od wskaźnika dla gminy – o 2,4 pp. Największa różnica występuje w przypadku wskaźnika odnoszącego się do liczby osób w wieku poprodukcyjnym – wskaźnik dla obszaru rewitalizacji jest wyższy od wskaźnika dla gminy o 4,2 pp. Mając na uwadze powyższe można stwierdzić, iż na obszarze rewitalizacji mieszka o wiele więcej osób w wieku poprodukcyjnym i rodzi się mniej dzieci niż w całej gminie, ponadto obszar rewitalizacji zamieszkuje prawie trzy razy więcej osób w wieku poprodukcyjnym, niż dzieci w wieku przedprodukcyjnym, co świadczy o zaawansowanym starzeniu się społeczeństwa.

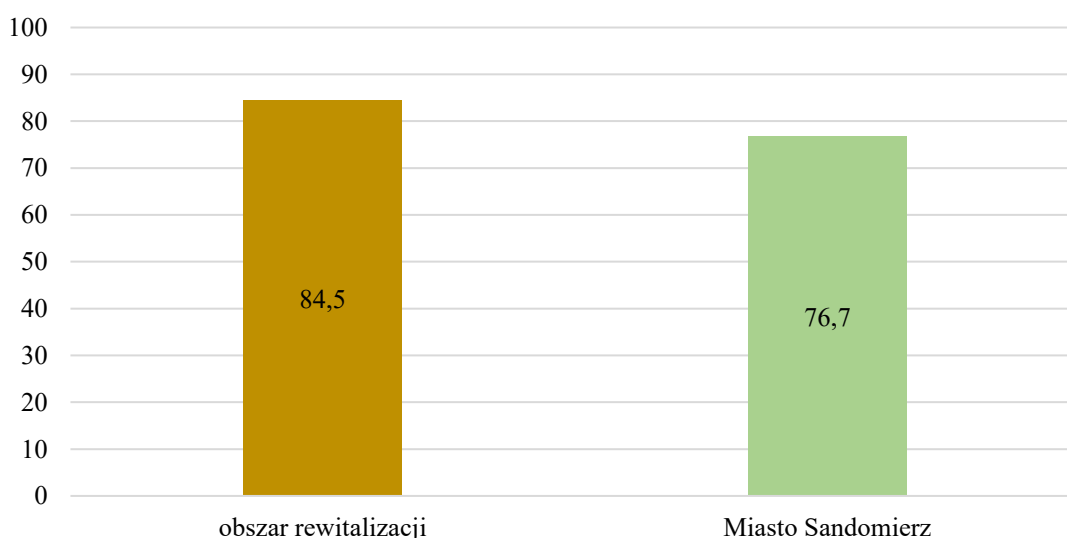
Wykres 1 Udział ludności według ekonomicznych grup wieku w stosunku do ludności ogółem dla obszaru rewitalizacji i Miasta Sandomierza w 2024 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego w Sandomierzu

Wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) w 2024 roku na obszarze rewitalizacji charakteryzował się wyższą – gorszą wartością (84,5) w porównaniu do średniej dla całego miasta (76,7), co przedstawiono na wykresie 2.

Wykres 2 Liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym dla obszaru rewitalizacji i Miasta Sandomierza w 2024 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego w Sandomierzu

Reasumując – według danych GUS w roku 2024 na obszarze rewitalizacji udział osób w wieku poprodukcyjnym był wysoki, przy jednoczesnym niskim udziale osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, co oznacza malejącą ilość osób zdolnych do pracy, a także stanowi wyzwanie dla samorządu w kontekście dostosowania infrastruktury i usług publicznych do potrzeb osób starszych. Samorząd powinien podjąć również działania w celu zapewnienia wysokiej jakości wszelkich usług publicznych kierowanych do rodzin z dziećmi, co może wpłynąć na poprawę wizerunku Miasta Sandomierza jako miejsca atrakcyjnego do zamieszkania. Potencjałem obszaru jest istniejąca baza: Przedszkole Samorządowe nr 1, ul. Okrzei 8, Przedszkole Samorządowe nr 3, ul. Słowackiego 9, Przedszkole Samorządowe nr 6 oraz Żłobek, ul. Por. Tadeusza Króla 3, ponadto Żłobek Niepubliczny „Mali Odkrywcy”, ul. Wojska Polskiego 19 oraz Żłobek Niepubliczny „A kuku”, ul. Parkowa 4, które umożliwiają rodzicom aktywność zawodową i społeczną.

b. Opieka społeczna

Sytuację społeczną obszaru obrazują również wskaźniki dotyczące osób korzystających z pomocy społecznej.

Negatywne zjawiska społeczne występują wewnątrz obszaru z różną intensywnością i nieco inne są także ich przyczyny. Nie zmienia to faktu, że rozproszenie koncentracji problemów społecznych wpływa na jakość życia całej społeczności zamieszkującej na tym obszarze i osób korzystających z różnych usług czy aktywności na jego terenie. Wskaźniki dotyczące liczby osób korzystających z pomocy społecznej z poszczególnych powodów w 2024 r. dla obszaru rewitalizacji wypadły mniej korzystnie niż średnia dla gminy. W tabeli 2 przedstawiono najczęstsze powody korzystania ze świadczeń na obszarze rewitalizacji w 2024 r. w przeliczeniu na 100 osób, którymi były: bezrobocie, niepełnosprawność, ubóstwo, długotrwała lub ciężka choroba.

Ze względu na szeroką skalę oddziaływania negatywnych zjawisk, problemy społeczne mogą powodować ograniczenia w prawidłowym i samodzielnym funkcjonowaniu w życiu społecznym, paraliżować aktywność społeczną i zawodową, a co za tym idzie – prowadzić do marginalizacji społecznej mieszkańców, powodując zanikanie więzi społecznych, brak integracji międzyludzkiej, w tym integracji międzypokoleniowej czy zubożenie. Zaplanowanie działań społecznych o charakterze wyprzedzającym będzie miało na celu przeciwdziałanie przyszłym patologiom społecznym, związanym z ubóstwem i bezrobociem. Szczególnie istotne są przedsięwzięcia mobilizujące mieszkańców do aktywności zawodowej i ograniczające ich uzależnienie od świadczeń z pomocy społecznej.

Tabela 2 Liczba osób, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej z poszczególnych powodów dla obszaru rewitalizacji i Miasta Sandomierza w 2024 roku

	wskaźnik w przeliczeniu na 100 osób	
	obszar rewitalizacji	średnia dla gminy
z powodu ubóstwa	2,4	2,0
z powodu bezrobocia	2,8	2,0
z powodu niepełnosprawności	2,5	1,9
z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby	2,4	2,1
z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	1,0	0,7
z powodu przemocy w rodzinie	0,9	0,5
z powodu alkoholizmu	0,1	0,1

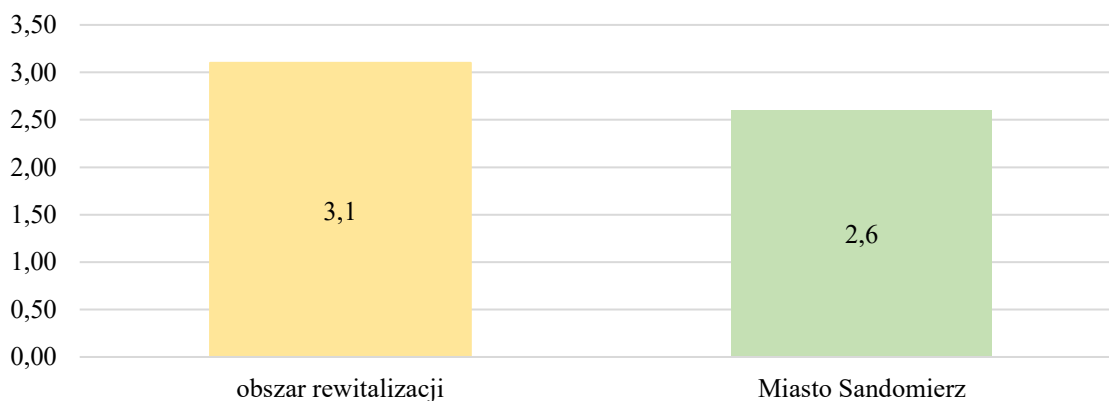
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ośrodka Pomocy Społecznej w Sandomierzu

Ubóstwo rozumiane jest jako uzyskiwanie dochodów poniżej ustawowego kryterium dochodowego, które oscyluje na granicy minimum egzystencji określonego przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych – w 2024 r. ustalone zostało na 949 zł dla osoby samotnie gospodarującej oraz 813 zł dla osoby w rodzinie⁵. Ubóstwo jest wynikiem głównie bezrobocia, niepełnosprawności, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz prowadzenia gospodarstwa domowego, a także uzależnień. Należy do największych i najpoważniejszych nieszczęść ludzi – staje się poważnym problemem społecznym, kiedy dotyczy znacznej części społeczeństwa. Skutki biedy nie dotyczą tylko osób nią doświadczonych, ale całe społeczeństwo – zwłaszcza w sytuacji jej trwałości i pokaźnego zasięgu. Przyczynia się to do powstawania i rozszerzania się niekorzystnych zjawisk, począwszy od degradacji społecznej ubogich rodzin, a skończywszy na zachowaniach patologicznych. Ubóstwo może mieć związek z długotrwałym bezrobociem, ale także wskazuje na brak kapitału społecznego, w tym umiejętności odnalezienia się na rynku pracy, a co za tym idzie – uzależnienia się części mieszkańców od pomocy społecznej i wyuczonej bezradności. Długotrwała choroba oraz niepełnosprawność dezorganizują życie osoby oraz jej rodziny, a natężenie zjawiska nasila się z wiekiem. Choroba może całkowicie sparaliżować aktywność społeczną i zawodową osoby, w wyniku czego wycofuje się ona z życia społecznego. Prowadzi to do ograniczeń w prawidłowym i samodzielnym funkcjonowaniu oraz wymaga wsparcia innych osób i instytucji. Zidentyfikowane na obszarze rewitalizacji problemy społeczne są ze sobą ściśle powiązane, np. bezrobocie powoduje utratę środków na utrzymanie doprowadzając do ubóstwa, a jednocześnie pogłębia i nawarstwia inne problemy, takie jak wykluczenie społeczne bądź uzależnienia. W związku z tym bardzo często powodem przyznawania pomocy społecznej jest występowanie kilku przyczyn jednocześnie.

⁵ Strona internetowa Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych, ipiss.com.pl, inf. z dnia 15.10.2025 r.

Kolejnym wskaźnikiem obrazującym problemy w sferze społecznej na obszarze rewitalizacji jest wskaźnik dotyczący liczby wypełnionych formularzy „Niebieska Karta”, które są wypełniane w przypadku zgłoszenia przemy w rodzinie. Wartość wskaźnika na obszarze rewitalizacji w 2024 r. była zdecydowanie wyższa niż średnia dla całej gminy, co przedstawiono na wykresie 3.

Wykres 3 Liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta” w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców dla obszaru rewitalizacji i Miasta Sandomierza w 2024 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ośrodka Pomocy Społecznej w Sandomierzu

Wysoka liczba założonych kart świadczy o istotnym problemie społecznym, wymagającym dalszego wsparcia instytucjonalnego i profilaktycznego. Niezbędne jest rozwijanie działań pomocowych i edukacyjnych, w tym: wzmocnienia oferty poradnictwa psychologicznego i prawnego, prowadzenia kampanii informacyjnych dotyczących przeciwdziałaniu przemocy, realizacji programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy, wzmocnienia kompetencji służb pracujących z rodzinami dotkniętymi przemocą.

Wszystkie zidentyfikowane na obszarze rewitalizacji negatywne zjawiska społeczne prowadzą do degradacji społecznej obszaru, obniżenia poziomu jakości życia, „bezradności społecznej”, ograniczenia prawidłowego i samodzielnego funkcjonowania w życiu społecznym, roszczeniowości, pogłębiających się patologii oraz uzależnień, co również wpływa na poziom bezpieczeństwa mieszkańców zamieszkujących ten obszar.

W związku z powyższym należy podjąć kompleksowe działania społeczne na obszarze rewitalizacji, służące rozwiązaniu zidentyfikowanych problemów społecznych oraz integracji i aktywizacji mieszkańców. Zaplanowanie działań społecznych o charakterze wyprzedzającym będzie miało na celu podniesienie skuteczności i trwałości projektów rewitalizacyjnych oraz gotowości i świadomości mieszkańców co do możliwości partycypacyjnego współdecydowania o obszarze objętym Gminnym Programem Rewitalizacji.

Występowanie skupisk osób wykluczonych i problemów społecznych przyczynia się niejednokrotnie do powstawania innych problemów na obszarze, takich jak częste akty wandalizmu i przemocy. Powoduje to znaczące obniżenie stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego. Przeciwdziałanie tym aktom wymaga stworzenia spójnego systemu monitoringu i oświetlenia ogólnodostępnych miejsc publicznych. Na obszarze rewitalizacji zlokalizowana jest Komenda Powiatowa Policji w Sandomierzu. Warto wspomnieć, że na bezpieczeństwo publiczne składają się także czynniki inne niż tylko stwierdzone przestępstwa. Na obszarze

występuje problem dróg będących w złym stanie technicznym i braków w infrastrukturze dla pieszych (chodniki, trasy piesze, schody).

c. Edukacja

Zasadniczą rolę w podniesieniu jakości zasobów ludzkich, a tym samym rozwiązywaniu problemów występujących na obszarze rewitalizacji pełni jakość i poziom edukacji, rozumianej jako wychowanie, wykształcenie, nauka oraz zdobywanie wiedzy i umiejętności. W związku z tym istotne jest, aby lokalna społeczność miała równy dostęp do wiedzy przez całe życie i usługa ta świadczona była na wysokim poziomie.

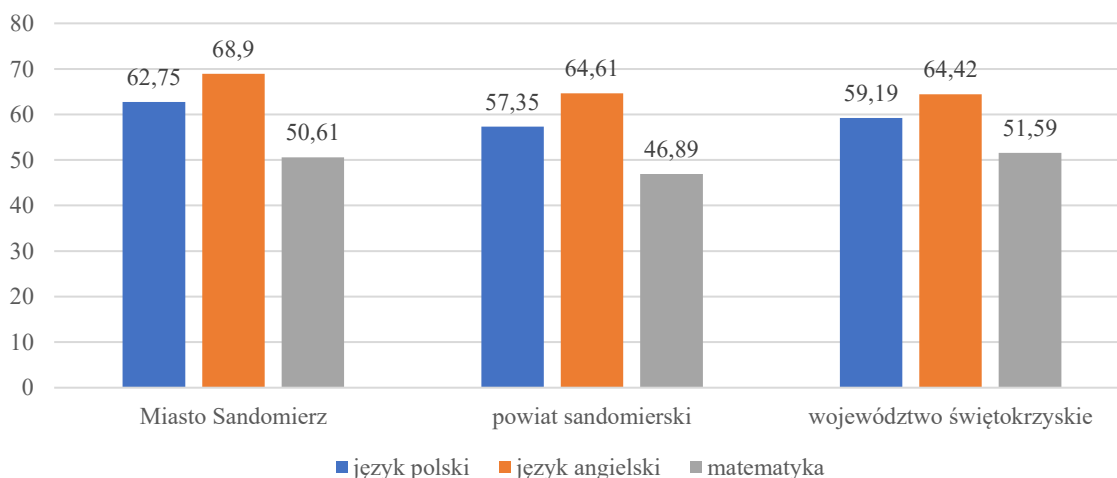
W 2024 roku Gmina Sandomierz była organem prowadzącym dla 4 szkół podstawowych, w tym dwóch na obszarze rewitalizacji: Szkoły Podstawowej nr 1 im. Mikołaja Kopernika oraz Szkoły Podstawowej nr 2 im. Króla Kazimierza Wielkiego. Ponadto na terenie gminy działa Katolicka Szkoła Podstawowa im. Św. Jadwigi Królowej. Zgodnie z zapisami ustawy o systemie oświaty, aby uczeń ukończył szkołę podstawową musi przystąpić do tzw. egzaminu ósmoklasisty. W tabeli 3 przedstawiono wyniki % egzaminów z poszczególnych przedmiotów w podziale na szkoły oraz średnią dla gminy (wyniki uczniów ze szkół z obszaru rewitalizacji zostały wyróżnione poprzez pogrubienie tekstu), zaś na wykresie 4 zestawiono średnie wyniki uczniów szkół z terenu gminy z wynikami dla powiatu i województwa.

Tabela 3 Wyniki % egzaminów ósmoklasisty w szkołach podstawowych zlokalizowanych na obszarze Miasta Sandomierza w 2024 roku

Lokalizacja placówki	j. polski	j. angielski	matematyka
Szkoła Podstawowa nr 1 im. Mikołaja Kopernika	63,72	63,67	55,33
Szkoła Podstawowa nr 2 im. Króla Kazimierza Wielkiego	63,67	60,38	36,33
Szkoła Podstawowa nr 3 im. Armii Krajowej	56,83	72,06	45,11
Szkoła Podstawowa nr 4 im. Jarosława Iwaskiewicza	63,61	71,92	53,03
Katolicka Szkoła Podstawowa im. Św. Jadwigi Królowej	71,80	75,00	68,80
Średnia dla Miasta Sandomierza	62,75	68,90	50,61

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Łodzi

Wykres 4 Średnie % wyniki z egzaminu ósmoklasisty z matematyki, j. polskiego i j. angielskiego dla Miasta Sandomierza, powiatu sandomierskiego i województwa świętokrzyskiego w 2024 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Łodzi

Przedstawione powyżej dane wskazują, iż najlepszy wynik z egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego, języka angielskiego oraz matematyki osiągnęli uczniowie Katolickiej Szkoły Podstawowej im. Św. Jadwigi Królowej. Uczniowie dwóch szkół zlokalizowanych na obszarze rewitalizacji osiągnęli najgorsze wyniki z egzaminu z języka angielskiego, gdyż były one najniższe w porównaniu do wyników uczniów z innych szkół w gminie. Natomiast w porównaniu do średnich wyników dla powiatu i województwa – wyniki uczniów z obszaru rewitalizacji z języka polskiego i języka angielskiego były wyższe. Oceny jakości kształcenia oraz poziomu nauczania nie dokonuje się jedynie na podstawie średnich wyników uzyskanych przez uczniów. Na ocenę składa się wiele innych czynników, jednak rozkład wartości przedstawiony na wykresie 4 może świadczyć o potrzebie podjęcia działań wspierających kształcenie młodych ludzi na terenie całej gminy (w tym na obszarze rewitalizacji). Istotne jest zapewnienie uczniom warunków do rozwoju pasji i umiejętności już na etapie szkolnym oraz rozbudowanie oferty zajęć dodatkowych.

Miasto Sandomierz jest organem prowadzącym dla 5 przedszkoli, ponadto funkcjonują również 4 niepubliczne przedszkola: Przedszkole Specjalne Caritas, Niepubliczne Przedszkole „Jaś i Małgosia”, Niepubliczne Przedszkole „Różowy Słoń”, Niepubliczne Przedszkole „Mali Odkrywcy”. Na obszarze rewitalizacji zlokalizowane są trzy przedszkola publiczne: Przedszkole Samorządowe nr 1, ul. Okrzei 8, Przedszkole Samorządowe nr 3, ul. Słowackiego 9, Przedszkole Samorządowe nr 6, ul. Por T. Króla 3. W przypadku konieczności uczęszczania dzieci do przedszkoli na terenie innych, ościennych gmin, Miasto Sandomierz finansuje taki pobyt. Należy wspierać rodziców w zakresie wychowania przedszkolnego, dbać o placówki oraz odpowiednią ilość miejsc w przedszkolach a w przypadku takiej potrzeby, zwiększać liczbę tych miejsc. Istotne jest również, aby na obszarze zapewniona była opieka nad dziećmi do lat 3. W 2024 roku na terenie Miasta Sandomierza funkcjonowały dwa publiczne żłobki: w budynku Przedszkola Samorządowego nr 5 (25 miejsc opieki) oraz w budynku Przedszkola Samorządowego nr 6 (39 miejsc opieki) oraz trzy żłobki niepubliczne: Żłobek Niepubliczny „Mali odkrywcy”, Niepubliczne Przedszkole „Różowy Słoń” – oddział żłobkowy oraz niepubliczny Żłobek „A kuku”⁶. Istotne jest tworzenie miejsc opieki dla dzieci w wieku do lat 3, gdyż poprzez to wspiera się powrót na rynek pracy osoby chcące kontynuować lub podjąć zatrudnienie, co przyczynia się również do zmniejszenia bezrobocia i poprawy sytuacji życiowej na obszarze rewitalizacji.

d. Aktywność społeczna

Jednym z przejawów społeczeństwa obywatelskiego i lokalnej aktywności są organizacje pozarządowe. Odgrywają one znaczącą rolę nie tylko w nawiązywaniu i umacnianiu więzi społecznych i organizacyjnym wzmacnianiu lokalnych władz, ale również zwiększają możliwości rozwoju postawy obywatelskiej.

Dużym potencjałem obszaru rewitalizacji są zaangażowani i aktywni mieszkańcy, na co wskazują zlokalizowane tutaj liczne stowarzyszenia i organizacje: Dom Pracy Twórczej „Alicja”, Stowarzyszenie Piłki Ręcznej, Sandomierski Klub Sportowy Wisła, Klub Tenisa Stołowego, Ludowy Klub Sportowy Sandomierz itd.

⁶ Raport o stanie Gminy Sandomierz za rok 2024, str. 119.

Dużym problemem w zakresie funkcjonowania i aktywności organizacji pozarządowych są trudności w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych. Potencjał istniejących organizacji pozarządowych nie jest wystarczająco wykorzystany. Pozyskiwanie środków na bieżące potrzeby zawsze było największym wyzwaniem dla organizacji pozarządowych, a w dobie pandemii zostało pogłębione. Członkowie organizacji wskazują jako problem biurokrację administracji publicznej, a także często problemy w wypełnieniu dokumentacji konkursowej w przypadku funduszy unijnych.

Bardzo ważne, aby samorząd gminny wspierał społeczną, edukacyjną i charytatywną aktywność środowisk lokalnych obszaru rewitalizacji oraz działania organizacji, instytucji lokalnych i mieszkańców obszaru w zakresie kultury, edukacji, przedsiębiorczości, pomocy społecznej i ochrony środowiska. Aby budować społeczeństwo obywatelskie, pobudzać oddolne inicjatywy w sferze kultury, aktywności fizycznej i turystyki oraz zwiększać aktywność społeczną mieszkańców obszaru rewitalizacji, należy wykorzystywać odpowiednie narzędzia, w tym budujące zaufanie między mieszkańcami a samorządowcami oraz zapewniać odpowiednią infrastrukturę, możliwą do wykorzystania w tych celach.

Zintegrowana społeczność to mieszkańcy, którzy zaspokajają swoje potrzeby w obszarze miejsca zamieszkania. Przestrzenie publiczne i budynki użyteczności publicznej, takie jak: parki, siłownie zewnętrzne, centrum kultury, biblioteka, a także różne formy aktywizacji: festyny, koncerty oraz dożynki – integrują oraz wzmacniają tożsamość lokalną mieszkańców.

e. Wnioski wynikające z analizy sfery społecznej

Bardzo ważne, aby samorząd gminny wspierał społeczną, edukacyjną i charytatywną aktywność środowisk lokalnych obszaru rewitalizacji oraz działania organizacji, instytucji lokalnych i mieszkańców obszaru w zakresie kultury, edukacji, przedsiębiorczości, pomocy społecznej i ochrony środowiska. Aby budować społeczeństwo obywatelskie, pobudzać oddolne inicjatywy w sferze kultury, aktywności fizycznej i turystyki oraz zwiększać aktywność społeczną mieszkańców obszaru rewitalizacji, należy wykorzystywać odpowiednie narzędzia, w tym budujące zaufanie między mieszkańcami a samorządowcami oraz zapewniać odpowiednią infrastrukturę, możliwą do wykorzystania w tych celach.

Na wyznaczonym obszarze rewitalizacji zlokalizowane są obiekty i miejsca pełniące funkcje administracyjne, oświatowe, usługowo-handlowe, kulturowe, rekreacyjne i inne, m.in.: Urząd Miejski, Starostwo Powiatowe, Ośrodek Pomocy Społecznej, Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji, Sandomierskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna im. Jana Długosza, Szkoła Podstawowa nr 1 im. Mikołaja Kopernika, Szkoła Podstawowa nr 2 im. Króla Kazimierza Wielkiego, Sandomierski Park „Piszczele” – Zielone Centrum Kultury, Miejski Stadion Sportowy, Korty tenisowe, Hala widowiskowo-sportowa, Stare Miasto wraz z licznymi obiektami zabytkowymi, Kino Starówka, Biuro Wystaw Artystycznych, Pracownice Artystyczne na Rynku Starego Miasta, Muzeum Zamkowe, Muzeum Diecezjalne „Dom Jana Długosza”.

Część obiektów wymaga przebudowy i modernizacji w celu poprawy ich funkcjonalności i estetyki, a także doposażenia oraz przystosowania do pełnienia nowych funkcji, zmniejszenia zużycia energii elektrycznej i cieplnej, a tym samym ograniczenia niskiej emisji zanieczyszczeń.

Na obszarze rewitalizacji znajduje się duża ilość obiektów zabytkowych, szczególnie w centrum miasta, głównie w okolicach Rynku. Zabytkowe kamienice stanowią integralną część historycznego układu urbanistycznego Sandomierza i są jednym z najcenniejszych elementów dziedzictwa kulturowego miasta. Zdiagnozowany ich zły stan techniczny oraz postępująca degradacja tkanki budowlanej zagrażają zarówno bezpieczeństwu użytkowników, jak i zachowaniu unikatowych wartości historycznych i architektonicznych. Historyczne centrum Sandomierza (w tym obszar rewitalizacji) jest wizytówką miasta i jednym z najchętniej odwiedzanych miejsc w regionie. Wiele zlokalizowanych tam obiektów wymaga pilnych prac konserwatorskich i restauratorskich w celu rozszerzenia oraz nadania nowych funkcji. Odrestaurowane kamienice mogą być ponownie wykorzystane na cele społeczne, mieszkaniowe, usługowe lub kulturalne, co sprzyja ożywieniu miasta i wzrostowi atrakcyjności inwestycyjnej obszaru.

Ponadto zdiagnozowano potrzebę tworzenia miejsc opieki nad dziećmi do lat 3, ponieważ obecnie na obszarze rewitalizacji, a także całej gminy, nie ma wystarczającego dostępu do tego typu usług. Niezbędne jest tworzenie miejsc opieki, w celu umożliwienia rodzicom powrotu do pracy i wspierania aktywnego rozwoju zawodowego. Jest potrzeba adaptacji/modernizacji istniejących budynków do pełnienia tego typu funkcji lub budowa/przebudowa nowych obiektów.

Wszystkie budynki i obiekty użyteczności publicznej oraz przestrzenie ogólnodostępne powinny być dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych oraz osób ze szczególnymi potrzebami. W przeciwnym wypadku dochodzi do wykluczenia społecznego tej grupy mieszkańców, ale też odwiedzających.

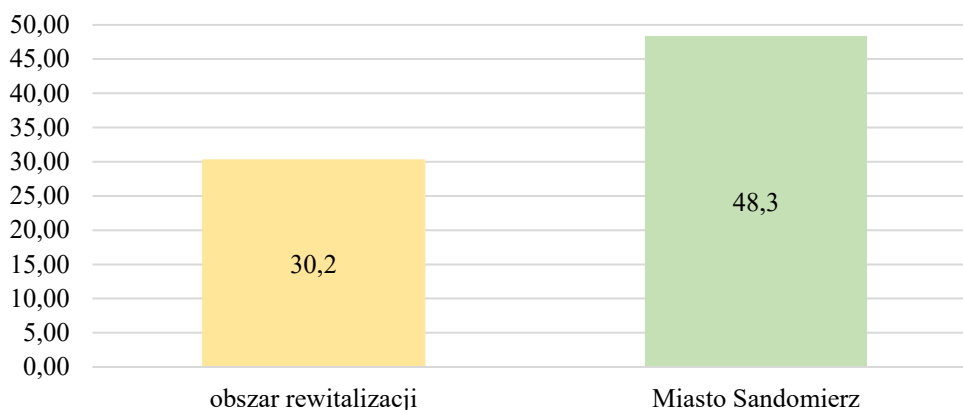
Jak wskazano już wcześniej w tabeli 2, liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności w przeliczeniu na 100 osób na obszarze rewitalizacji jest wyższa niż średnia w gminie. Do tego należy zwrócić uwagę, że z obiektów i przestrzeni na tym obszarze korzystają wszyscy mieszkańcy, a także goście. Konieczne jest więc przeprowadzenie działań niwelujących bariery architektoniczne w obiektach i przestrzeniach publicznych, ale także zwiększających dostępność cyfrową oraz informacyjno-komunikacyjną zarówno dla osób niepełnosprawnych, jak i innych osób ze szczególnymi potrzebami.

Obszar rewitalizacji jest zróżnicowany pod względem dostępności do różnego rodzaju usług, co w połączeniu ze znaczeniem obszaru dla rozwoju całej gminy powoduje gromadzenie się konfliktów rozwojowych i wielu sprzeczności, które prowadzą do degradacji technicznej oraz kryzysu społeczno-gospodarczego. Potencjały i zasoby obszaru rewitalizacji pokazują, iż obszar ten ma istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego gminy, szczególnie w sferze społecznej, w której zidentyfikowano najwięcej problemów. Wszelkie działania rewitalizacyjne podjęte w celu zniwelowania negatywnych zjawisk kryzysowych na wyznaczonym obszarze będą oddziaływać na teren całej gminy, wpływając tym samym na poprawę jakości życia jej mieszkańców.

3.2. Sfera przestrzenno-funkcjonalna

W sferze przestrzenno-funkcjonalnej na obszarze rewitalizacji zdiagnozowano problem zbyt małego udziału powierzchni objętego MPZP w powierzchni ogółem, co zostało przedstawione na wykresie 5.

Wykres 5 Udział powierzchni objętej MPZP w powierzchni ogółem dla obszaru rewitalizacji i Miasta Sandomierza w 2024 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego w Sandomierzu

Należy dążyć do objęcia całego obszaru Miejscowym Planem Zagospodarowania Przestrzennego. Mały udział powierzchni objętej MPZP oznacza brak spójnej polityki przestrzennej, co prowadzi do chaosu urbanistycznego, ogranicza rozwój inwestycji i pogarsza jakość życia mieszkańców. Konieczność wydawania decyzji o warunkach zabudowy wydłuża procesy administracyjne i zwiększa ryzyko powstawania konfliktów przestrzennych. Niski poziom pokrycia obszaru MPZP ogranicza również możliwość ochrony terenów cennych przyrodniczo i krajobrazowo, co ma szczególne znaczenie w mieście o wysokich walorach turystycznych i historycznych.

Ponadto infrastruktura rekreacyjna na potrzeby mieszkańców to element, który już jest dużym potencjałem gminy i wydaje się niezbędny w celu rozwijania funkcji mieszkaniowej i zachęcania do osiedlania się na tym terenie. Należy kontynuować działania zapewniające mieszkańcom komfort i bezpieczeństwo w sferze przestrzenno-funkcjonalnej m.in. poprzez zapewnienie dostępu do dróg asfaltowych nie tylko na obszarze rewitalizacji, ale również na terenie całego miasta. Zwiększenie długości dróg asfaltowych wiąże się również z koniecznością podjęcia działań zwiększających bezpieczeństwo mieszkańców na drogach m.in. przez budowę chodników, doświetlenie ulic i przejść dla pieszych.

3.3.Sfera techniczna

Dane obrazujące sytuację obszaru rewitalizacji w sferze technicznej wskazały na występowanie problemu, który obrazuje wskaźnik *budynki mieszkalne nowe oddane do użytkowania w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców*, gdyż dla obszaru rewitalizacji w 2024 r. był poniżej średniej wartości dla gminy (16,4) i wynosił 1,7. Spowodowane jest to głównie tym, że obszar rewitalizacji zlokalizowany jest na terenie Starego Miasta i jego okolicy, gdzie budowanie nowych budynków jest utrudnione poprzez brak wolnej przestrzeni.

Dużym potencjałem obszaru rewitalizacji są zabytki wpisane do Gminnej Ewidencji Zbytków Gminy Sandomierz przyjętej w 2009 roku i zaktualizowanej w 2021 r. Wśród nich znajdują się obiekty (tabela 4) oraz stanowiska archeologiczne: AZP 89–73/29 Sandomierz – Wzgórze Miejskie; AZP 89–74/2 Sandomierz – Wzgórze Katedralne; AZP 89–74/3 Sandomierz – Wzgórze Gostomianum; AZP 89–73/1 Sandomierz – wzgórze zamkowe; AZP 89–73/2 Sandomierz – Wzgórze Staromiejskie; AZP 89-74/20 Sandomierz – osada, cmentarz,

przedmieście – folwark; AZP 89-73/34 Sandomierz-Kruków; AZP 89-73/38 Sandomierz – osada; AZP 89-73/40 Sandomierz – cmentarzysko; AZP 89-73/42 Sandomierz – relikwiarz portu rzeczno-żeglarskiego, spichlerz, ślad osadnictwa miejskiego; AZP 89-73/43 Sandomierz – grób; AZP 89-73/45 Sandomierz – cmentarzysko lub osada, grób zbiorowy; AZP 89-73/56 Sandomierz – cmentarzysko popielnicowe; AZP 89-73/59 Sandomierz ślad osadnictwa; AZP 89-73/75 Sandomierz – ślad osadnictwa; AZP 89-73/76 Sandomierz – ślad osadnictwa miejskiego; AZP 89-73/82 Sandomierz – grób szkieletowy (niszowy); AZP 89-73/102 Sandomierz – cmentarz żydowski (kirkut); AZP 89-73/104 Sandomierz – Kościół św. Wojciech i cmentarz przykościelny.

W najbliższych latach należy podejmować działania zmierzające do poprawy estetyki i funkcjonalności poprzez adaptacje na cele społeczne i turystyczne obiektów zabytkowych, ponadto należy podejmować działania zmierzające do ochrony i zabezpieczenia wszystkich zabytkowych obiektów znajdujących się na obszarze gminy, świadczących o dziedzictwie kulturowym – nie tylko zlokalizowanych na obszarze rewitalizacji. Każdorazowo w przypadku podjęcia jakichkolwiek działań na obiektach objętych ochroną konserwatorską wpisanych do rejestru zabytków zlokalizowanych na obszarze rewitalizacji podjęte zostaną odpowiednie kroki administracyjne, tj. realizator projektu wystąpi o pozwolenie konserwatorskie zgodnie z art. 36 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) lub w przypadku obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków zgodnie z art. 39 ust. 3 z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2024 r. 725 z późn. zm.) działania zostaną uzgodnione z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Dodatkowo analiza potrzeb wykazała braki w wyposażeniu niektórych obiektów publicznych, niską efektywność energetyczną budynków, a także zły stan techniczny oświetlenia ulicznego.

Tabela 4 Wykaz obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Sandomierz zlokalizowanych na obszarze rewitalizacji

Lp.	Obiekt	Adres	Numer rejestru zabytków
1.	Stare miasto z przedmieściami	układ urbanistyczny	A.719 z 09.01.1947 r., z 10.01.1966 r., z 25.02.1977 r. i z 10.04.1984 r.
2.	Park Miejski z „domem ogrodnika”	między ulicami: Mickiewicza, Ogrodową, Słowackiego i Szkolną	
3.	Cmentarz Parafialny św. Józefa, zw. Katedralnym	ul. Mickiewicza	A.729 z 17.10.1989 r.
4.	Cmentarz przykościelny przy kolegiacie NMP	wokół d. kolegiaty, od 1818 r. katedry NMP	A.731 z 17.10.1989 r.
5.	Cmentarz parafialny św. Pawła	ul. Staromiejska	
6.	Cmentarz przy kościele św. Pawła	wokół kościoła św. Pawła	
7.	Cmentarz przy kościele św. Jakuba	wokół kościoła św. Jakuba	
8.	Cmentarz przy kościele św. Ducha	przy kościele szpitalnym, ob. rektoralnym św. Ducha	A.732 z 17.10.1989 r.
9.	Cmentarz żydowski	ul. Sucha	A.730 z 17.10.1989 r.
10.	Cmentarz wojenny z I i II wojny światowej	ul. Mickiewicza	A.733 z 17.10.1989 r.
11.	Cmentarz wojenny żołnierzy Armii Czerwonej z II wojny światowej	ul. Mickiewicza	A.738/1-5 z 01.03.1967 r. i z 10.03.1977 r.
12.	Mury miejskie	wokół miasta lokacyjnego po 1349 r.	A.739 z 16.12.1931 r., z 10.01.1966 r. i z 10.03.1977 r.
13.	Brama Opatowska	ul. Opatowska	A.738/1 z 01.03.1967 r. i z 10.03.1977 r.
14.	Furta dominikańska „Ucho Igiełne”	ul. Zamkowa	A.740 z 16.12.1931 r., z 10.01.1966 r. i z 29.03.1977 r.
15.	Ratusz	ul. Rynek 1	A.737 z 09.03.1932 r., z 20.01.1966 r. i z 10.03.1977 r.
16.	Zamek, ob. Muzeum Okręgowe	ul. Zamkowa 12	A.720/1-3 z 09.03.1932 r., z 11.04.1932 r., z 10.01.1966 r., z 28.02.1977 r. i z 21.05.1999 r.
17.	Zespół kościoła katedralnego (d. kolegiackiego) NMP	ul. Katedralna 1	A.722 z 1.03.1966 r. i z 10.03.1977 r.
18.	Wikariat ob. siedziba Zgromadzenia Sióstr	ul. Katedralna 3	A.721 z 1.03.1966 r. i z 10.03.1977 r.

Gminny Program Rewitalizacji Sandomierza 2032+

19.	Sufragania ob. Archiwum Diecezjalne	ul. Katedralna 1	A.741/1-3 z 30.04.1932 r., z 28.06.1947 r., z 10.01.1966 r. i z 10.03.1977 r.
20.	Dom Długosza – mansjonaria, ob. Muzeum Diecezjalne	ul. Długosza 9	A.747 z 20.05.1967 r. i z 10.03.1977 r.
21.	Szkoła i bursa parafialna, ob. plebania katedralna	ul. Mariacka 10	A.744 z 20.05.1967 r. i z 10.03.1977 r.
22.	Instytut Teologiczny – d. Dom Księża Emerytów	ul. Mariacka 9	A.922 z 09.04.2014 r.
23.	Pałac biskupi	ul. Mariacka 7	A.746 z 20.03.1993 r.
24.	Dom Katolicki	ul. Mariacka 12	A.745 z 31.03.1971 r. i z 10.03.1977 r.
25.	Kanonia zw. Biret	ul. Mariacka 8	A.726/1-3 z 09.06.1932 r., z 20.01.1966 r., z 20.05.1967 r. i z 9.03.1977 r.
26.	Zespół kościelno-szpitalny św. Ducha	ul. Opatowska 10	A-725/1-6 z 09.03.1932 r., z 10.01.1966 r. i z 09.03.1977 r.
27.	Zespół kościelno-klasztorny dominikanów pw. św. Jakuba	ul. Staromiejska 3	A.723/1-3 z 11.04.1932 r., z 10.01.1966 r. i z 28.02.1977 r.
28.	Zespół kościoła parafialnego pw. św. Pawła	ul. Staromiejska 11	A.727/1-2 z 22.10.1932 r., z 10.03.1967 r. i z 09.03.1977 r.
29.	Zespół kościelno-klasztorny reformatów pw. św. Józefa	Pl. św. Wojciecha 2-4	A.724/1-9 z 22.10.1932 r., z 10.01.1966 r. i z 01.03.1977 r. A-742 z 23.04.1994 r.
30.	Zespół kościelno-klasztorny benedyktynek pw. św. Michała, ob. Wyższe Seminarium Duchowne	ul. Żeromskiego 2-6	A.728 z 09.03.1932 r., z 20.05.1967 r. i z 10.03.1977 r.
31.	Collegium Gostomianum, ob. Liceum Ogólnokształcące	ul. Długosza 3	A.748 z 5.01.1998 r.
32.	Klasztor poddominikański pw. św. Marii Magdaleny, ob. Urząd Miejski	Pl. Poniatowskiego 3	A.735 i A.736 z 29.04.1959 r., z 20.05.1966 r. i z 28.02.1977 r.
33.	Synagoga i dom kahału, ob. Archiwum Państwowe	ul. Żydowska 4	A.776 z 30.04.1959 r. i z 1.03.1967 r.
34.	Spichlerz	ul. Rybitwy 3 (na starej karcie nr 5)	
35.	Dom Księża Emerytów	ul. Staromiejska 5	
36.	Liceum Ogólnokształcące – d. Publiczna Szkoła Powszechna	ul. Mickiewicza 9	

Gminny Program Rewitalizacji Sandomierza 2032+

37.	Liceum Ekonomiczne – d. Żeńska Szkoła Maryjna	ul. Żeromskiego 8	
38.	Koszary wojskowe	ul. Mickiewicza	b.n. z 01.12.2020 r.
39.	Koszary carskie	ul. Zacisze	
40.	Blok – d. szpital wojskowy	ul. Mickiewicza 18	
41.	Wieża ciśnień, ob. wieża telefonii komórkowej	ul. Szkolna	
42.	Poczta	ul. Żeromskiego 12	
43.	Bank Centralnej Kasy Spółek Rolniczych, ob. PKO SA	ul. Kościuszki 4	
44.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 2	A.755 z 20.05.1967 r.
45.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 3	A.921 z 19.09.2013 r.
46.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 4	A.756 z 20.05.1967 r.
47.	Kamienica mieszczańska – konwikt Boboli	ul. Rynek 5	A.757 z 20.05.1967 r.
48.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 6	A.758 z 20.05.1967 r.
49.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 7	A.759 z 20.05.1967 r.
50.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 8	A.760 z 20.05.1967 r.
51.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 9	A.761 z 28.08.1947 r., z 20.01.1966 r. i z 30.03.1977 r.
52.	kamienica mieszczańska – tzw. Oleśnickich	ul. Rynek 10	
53.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 11	A.762 z 20.05.1967 r.
54.	Odwach	ul. Rynek 12	
55.	Kamienica mieszczańska – dom Mikołaja Gomółki	ul. Rynek 14	A.763 z 20.05.1967 r.
56.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 15	
57.	Kamienica mieszczańska	ul. Zamkowa 2	A.764 z 20.05.1967 r.
58.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 20	

Gminny Program Rewitalizacji Sandomierza 2032+

59.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 21	A.765 z 20.05.1967 r.
60.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 22	A.766 z 20.05.1967 r.
61.	Kamienica mieszczańska – tzw. dom Greka Kojszora	ul. Rynek 23	
62.	Kamienica mieszczańska	ul. Zamkowa 4	A.767 z 1.03.1967 r.
63.	Kamienica mieszczańska – tzw. dom Węgra Lazarczyka	ul. Rynek 27	
64.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 28	A.768, z 20.05.1967 r.
65.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 30	A.769 z 20.05.1967 r.
66.	Kamienica mieszczańska	ul. Rynek 31	A.751 z 20.05.1967 r.
67.	Kamienica mieszczańska	ul. Opatowska 1	
68.	Kamienica mieszczańska	ul. Opatowska 2	
69.	Kamienica mieszczańska	ul. Opatowska 4	
70.	Kamienica mieszczańska	ul. Opatowska 5	
71.	Kamienica mieszczańska	ul. Opatowska 6	A.752 z 20.05.1967 r.
72.	Kamienica mieszczańska	ul. Opatowska 8	A.753 z 20.05.1967 r.
73.	Kamienica mieszczańska	ul. Opatowska 11	
74.	Kamienica mieszczańska	ul. Zamkowa 6	
75.	Kamienica mieszczańska	ul. Opatowska 17	
76.	Dom mieszkalny	ul. Opatowska 19	A.754 z 9.05.1997 r.
77.	Kamienica czynszowa	ul. Opatowska 21	
78.	Dom mieszkalny	ul. Żydowska 5	
79.	Dom mieszkalny	ul. Sokolnickiego 2	
80.	Dom mieszkalny	ul. Sokolnickiego 4	

Gminny Program Rewitalizacji Sandomierza 2032+

81.	Dom mieszkalny	ul. Sokolnickiego 6	
82.	Dom mieszkalny	ul. Sokolnickiego 8	
83.	Dom mieszkalny	ul. Sokolnickiego 10	A.770 z 15.07.1993 r.
84.	Dom mieszkalny	ul. Tkacka 2	
85.	Dom mieszkalny	ul. Tkacka 3	
86.	Dom mieszkalny	ul. Podole 1	
87.	Dom mieszkalny	ul. Podole 7	
88.	Dom mieszkalny	ul. Długosza 5	
89.	Kamienica mieszczańska – tzw. dom Greka Dziurdzkio	ul. Mariacka 1	
90.	Kamienica mieszczańska	ul. Mariacka 3	77 z 20.05.1967 r.; A.743 z 15.11.2010 r.
91.	Kamienica mieszczańska	ul. Mariacka 5	
92.	Dom mieszkalny	ul. Katedralna 5	
93.	Dom mieszkalny	ul. Katedralna 7	
94.	Dom mieszkalny	ul. Katedralna 11	A.749 z 20.05.1967 r.
95.	Kamienica mieszczańska	ul. Poniatowskiego 1	
96.	Dom mieszkalny	ul. Poniatowskiego 2A (na starej karcie nr 2)	
97.	Kamienica mieszczańska	ul. Poniatowskiego 4	
98.	Dom mieszkalny	ul. Zamkowa 1	
99.	Dom mieszkalny	ul. Browarna 2	A.772 z 30.04.1959 r., z 20.05.1967 r. i z 29.03.1977 r.
100.	Dworek Karpińskich	ul. Browarna 1a (dawny nr 9)	A.774 z 20.05.1967 r. i z 29.03.1977 r.
101.	Dworek Skorupskich	ul. Staromiejska 2	
102.	Dom mieszkalny	ul. Staromiejska 9 (na starej karcie nr 7)	

Gminny Program Rewitalizacji Sandomierza 2032+

103.	Dom mieszkalny	ul. Krzyżowa 4	
104.	Dom mieszkalny	ul. Podwale Dolne 10	
105.	Dom mieszkalny	ul. Piszczele 4	
106.	Dom mieszkalny	ul. Piszczele 14	
107.	Kamienica mieszczańska	ul. Zamkowa 8	
108.	Kamienica mieszczańska	ul. Zamkowa 10	
109.	Dom mieszkalny	ul. Świętej Królowej Jadwigi 2	
110.	Dom mieszkalny	ul. Reformacka 4	
111.	Dom mieszkalny	ul. Reformacka 6	
112.	Dom mieszkalny	ul. Reformacka 8	
113.	Dom mieszkalny	ul. Krępianki 5	
114.	Dom mieszkalny	ul. Krępianki 7	
115.	Dom mieszkalny	ul. Krępianki 9	
116.	Dom mieszkalny	ul. Krępianki 10	
117.	Dom mieszkalny – d. Hotel Podolski	ul. Mickiewicza 3	
118.	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Mickiewicza 4	
119.	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Mickiewicza 6	
120.	Dom Zgromadzenia Sióstr Służek NMP	ul. Mickiewicza 7	
121.	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Mickiewicza 8	
122.	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Mickiewicza 10	
123.	Dworek Sobolewskich	ul. Mickiewicza 12	
124.	Dom mieszkalny	ul. Żeromskiego 3	A.771 z 16.06.1994 r.

Gminny Program Rewitalizacji Sandomierza 2032+

125.	Dom mieszkalny	ul. Żeromskiego 9	
126.	Siedziba Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego	ul. Żeromskiego 10	
127.	Dom mieszkalny	ul. Puławiaków 3	
128.	Dom mieszkalny	ul. Puławiaków 7	
129.	Dom mieszkalny	ul. Jakubowskiego 2	
130.	Dom mieszkalny	ul. 11 Listopada 13	A.775 z 30.04.1959 r., z 20.05.1967 r. i z 30.03.1977 r.
131.	Dworek z oficyną – Strużyńskich	ul. Zawichojska 2	
132.	Dom mieszkalny	ul. Zawichojska 12	
133.	Dom mieszkalny	ul. Zawichojska 24	
134.	Dom mieszkalny	ul. Struga 2	
135.	Dom mieszkalny	ul. Struga 4	
136.	Figura przydrożna – rzeźba Chrystusa Frasobliwego w kapliczce na słupie	ul. Mickiewicza, przy skrzyżowaniu z ul. Koseły i 11 Listopada	
137.	Figura przydrożna – tzw. Latarnia Chocimska	ul. Zawichojska, przed dworem Strużyńskich	133/B z 20.01.1973 r.
138.	Figura NMP na kolumnie	Rynek – przed ratuszem	B – 832/82 z 31.05.1982 r.
139.	Figura Św. Franciszka Ksawerego	ul. Długosza – obok Collegium Gostomianum	B – 831/82 z 31.05.1982 r.
140.	Figura przydrożna bł. Wincentego Kadłubka	ul. Mariacka – na stoku wzgórza Katedralnego	
141.	Figura Św. Benedykta	ul. Żeromskiego – przed wejściem na teren kościoła św. Michała	
142.	Figura Św. Scholastyki	ul. Żeromskiego – przed kościołem św. Michała	
143.	Figura przydrożna – św. Roch	ul. Żeromskiego – naprzeciw wejścia na teren kościoła św. Michała	

Gminny Program Rewitalizacji Sandomierza 2032+

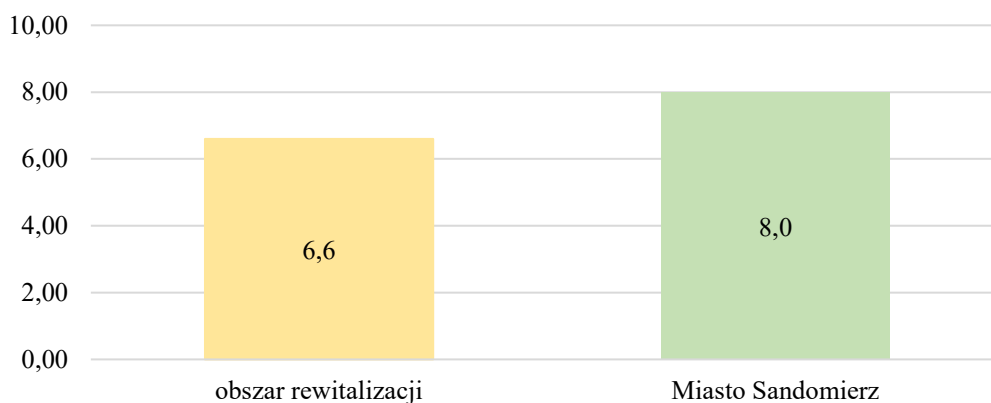
144.	Figura przydrożna św. Aleksandra papieża	ul. Mickiewicza – na skwerku przed kościołem św. Józefa	
145.	Figura Św. Józefa	ul. Staromiejska – przy plebani kościoła św. Pawła	
146.	Figura przydrożna – krzyż	ul. Staromiejska – przy wejściu w ogrodzenie kościoła św. Pawła	
147.	Figura przydrożna Św. Tekli	skrzyżowanie ul. Staromiejska i Rokitek	
148.	Dom mieszkalny	ul. Puławiaków 20	
149.	Budynek mieszkalny	ul. Długosza 2	
150.	Budynek mieszkalny	ul. Długosza 4	
151.	Budynek mieszkalny	ul. Opatowska 15	
152.	Budynek mieszkalny	ul. Rynek 18	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Gminnej Ewidencji Zbytków Gminy Sandomierz

3.4.Sfera gospodarcza

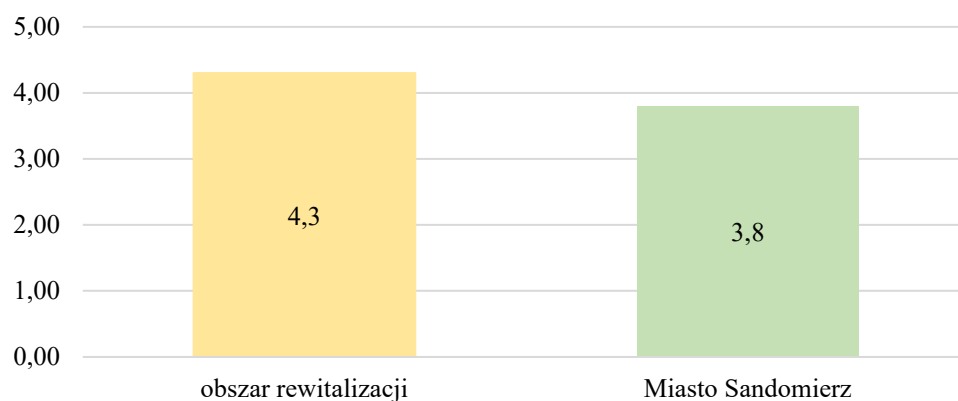
Na jakość życia w dużej mierze składają się także dochody mieszkańców, a dochody związane są z ilością i jakością pracy oraz odpowiednimi kwalifikacjami i ich dostosowaniem do lokalnego rynku pracy. Wysoka liczba osób korzystających ze świadczeń z pomocy społecznej z tytułu bezrobocia na obszarze rewitalizacji wiąże się z niską liczbą miejsc pracy nie tylko na wskazanym obszarze, ale również w gminie. Część mieszkańców dojeżdża do pracy do innych większych ośrodków. Wskaźnik dotyczący liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych dla obszaru rewitalizacji w 2024 r. wypada korzystniej niż średnio dla gminy. Jednak negatywnym zjawiskiem jest fakt, iż wskaźnik dotyczący podmiotów gospodarczych nowo rejestrowanych oraz wyrejestrowanych z rejestru REGON w 2024 r. dla obszaru rewitalizacji był mniej korzystny w porównaniu do średniej dla Miasta Sandomierza (wykresy 6 i 7).

Wykres 6 Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 1 000 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania dla obszaru rewitalizacji i Miasta Sandomierza w 2024 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 7 Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych z rejestru REGON w przeliczeniu na 1 000 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania dla obszaru rewitalizacji i Miasta Sandomierza w 2024 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Sandomierz jest gminą miejską o niskim poziomie uprzemysłowienia, dominuje produkcja szkła metodą float oraz przemysł rolno-spożywczy. Na terenie Miasta Sandomierza funkcjonują głównie małe i średnie przedsiębiorstwa prywatne, a także 3 duże zakłady pracy:

Pilkington Polska Sp. z o.o., Pilkington Automotive Poland Sp. z o.o., NSG Group, Kopalnie Dolomitu S.A. Na obszarze rewitalizacji, który jest zlokalizowany w centrum miasta przeważa handel hurtowy i detaliczny oraz usługi (w tym także turystyczne). Biorąc pod uwagę zasoby i potencjały jakie posiada obszar rewitalizacji, istotne jest stworzenie odpowiednich warunków, aby mieszkańcy mogli w dalszym ciągu rozwijać i wzmacniać swoją przedsiębiorczość oraz nawiązywać współpracę. Ważne jest wsparcie oraz pobudzenie przedsiębiorczości mieszkańców przez samorząd gminny poprzez zadania realizowane w partnerstwie z Ośrodkiem Pomocy Społecznej oraz Powiatowym Urzędem Pracy.

Należy podjąć kompleksowe działania społeczne na obszarze rewitalizacji służące rozwiązaniu zidentyfikowanych problemów społecznych, integracji oraz aktywizacji mieszkańców, wykorzystując przy tym potencjał oraz możliwości zatrudnienia i rozwoju własnej działalności. Zaplanowanie działań społecznych o charakterze wyprzedzającym będzie miało na celu podniesienie skuteczności i trwałości projektów rewitalizacyjnych oraz gotowości i świadomości mieszkańców co do możliwości partycypacyjnego współdecydowania o obszarze objętym Gminnym Programem Rewitalizacji.

Do rozwoju przedsiębiorczości na terenie Miasta Sandomierza przyczynia się również istniejąca Lokalna Grupa Działania „Ziemi Sandomierskiej”. Stowarzyszenie wpływa na pobudzanie aktywności społecznej mieszkańców oraz ich integrację, a także współpracę z władzami samorządowymi oraz sąsiednimi gminami. Stowarzyszenie prowadzi również nabory na dofinansowanie projektów dotyczących odnowy wsi oraz zagospodarowania przestrzeni publicznych.

Przedsiębiorczość jest uważana za główny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego, a także kluczowy warunek osiągnięcia konkurencyjności gospodarki w kraju. Działania zmierzające do poprawy warunków funkcjonowania przedsiębiorstw powinny przyczyniać się do podnoszenia konkurencyjności gospodarki, rozumianej jako długookresowa zdolność do sprostania konkurencji zewnętrznej. Działania z zakresu szeroko rozumianego rozwoju przedsiębiorczości oraz dostępnych form wsparcia dla przedsiębiorców powinny przyczyniać się do powstawania nowych, trwałych miejsc pracy oraz pobudzać przedsiębiorców do dalszego inwestowania. Dlatego tak ważne jest, aby mieszkańcy obszaru rewitalizacji mieli wsparcie ze strony samorządu w zakresie budowania przedsiębiorczości i możliwości rozwoju. Należy budować postawy przedsiębiorczości od najmłodszych lat, między innymi przez odpowiednio organizowane i dobierane zajęcia dodatkowe czy dedykowane programy wzmacniające umiejętności dzieci i młodzieży w tym zakresie lub konkursy zachęcające do poruszania się w tej dziedzinie. Należy pamiętać także o starszych mieszkańcach i podnosić ich kwalifikacje i umiejętności zawodowe. W obecnych czasach i szybko zachodzących zmianach, należy dążyć do uczenia się przez całe życie.

Odpowiednie dochody mieszkańców, a także odpowiednie warunki do pracy i atrakcyjność osiedleńcza danego miejsca wpływają na możliwość wzrostu liczby mieszkańców w danym obszarze.

3.5. Sfera środowiskowa

a. Jakość powietrza

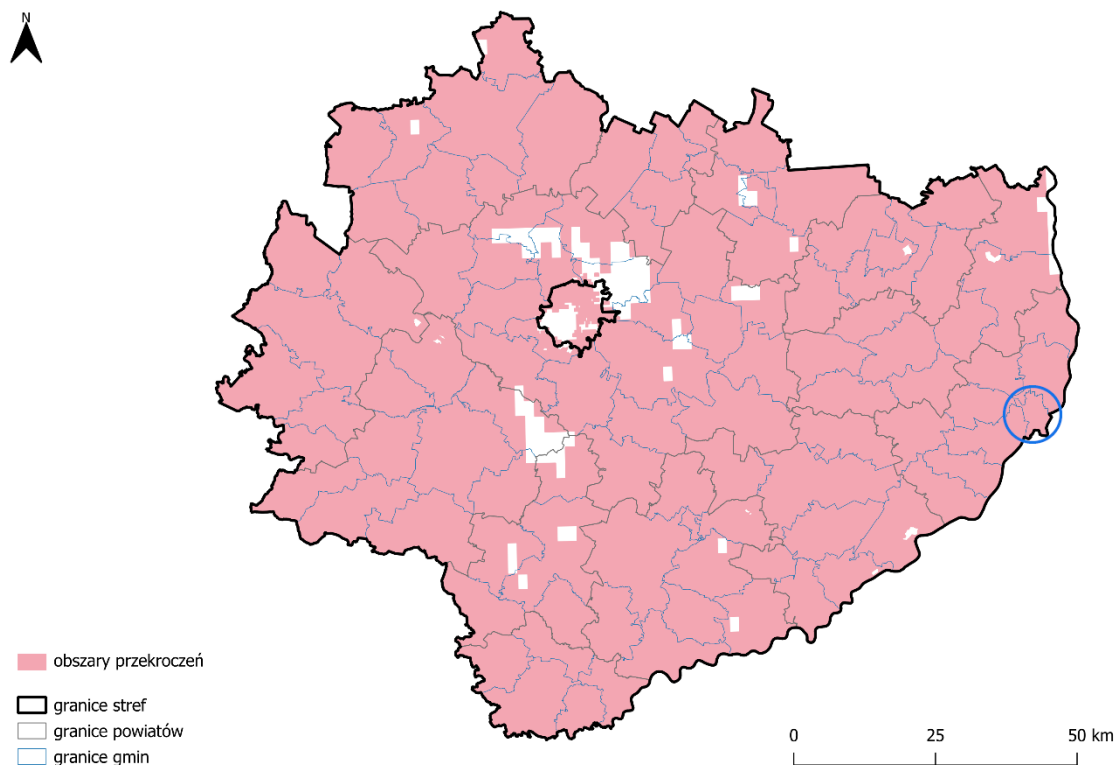
Kolejnym występującym problemem na obszarze rewitalizacji, a mającym konsekwencje dla stanu środowiska oraz zdrowia ludzi, jest palenie w piecach odpadami komunalnymi i brak świadomości ekologicznej mieszkańców. W celu ochrony środowiska i ograniczenia niskiej emisji, konieczne będzie wdrażanie działań mających za zadanie zmniejszenie zapotrzebowania na energię, zarówno w budynkach użyteczności publicznej, jak i w budynkach podmiotów gospodarczych i indywidualnych gospodarstw domowych oraz w budynkach wielorodzinnych. Należy wykorzystać odnawialne źródła energii (OZE) w sektorze publicznym, przeprowadzić termomodernizację obiektów, jak i zachęcać przedsiębiorstwa oraz gospodarstwa domowe do zastąpienia instalacji opartych na paliwach stałych – instalacjami do produkcji ciepła z odnawialnych źródeł, takich jak biomasa, promieniowanie słoneczne, biogaz, geotermia. Uświadamianie społeczeństwa w zakresie korzystania z technologii oszczędnych energetycznie powinno być jednym z wielu zadań realizowanych przez samorząd. Istotne jest też, aby edukować społeczeństwo szerzej w zakresie ekologii, a także świadomej konsumpcji. Tego typu przedsięwzięcia są istotne nie tylko ze środowiskowego punktu widzenia, ale też konieczne ze względu na mieszkańców.

Diagnoza w zakresie przekroczenia standardów jakości powietrza przeprowadzona została na podstawie *Rocznej oceny jakości powietrza w województwie świętokrzyskim, raport wojewódzki za rok 2024*. Na terenie województwa świętokrzyskiego wyróżniono dwie strefy – miasto Kielce oraz strefę świętokrzyską. Miasto Sandomierz należy do strefy świętokrzyskiej⁷. Ze względu na ochronę zdrowia, diagnoza objęła klasyfikację strefy świętokrzyskiej dla następujących parametrów: pył zawieszony PM₁₀ (rok), pył zawieszony PM₁₀ (24-godziny), benzo(a)piren w pyłe PM₁₀ (rok), pył zawieszony PM_{2,5} (rok) oraz ozon (maks. 8-godzin).

Klasyfikacja stref dla ozonu wykonana została w oparciu o wyniki pomiarów z okresu trzech lat: 2022–2024, dla których obliczono średnią liczbę dni z przekroczeniem poziomu docelowego. Poziom ten uznaje się za dotrzymany, jeżeli trzyletnia średnia liczba dni z maks. ośmiogodzinnym stężeniem ozonu wyższym od 120 µg/m³ nie przekroczy 25. Obie strefy województwa świętokrzyskiego otrzymały w 2024 r. klasę A dla O₃ w odniesieniu do poziomu docelowego, z uwzględnieniem kryteriów określonych w celu ochrony zdrowia ludzi. Poziom celu długoterminowego dla ozonu uznaje się za dotrzymany, jeżeli w roku podlegającym ocenie, stężenia 8-godzinne ozonu nie przekroczyły 120 µg/m³. Na każdym stanowisku pomiarowym odnotowano co najmniej 2 dni z przekroczeniem wartości 120 µg/m³, co oznacza przekroczenie poziomu celu długoterminowego dla ozonu. Znaczna część obszaru województwa nie spełnia wymagań określonych dla poziomu celu długoterminowego, uzyskując klasę D2. Również na terenie Miasta Sandomierza poziom celu długoterminowego ozonu został przekroczony (mapa 3).

⁷ Strona internetowa Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska, powietrze.gios.gov.pl

Mapa 3 Zasięg obszarów przekroczeń poziomu celu długoterminowego ozonu określonego ze względu na ochronę zdrowia w województwie świętokrzyskim w 2024 roku

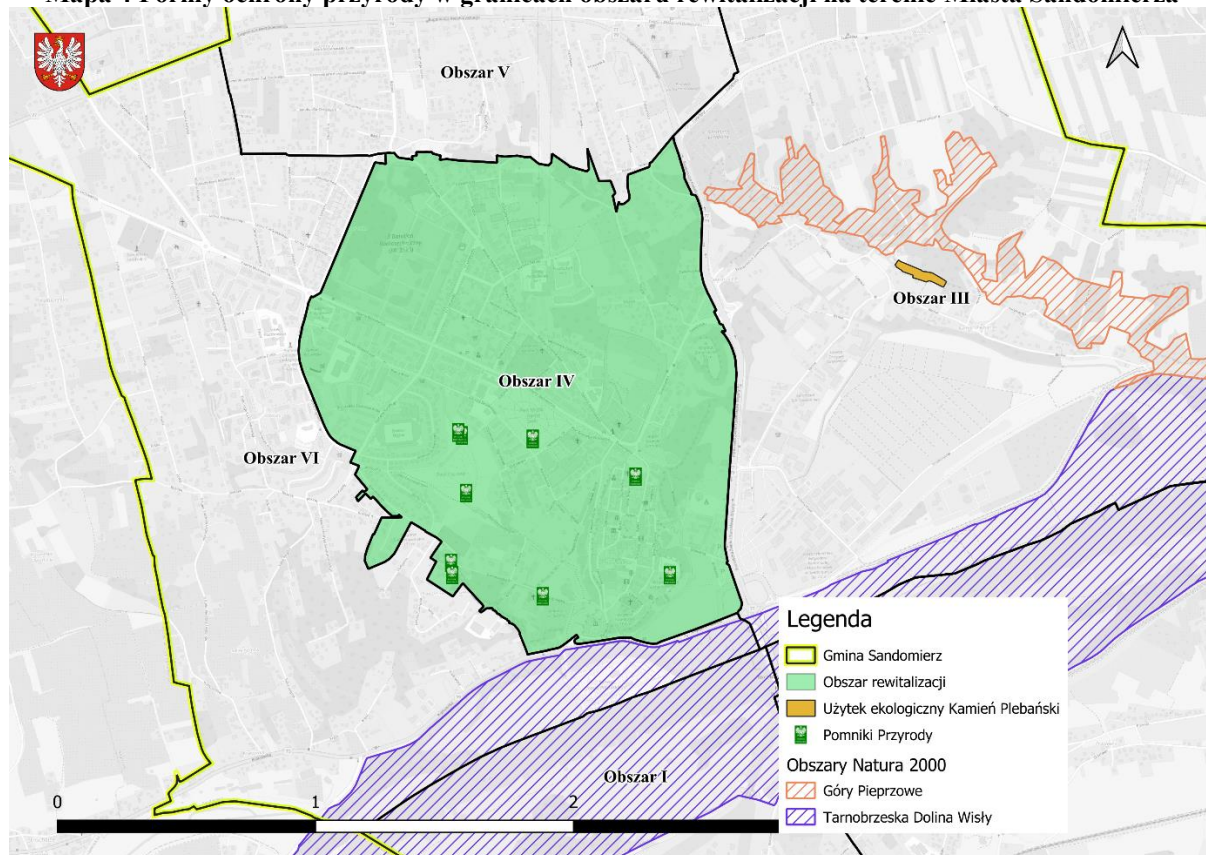
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Roczna ocena jakości powietrza w województwie świętokrzyskim, raport wojewódzki za rok 2024, str. 61*

b. Formy ochrony przyrody oraz zagrożenia powodziowe

Na terenie Miasta Sandomierza występują następujące formy ochrony przyrody: obszar Natura 2000 Góry Pieprzowe, obszar Natura 2000 Tarnobrzaska Dolina Wisły, użytek ekologiczny Kamień Plebański oraz 13 pomników przyrody⁸. W granicach obszaru rewitalizacji znajduje się 9 pomników przyrody (mapa 4).

⁸ Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, crfop.gdos.gov.pl

Mapa 4 Formy ochrony przyrody w granicach obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, geoserwis.gdos.gov.pl

Biorąc pod uwagę zagrożenie powodziowe obszar rewitalizacji zlokalizowany jest na obszarze szczególnego zagrożenia powodzią, na którym prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest średnie i wynosi raz na 100 lat (Q1%) oraz na obszarze zagrożenia powodzią, na którym prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi raz na 500 lat (Q0,2%). Zdecydowana większość obszaru leży na tarasie nad zalewowym, co naturalnie chroni przed bezpośrednim zalaniem. Występuje minimalne ryzyko lokalnych podtopień, zaleca się jednak utrzymywać drożność kanalizacji burzowej oraz monitorować odpływ wód z wyżej położonych części miasta podczas intensywnych opadów (mapa 5).

Źródło: Hydroportal Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej, wody.isok.gov.pl

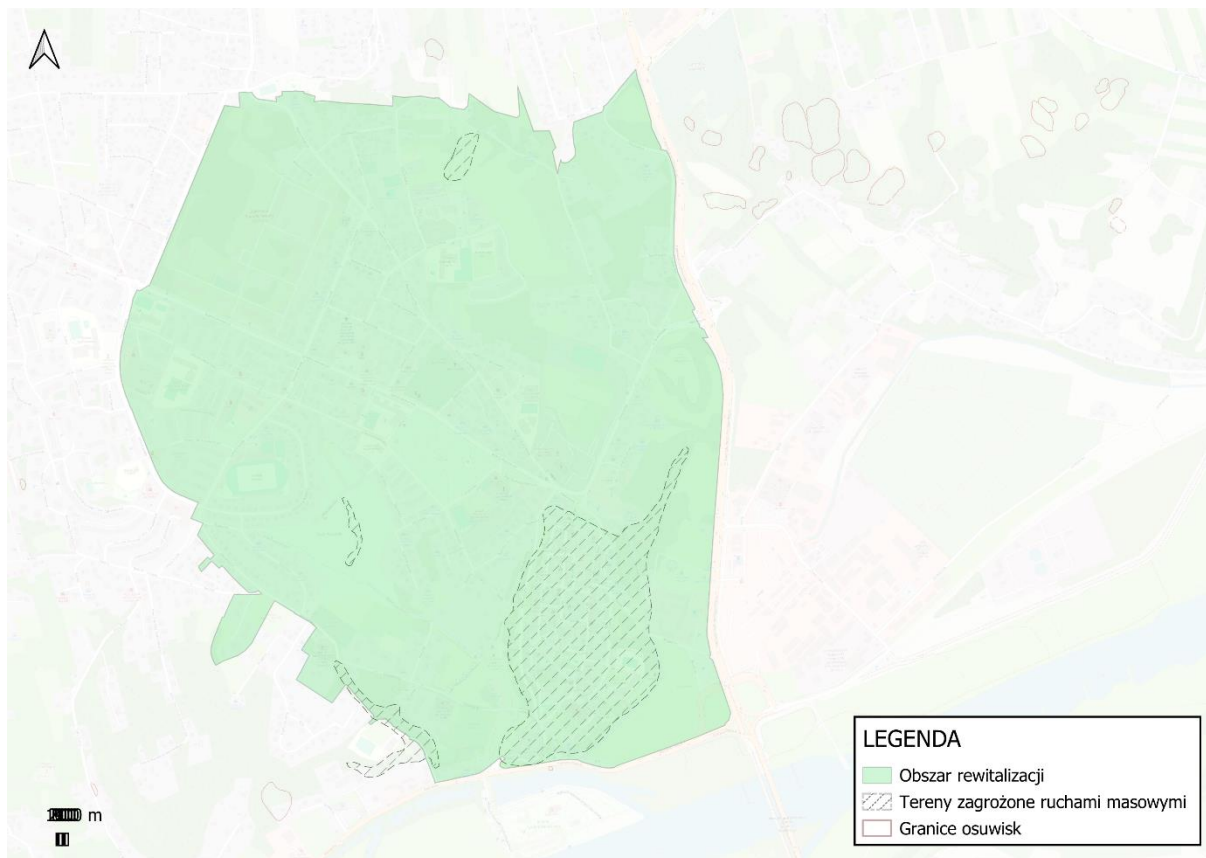
Kolejnym istotnym czynnikiem z punktu widzenia zagospodarowania przestrzennego są osuwiska, które należą do najniebezpieczniejszych i najczęściej występujących geozagrożeń⁹ na terenie Polski.

W Polsce główną przyczyną powstawania osuwisk jest budowa geologiczna i rzeźba terenu, intensywne lub długotrwałe opady atmosferyczne, dużą rolę w powstawaniu osuwisk odgrywa również działalność człowieka (prowadząca m.in. do rozcinania i podcinania stoków oraz nadmiernego obciążenia stoku przez wznoszone obiekty budowlane). Czynnikiem sprzyjającym uruchamianiu procesów osuwiskowych wskutek działalności człowieka są również wibracje powodowane przez prace ziemne i ruch pojazdów. Kolejnym czynnikiem ryzyka jest eksploatacja kruszyw u podstawy stoku w dolinach rzek nizinnych. Osuwiska powodują m.in. degradację objętych nimi terenów i zniszczenie posadowionych na ich obszarze obiektów budowlanych oraz infrastruktury (sieć drogowa, kanalizacyjna, linie telekomunikacyjne, elektryczne, gazociągi). Na terenach rolnych zniszczeniu ulegają uprawy i niekiedy przywrócenia wymaga funkcja rolna tego obszaru. Zniszczenia w drzewostanie powodują osuwiska występujące na obszarach leśnych. Na terenie powiatu sandomierskiego do powstawania osuwisk przyczynia się m.in. struktura geologiczna obszaru i występowanie gleb lessowych.

⁹ Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy, Centrum Geozagrożeń, pgi.gov.pl

Na obszarze rewitalizacji w centralnej części Miasta Sandomierza zlokalizowane są tereny zagrożone ruchami masowymi (mapa 6).

Mapa 6 Zagrożenie ruchami masowymi na terenie Miasta Sandomierza i obszaru rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Centralnej Bazy Danych Geologicznych geologia.pgi.gov.pl

Wskazania oraz przyczyny powstawania osuwiska i terenów zagrożonych ruchami przygotowano na podstawie Kart rejestracyjnych z 2024 r. będących w zasobach gminy:

- a. Tereny zagrożone ruchami masowymi:
 - Nr ewidencyjny 26-09-011-025702 – teren wyznaczono ze względu na liczne zerwy i różnej wielkości osuwiska na wysokich i stromych skarpach Wąwozu Świętej Królowej Jadwigi, nawisy systemów korzeniowych ponad deptakiem. Zgodnie ze wskazaniami zaleca się prowadzić obserwację z częstotliwością przewidzianą w rozporządzeniu w sprawie informacji o ruchach masowych ziemi;
 - Nr ewidencyjny 26-09-011-025704 – teren wyznaczony ze względu na obecność form terenu wskazującą na wcześniejsze ruchy masowe lub ciągły powolny transport materiału po stoku (np. spełzywanie, niewielkie osuwiska i drobne pęknięcia pokrywy zwietrzlinowej). W obrębie terenu zagrożonego wielokrotnie rozwijały się osuwiska, zwłaszcza na skarpie wzgórza, na którym położony jest Sandomierz, szczególnie przy ul. Browarnej, Zamkowej, Katedralnej itd. Pierwsze wzmianki o katastrofach związanych z osuwaniem skarp w Sandomierzu odnotowane były w kronikach miasta już w XVIII w. Antropogenicznym kryterium wyznaczenia obszaru były podcięcia i podstromienia stoków w wyniku antropogenicznej działalności i rozbudowy miasta,

także podziemne komory i tunele w podłożu. Zgodnie ze wskazaniami zaleca się prowadzić obserwację z częstotliwością przewidzianą w rozporządzeniu w sprawie informacji o ruchach masowych ziemi;

- Nr ewidencyjny 26-09-011-025705 – teren wyznaczony ze względu na obecność utworów wskazujących transport materiałów po zboczu, obecność kilku niewielkich osuwisk i obrywów materiału lessowego po stromej skarpie. Zgodnie ze wskazaniami zaleca się prowadzić obserwację z częstotliwością przewidzianą w rozporządzeniu w sprawie informacji o ruchach masowych ziemi;
- Nr ewidencyjny 26-09-011-025706 – teren wyznaczony ze względu na obecność form terenu wskazującą na wcześniejsze ruchy masowe lub ciągły powolny transport materiału po stoku (np. splezywanie, niewielkie i drobne zafalowania pokrywy lessowej, forma o nieckowatym kształcie, źródłisko drobnego ciekłu sezonowego. Zgodnie ze wskazaniami zaleca się prowadzić obserwację z częstotliwością przewidzianą w rozporządzeniu w sprawie informacji o ruchach masowych ziemi.

Oprócz wskazań zawartych w kartach rejestracyjnych należy mieć na uwadze, iż na obszarach zagrożonych osuwaniem realizacja inwestycji powinna być adekwatna do skali osuwiska i form jego zabezpieczenia. W zagospodarowaniu terenu należy wprowadzać zadrzewienia stabilizujące grunty narażone na procesy osuwiskowe. Ponadto na terenach zagrożonych ruchami masowymi, na których istnieje zabudowa i infrastruktura, istotna jest dbałość o sprawne systemy odprowadzania wód opadowych i roztopowych poza granice osuwisk oraz prowadzenie prac modernizacyjnych i ziemnych ze szczególnym uwzględnieniem stopnia skomplikowania warunków gruntowych. Na terenach osuwiskowych sugeruje się budowę kanalizacji i odwodnień, a tam, gdzie one już istnieją – systematyczne przeglądy ich szczelności i sprawności. Istotne jest też podejmowanie działań stabilizujących osuwiska, a gdzie jest to możliwe – ich likwidacja. Ponadto zalecane jest prowadzenie obserwacji terenów zagrożonych ruchami masowymi ziemi oraz terenów, na których występują te ruchy w celu zniwelowania zagrożenia dla życia i zdrowia ludzi oraz mienia, zgodnie z rozporządzeniem w sprawie informacji o ruchach masowych ziemi lub każdorazowo po powzięciu przez Starostę informacji o występowaniu lub uaktywnieniu ruchów masowych ziemi.

Żadne z planowanych w ramach rewitalizacji działań nie zostało zlokalizowane w pobliżu terenów zagrożonych ruchami masowymi oraz osuwisk. Niemniej jednak w przypadku realizacji jakichkolwiek zadań w sąsiedztwie osuwisk, wynikających nie tylko z przedmiotowego dokumentu, należy mieć na uwadze powyższe wytyczne oraz wskazane jest wcześniejsze rozpoznanie geotechniczne lub geologiczne określające warunki podłoża w kontekście ewentualnego powstania osuwisk przed rozpoczęciem realizacji inwestycji. Ponadto w kolejnych latach zarówno na obszarze rewitalizacji, jak i na terenie gminy, należy podejmować działania związane z ochroną mieszkańców przed zagrożeniem jakie niosą ze sobą osuwiska, tj. prowadzić obserwację metodą wizji w terenie osuwisk i terenów zagrożonych ruchami masowymi, a w przypadku powstania nowych, nieobjętych obserwacją – zgłaszanie ich. Należy również podejmować działania edukacyjne zwiększające świadomość mieszkańców na temat ruchów masowych ziemi oraz osuwisk.

3.6. Wnioski wynikające z pogłębionej diagnozy

Tereny gminy wyznaczone jako obszar rewitalizacji charakteryzują się problemami w sferze społecznej oraz w sferach: gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej, ale również potencjałami, które należy wykorzystać jako narzędzie do wyjścia z sytuacji kryzysowej.

W wyniku przeprowadzonej pogłębionej diagnozy wyznaczonego obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza oraz w oparciu o różne formy partycypacji społecznej (spotkania, warsztaty dla różnych grup interesariuszy), zidentyfikowano **problemy i potencjały** w podziale na sfery tematyczne (tabela 5) oraz wynikające z nich **potrzeby** o różnym charakterze i skali oddziaływania dla wyznaczonego obszaru rewitalizacji.

Tabela 5 Zidentyfikowane problemy oraz potencjały wyznaczonego obszaru rewitalizacji

Problemy	Potencjały
SFERA SPOŁECZNA	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Niekorzystne w stosunku do gminy wartości wskaźników dotyczących udziału ludności według ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem. 2. Wskaźnik obciążenia demograficznego wyższy niż średnia w gminie. 3. Wskaźniki udziału osób korzystających z pomocy społecznej z tytułu ubóstwa, bezrobocia, niepełnosprawności i długotrwałej lub ciężkiej choroby, a także bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego a przeliczeniu 100 mieszkańców w 2024 r. wyższe niż średnie dla gminy. 4. Zagrożenie powstawania i dziedziczenia patologii społecznych (najczęstsze powody korzystania ze świadczeń pomocy społecznej to: bezrobocie, ubóstwo, niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba). 5. Występujący problem przemocy domowej o czym świadczy większa niż średnio w gminie ilość wypełnionych formularzy „Niebieska Karta”. 6. Trudności w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych rozwijających organizacje pozarządowe. 7. Niewystarczająca jakość i dostępność usług zdrowotnych. 8. Niedostatecznie rozwinięta oferta kulturalna i spędzania czasu wolnego przez mieszkańców. 9. Niewystarczająca jakość i dostępność usług i przestrzeni publicznych dla osób niepełnosprawnych. 10. Niewystarczające w stosunku do rosnących potrzeb wsparcie osób starszych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Adres siedziby dużej liczby organizacji pozarządowych. 2. Wysokie poczucie wśród mieszkańców tożsamości miejsca i dziedzictwa kulturowego. 3. Turyści jako potencjalni uczestnicy życia społecznego. 4. Dostępność usług dla mieszkańców wynikających ze specyfiki centrum miasta oraz ruchu turystycznego. 5. Obszar organizacji wydarzeń kulturalnych. 6. Rozpoznawalność marki Sandomierz opartej o przestrzeń i aktywność centrum miasta.

<ol style="list-style-type: none"> 11. Brak wystarczającej ilości miejsc zapewniających opiekę dzieciom do lat 3. 12. Brak efektywnych partnerstw trójsektorowych. 13. Wysoki koszt wynajmu i zakupu mieszkań. 	
SFERA GOSPODARCZA	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON niższa niż średnio w gminie. 2. Wskaźnik wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych wyższy niż średnio w gminie. 3. Liczba nowo zarejestrowanych działalności gospodarczych osób fizycznych w wieku produkcyjnym niższa niż średnio w gminie. 4. Niewystarczająca przestrzeń oraz warunki techniczne do prowadzenia działalności handlowej. 5. Niskie kompetencje zawodowe mieszkańców, utrudniające zmianę miejsca zatrudnienia. 6. Sezonowość ruchu turystycznego. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Koncentracja na obszarze rewitalizacji obiektów usługowych i handlowych. 2. Przedsiębiorczość mieszkańców na obszarze rewitalizacji – liczba podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w 2024 r. wyższa niż średnia dla gminy. 3. Lokalizacja obiektów turystycznych oraz zabytków, które generują ruch turystyczny i okołoturystyczny. 4. Niewystarczająca współpraca podmiotów obsługi ruchu turystycznego w zakresie budowania spójnej oferty turystycznej i działań marketingowych. 5. Niematerialne dziedzictwo kulturowe Sandomierza.
SFERA PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNA	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Mały udział powierzchni objętej MPZP w stosunku do powierzchni ogółem. 2. Zły stan techniczny budynków zlokalizowanych w centrum miasta (Rynek). 3. Bariery architektoniczne dla osób starszych oraz niepełnosprawnych w przestrzeniach publicznych i budynkach użyteczności publicznej. 4. Niedostateczny stan techniczny oraz niefunkcjonalny układ części infrastruktury drogowej. 5. Brak wystarczającej liczby miejsc parkingowych. 6. Brak i/lub zły stan techniczny infrastruktury komunalnej. 7. Brak estetycznego, funkcjonalnego i bezpiecznego zagospodarowania przestrzeni publicznej. 8. Niski poziom wykorzystania nowoczesnych technologii w administracji publicznej. 9. Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura sportowa, rekreacyjna, turystyczna i okołoturystyczna. 10. Brak spójnego systemu szlaków pieszych i rowerowych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lokalizacja funkcji centrotwórczych: obiektów administracji publicznej, ochrony zdrowia, oświaty, usługowych, handlowych, kulturowych, religijnych, rekreacyjnych, turystycznych, zabytkowych i innych. 2. Historyczna zabudowa i układ urbanistyczny.
SFERA TECHNICZNA	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Zły stan techniczny i niska efektywność energetyczna części budynków użyteczności publicznej. 2. Potrzeby modernizacyjne i braki w wyposażeniu niektórych obiektów publicznych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Odrestaurowana większość obiektów zabytkowych. 2. Nowa infrastruktura techniczna obsługi ruchu turystycznego lokalizowana poza centrum miasta.

3. Niewystarczający i częściowo będący w złym stanie technicznym system oświetlenia ulicznego.	
SFERA ŚRODOWISKOWA	
1. Występowanie terenów zagrożonych ruchami masowymi. 2. Położenie na terenach zagrożonych powodzią. 3. Niedostateczna świadomość ekologiczna mieszkańców w zakresie ochrony środowiska. 4. Niewystarczająca ilość terenów zieleni urządzonej. 5. Niewystarczająca infrastruktura zielono-niebieska pozwalająca na adaptacje do zmian klimatu.	1. Walory przyrodniczo-krajobrazowe. 2. Duża ilość obszarów zielonych.

Źródło: Opracowanie własne

Po dokonaniu całościowej analizy **problemów** oraz **potencjałów** zidentyfikowanych na wyznaczonym obszarze rewitalizacji, poniżej wskazano **skalę i charakter zdiagnozowanych potrzeb**, które determinują zakres działań rewitalizacyjnych.

Zidentyfikowane potrzeby w zakresie przewyższania zjawisk kryzysowych w sferze społecznej to:

1. **Tworzenie warunków do aktywności rodzin i mieszkańców obszaru rewitalizacji** – konieczne jest wsparcie rodzin dysfunkcyjnych, a także ogólnie rodzin zamieszkujących teren rewitalizacji oraz pozostałych mieszkańców poprzez stworzenie przestrzeni oraz systemu usług publicznych, który podniósłby ich aktywność społeczną oraz pozwoliłby na wzajemną integrację. Ważne w tym kontekście jest zapewnienie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych i rozszerzenie oferty kulturalnej i rekreacyjnej.
2. **Zwiększenie zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne oraz integracji w działaniu na rzecz obszaru rewitalizacji** – niezbędne jest budowanie wspólnoty aktywnych mieszkańców wokół dobra wspólnego, integrowanie społeczności, zachęcanie do działania w organizacjach pozarządowych i wspieranie tych organizacji, wzmocnianie tożsamości lokalnej poprzez różne formy aktywności społecznej we współpracy z podmiotami czy instytucjami działającymi na obszarze rewitalizacji.
3. **Zapewnianie udziału w życiu społecznym seniorom oraz osobom niepełnosprawnym** – niezbędne jest zwiększanie dostępności do usług opiekuńczych oraz organizacja aktywnych form spędzania czasu wolnego (zaspokajanie ich potrzeb kulturalno-społecznych, rekreacyjnych i edukacyjnych poprzez organizowanie cyklicznych wydarzeń i spotkań integracyjnych, warsztatów międzypokoleniowych, wycieczek itp.). Na obszarze rewitalizacji zidentyfikowano wysoką skalę problemów społecznych oraz znaczny udział osób w wieku poprodukcyjnym, istnieje więc potrzeba realizacji działań mających na celu włączenie społeczne grup zagrożonych wykluczeniem.
4. **Poprawa jakości edukacji i stworzenie możliwości do rozwoju zawodowego ludzi młodych** – istnieje potrzeba zapewnienia odpowiednich warunków technicznych, a także możliwości w zakresie kształcenia oraz samorozwoju w celu zwiększenia szans życiowych dzieci i młodzieży (m.in. kreowanie postaw przedsiębiorczych,

wprowadzanie i rozwijanie nowych kierunków kształcenia, organizacja zajęć pozalekcyjnych i różnych form spędzania czasu wolnego). Ważne, aby zapewnić dzieciom i młodzieży wysokiej jakości warunki do nauki i rozwoju już od najmłodszych lat.

5. **Kompleksowe wsparcie osób wykluczonych i/lub zagrożonych ubóstwem zamieszkujących na obszarze rewitalizacji** – niezbędne jest przerwanie procesu dziedziczenia ubóstwa, bezrobocia i patologii społecznych poprzez różnorodne i zindywidualizowane formy pracy zarówno z dorosłymi jak i dziećmi czy młodzieżą, m.in. poprzez indywidualne wsparcie, animację społeczną, profilaktykę społeczną czy środowiskowe formy wsparcia zapewniające organizację czasu wolnego.
6. **Przeciwdziałanie bezrobociu i zwiększanie możliwości legalnego zatrudnienia** – istnieje potrzeba zapewnienia mieszkańcom lepszych warunków zatrudnienia i uzyskiwania wyższych dochodów, a także aktywizacja i podnoszenie kwalifikacji poprzez programy realizowane we współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy oraz Ośrodkiem Pomocy Społecznej.
7. **Zapewnienie dostępu do wysokiej jakości podstawowych usług publicznych i ulepszenie oferty turystycznej** – zdiagnozowane potrzeby dotyczą przede wszystkim zagospodarowania przestrzeni publicznej oraz poprawy warunków technicznych obiektów poprzez nadanie nowych lub przywrócenie funkcji z zakresu turystyki, kultury, integracji, rekreacji, wypoczynku i przedsiębiorczości.

Zdiagnozowane potrzeby w zakresie przewyższania zjawisk kryzysowych w sferze gospodarczej to:

1. **Zwiększenie i pobudzenie przedsiębiorczości, a także rozwój kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszaru rewitalizacji** – istnieje potrzeba „ożywienia” gospodarczego na terenie obszaru rewitalizacji poprzez podjęcie kompleksowych działań inwestycyjnych w przestrzeni, tworzących odpowiednią bazę techniczną/doradczą oraz wdrożenie programów ułatwiających podjęcie działalności gospodarczych przez mieszkańców obszaru rewitalizacji, a także ograniczenie zamykania prowadzonych działalności.
2. **Tworzenie warunków do rozwoju sektorów turystycznego i okolicy turystycznego na obszarze rewitalizacji** – niezbędne jest podjęcie działań związanych z powstaniem spójnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, sportowej oraz kulturalnej, służącej aktywnemu wypoczynkowi oraz spędzaniu czasu wolnego na terenie obszaru rewitalizacji, a także umożliwiającej mieszkańcom założenie działalności gospodarczej związanej z sektorem okolicy turystycznym.
3. **Budowanie partnerskich relacji i współpracy międzysektorowej** – współpraca różnych osób i podmiotów przyniesie korzyści dla całego miasta, należy również dążyć do jej trwałej instytucjonalizacji.

Zdiagnozowane potrzeby w zakresie przewyższania zjawisk kryzysowych w sferze przestrzenno-funkcjonalnej to:

1. **Zagospodarowanie przestrzeni publicznych sprzyjających aktywności interesariuszy rewitalizacji** – zauważa się potrzeby związane z poprawą estetyki, funkcjonalności i bezpieczeństwa w ogólnodostępnych przestrzeniach publicznych dla wzrostu

aktywności społecznej i gospodarczej, m.in. poprzez tworzenie infrastruktury społecznej, elementów małej architektury, urządzeń i obiektów sportowych, turystycznych, a także likwidowanie barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych i starszych.

2. ***Tworzenie warunków technicznych do aktywności rodzin i grup społecznych obszaru rewitalizacji, a także zapewnienie dostępu do podstawowych usług publicznych, kulturalnych i turystycznych*** – zauważa się niedostateczne wykorzystanie obiektów użyteczności publicznej oraz niedostateczne zagospodarowanie powierzchni do zidentyfikowanych potrzeb związanych z rozszerzeniem oferty turystycznej ze względu na ich nieodpowiedni stan techniczny, bariery architektoniczne dla osób starszych oraz niepełnosprawnych. W związku z tym konieczna jest ich modernizacja, rozbudowa i przebudowa, aby mieszkańcy oraz odwiedzający w pełni mogli z nich korzystać.
3. ***Zwiększenie funkcjonalności i bezpieczeństwa układów komunikacyjnych z uwzględnieniem preferencji dla ruchu pieszego i rowerowego*** – ze względu na planowany rozwój usług konieczna jest poprawa stanu technicznego i jakości ciągów pieszo-jezdnych. Umożliwi to bezpieczną komunikację i poprawi dostępność do tych obiektów. Ważne jest utworzenie infrastruktury przyjaznej mieszkańcom i środowisku.
4. ***Poprawa stanu bezpieczeństwa na obszarze rewitalizacji*** – określono potrzeby w zakresie przeciwdziałania przestępczości i dewastacji mienia publicznego poprzez wzmacnianie więzi społecznych, zwiększenie poczucia tożsamości lokalnej, zamontowanie monitoringu, a także realizację profilaktycznych działań edukacyjnych we współpracy z Komendą Powiatową Policji. Istotne jest również dostosowanie infrastruktury drogowej do potrzeb użytkowników, szczególnie na trasach do szkół czy innych obiektów użyteczności publicznej. Ważne jest zapewnienie odpowiedniej jakości i bezpieczeństwa układów komunikacyjnych, z uwzględnieniem preferencji dla ruchu pieszego i rowerowego.

Zdiagnozowane potrzeby w zakresie przewyższania zjawisk kryzysowych w sferze technicznej to:

1. ***Modernizacja oraz przebudowa obiektów użyteczności publicznej*** – zauważa się niedostateczne wykorzystanie istniejących już obiektów, ze względu na ich zły stan techniczny. W związku z tym konieczna jest ich przebudowa, modernizacja i adaptacja do nowych funkcji lub poprawa obecnego funkcjonowania.
2. ***Zachowanie i wykorzystanie na cele społeczne i publiczne obiektów zabytkowych świadczących o tożsamości lokalnej*** – należy podjąć działania mające na celu zachowanie dziedzictwa kulturowego i przeciwdziałanie degradacji tych obiektów, m.in.: działania renowacyjne, modernizacyjne, służące ich zabezpieczeniu i adaptacji do pełnienia różnych funkcji na rzecz mieszkańców obszaru oraz odwiedzających.

Zdiagnozowane potrzeby w zakresie przewyższania zjawisk kryzysowych w sferze środowiskowej to:

1. ***Ograniczenie tzw. „niskiej” emisji zanieczyszczeń powietrza*** – zdiagnozowano konieczność podjęcia kompleksowych działań zmniejszających wysoki poziom zanieczyszczenia powietrza w zakresie różnych projektów pozwalających na

zastąpienie starych, nisko sprawnych urządzeń grzewczych, bardziej proekologicznymi rozwiązaniami dostarczającymi ciepło, a także zamontowanie instalacji odnawialnych źródeł energii. Ważne w tym kontekście jest również ograniczenie zużycia energii poprzez zwiększenie efektywności energetycznej budynków.

2. ***Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców*** – potrzebne są inicjatywy edukacyjne dla mieszkańców obszaru rewitalizacji w zakresie świadomości, postaw i zachowań ekologicznych przyczyniających się do ochrony środowiska naturalnego.
3. ***Zwiększenie terenów zieleni urządzonej, służących wypoczynkowi i rekreacji mieszkańców*** – zauważa się potrzebę w zakresie odpowiedniego uporządkowania i zagospodarowania przestrzeni publicznych w zieleni urządzoną, które przyczynią się do ochrony i kształtowania klimatu oraz środowiska zamieszkania, a także będą pełnić funkcje społeczne na rzecz mieszkańców różnych grup wiekowych.
4. ***Tworzenie infrastruktury zielono-niebieskiej zwiększającej odporność na zmiany klimatu*** – historia i specyfika obszaru rewitalizacji wymaga podjęcia działań, które przygotują Sandomierz na różne zjawiska atmosferyczne.

III. Część programowa

1. Założenia Gminnego Programu Rewitalizacji

Przeprowadzenie całościowej analizy zjawisk kryzysowych i potencjałów oraz wskazanie czynników mających szczególne znaczenie z punktu widzenia rewitalizacji (tabela 5) pozwoliło określić strategiczne kierunki działań dla wyznaczonego obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza. Określono wizję (planowany efekt), misję oraz 2 cele rewitalizacji, wokół których skoncentrowane zostały kierunki działań. Realizacja zaplanowanych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych pozwoli na wykonanie misji, a tym samym wyprowadzenie wyznaczonego obszaru rewitalizacji ze stanu kryzysowego.

1.1. Misja i wizja stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji

Gminny Program Rewitalizacji opracowany został w układzie uwzględniającym dwa kluczowe jego elementy, tj. *wizję* – pokazującą wizerunek obszaru rewitalizacji w przyszłości i *misję* – będącą naczelnym kierunkiem zintegrowanej polityki terytorialnej, wokół której koncentrować się będą kompleksowe i partnerskie działania wszystkich interesariuszy rewitalizacji. Na podstawie przeprowadzonej pogłębionej diagnozy, analizy zjawisk kryzysowych i lokalnych potencjałów oraz w wyniku wspólnej pracy warsztatowej interesariuszy rewitalizacji, sformułowano misję oraz wizję stanu wyznaczonego obszaru po przeprowadzeniu procesu rewitalizacji jako efekt przeprowadzonych działań rewitalizacyjnych.

Obszar rewitalizacji

WIZJA

Obszar rewitalizacji Miasta Sandomierza bezpieczną i spójną przestrzenią, zapewniającą aktywnym mieszkańcom możliwości rozwoju i atrakcyjnego spędzania czasu wolnego oraz dobre warunki życia

MISJA REWITALIZACJI

Tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości i aktywności społecznej oraz przeciwdziałanie rozwarstwieniu społecznemu poprzez wykorzystanie lokalnych potencjałów i wzmacnianie współpracy interesariuszy rewitalizacji, przy jednoczesnym poszanowaniu środowiska

Wizja obszaru rewitalizacji zawiera w sobie opis pożądanego stanu docelowego we wszystkich sferach, tj. społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej.

W wymiarze **społecznym** nastąpi poprawa warunków i jakości życia mieszkańców poprzez wspieranie organizacji pozarządowych, budowanie postaw przedsiębiorczości, wzmacnianie lokalnej tożsamości, poprawę dostępu do nowoczesnych i bezpiecznych obiektów użyteczności publicznej oraz funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni, przyczyniając się tym do aktywizacji i integracji społecznej, wspólnie działającej na korzyść obszaru rewitalizacji. Połączenie wsparcia społeczności z działaniami infrastrukturalnymi zniweluje zjawisko marginalizacji i wykluczenia społecznego, spowodowane problemami społecznymi, takimi jak niepełnosprawność czy starość.

W wymiarze **gospodarczym** proces rewitalizacji przyczyni się w sposób bezpośredni do wzmocnienia przedsiębiorczości mieszkańców, a w sposób pośredni – do wzrostu inwestycji. Duże znaczenie będzie miała współpraca międzysektorowa oraz tworzenie warunków do pracy zdalnej, co nie tylko przełoży się na wzrost możliwości pracy na lokalnym rynku pracy, ale też wzmocni potencjał osiedleńczy obszaru.

W wymiarze **przestrzenno-funkcjonalnym**, po przeprowadzeniu kompleksowej rewitalizacji, nastąpi zbudowanie spójnej i funkcjonalnej przestrzeni, która zostanie osiągnięta poprzez zagospodarowanie i ponowne nadanie funkcji terenom i obiektom publicznym na obszarze rewitalizacji – takich jak rekreacyjna, kulturowa, wypoczynkowa i turystyczna. Ponadto przewiduje się poprawę warunków funkcjonowania układów komunikacyjnych.

W wymiarze **technicznym**, dzięki realizacji kompleksowych działań, zwiększy się dostępność wszystkich mieszkańców do podstawowych usług komunalnych, a także poprawiony zostanie stan techniczny (w tym efektywność energetyczna) zdegradowanych i częściowo nieużytkowanych budynków użyteczności publicznej, umożliwiając tym samym nadanie im nowej lub przywrócenie pierwotnej funkcji.

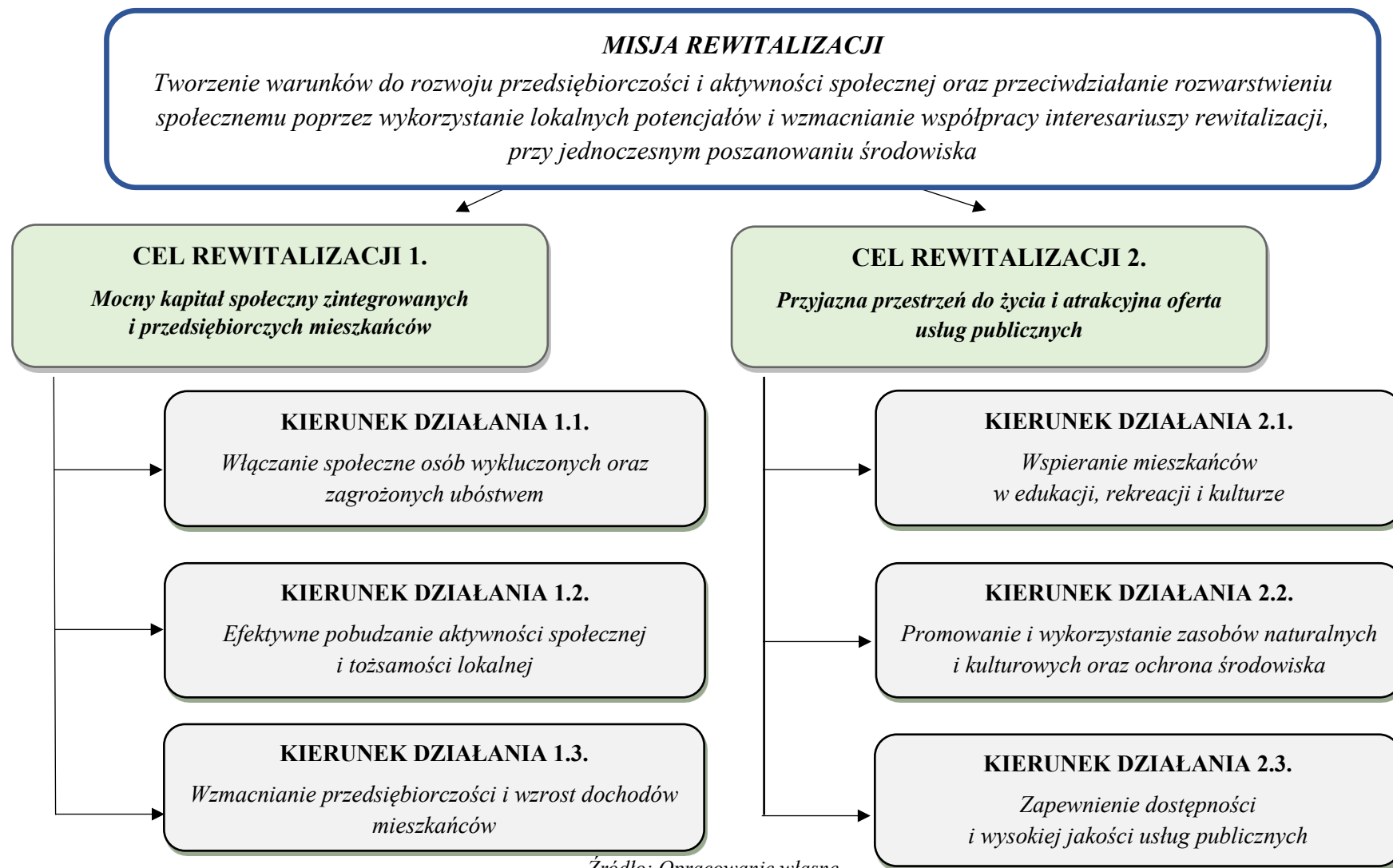
W wymiarze **środowiskowym** nastąpi poprawa jakości powietrza poprzez ograniczenie tzw. „niskiej” emisji zanieczyszczeń, a także zwiększenie powierzchni i uporządkowanie terenów zieleni urządzonej, które zwiększają komfort życia mieszkańców. Projekty będą uwzględniały zasady zrównoważonego rozwoju i będą się przyczyniać do realizacji wyzwań środowiskowych i klimatycznych, w tym zachowania i rozwoju zielono-niebieskiej infrastruktury.

1.2. Cele rewitalizacji wraz z odpowiadającymi im kierunkami działań

Wypełnienie przyjętych wizji i misji jest uwarunkowane realizacją postawionych celów rewitalizacji i zaplanowanych do realizacji kierunków działań, służących eliminacji lub ograniczeniu zdiagnozowanych na etapie diagnostycznym negatywnych zjawisk, ściśle odpowiadających przyjętemu celom (schemat 3, tabela 6).

Cele rewitalizacji są kwantyfikowalne (wymierne) oraz adekwatne do wyników pogłębionej diagnozy obszaru rewitalizacji, co zostało wskazane w tabeli 18 *Wskaźniki monitoringowe wdrażania Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+*, w której do poszczególnych celów przyporządkowano konkretne wskaźniki oddziaływania.

Schemat 3 Założenia Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 6 Kierunki działań wraz z odniesieniem ich do zidentyfikowanych potrzeb rewitalizacyjnych, mające na celu eliminację lub ograniczenie występowania negatywnych zjawisk

Kierunek działań	Potrzeba rewitalizacyjna
<p>1.1. <i>Włączanie społeczne osób wykluczonych oraz zagrożonych ubóstwem</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kompleksowe wsparcie osób wykluczonych i/lub zagrożonych ubóstwem zamieszkujących na obszarze rewitalizacji; • Tworzenie warunków do aktywności rodzin i mieszkańców obszaru rewitalizacji; • Zapewnianie udziału w życiu społecznym seniorom oraz osobom niepełnosprawnym; • Przeciwdziałanie bezrobociu i zwiększanie możliwości legalnego zatrudnienia; • Budowanie partnerskich relacji i współpracy międzysektorowej; • Zwiększenie i pobudzenie przedsiębiorczości, a także rozwój kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszaru rewitalizacji.
<p>1.2. <i>Efektywne pobudzanie aktywności społecznej i tożsamości lokalnej</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne oraz integracji w działaniu na rzecz obszaru rewitalizacji; • Budowanie partnerskich relacji i współpracy międzysektorowej.
<p>1.3. <i>Wzmacnianie przedsiębiorczości i wzrost dochodów mieszkańców</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie i pobudzenie przedsiębiorczości, a także rozwój kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszaru rewitalizacji; • Tworzenie warunków do rozwoju sektorów turystycznego i okołoturystycznego na obszarze rewitalizacji; • Budowanie partnerskich relacji i współpracy międzysektorowej.
<p>2.1. <i>Wspieranie mieszkańców w edukacji, rekreacji i kulturze</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie warunków do aktywności rodzin i mieszkańców obszaru rewitalizacji; • Tworzenie warunków technicznych do aktywności rodzin i grup społecznych obszaru rewitalizacji, a także zapewnienie dostępu do podstawowych usług publicznych, kulturalnych i turystycznych; • Zagospodarowanie przestrzeni publicznych sprzyjających aktywności interesariuszy rewitalizacji; • Poprawa jakości edukacji i stworzenie możliwości do rozwoju zawodowego ludzi młodych; • Zapewnienie dostępu do wysokiej jakości podstawowych usług publicznych i ulepszenie oferty turystycznej.
<p>2.2. <i>Promowanie i wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych oraz ochrona środowiska</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zagospodarowanie przestrzeni publicznych sprzyjających aktywności interesariuszy rewitalizacji; • Zwiększenie funkcjonalności i bezpieczeństwa układów komunikacyjnych z uwzględnieniem preferencji dla ruchu pieszego i rowerowego; • Zachowanie i wykorzystanie na cele społeczne i publiczne obiektów zabytkowych, świadczących o tożsamości lokalnej; • Modernizacja oraz przebudowa obiektów użyteczności publicznej; • Ograniczenie tzw. „niskiej” emisji zanieczyszczeń powietrza; • Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców; • Tworzenie infrastruktury zielono-niebieskiej zwiększającej odporność na zmiany klimatu.

2.3. <i>Zapewnienie dostępności i wysokiej jakości usług publicznych</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Zapewnienie dostępu do wysokiej jakości podstawowych usług publicznych i ulepszenie oferty turystycznej; • Zwiększenie terenów zieleni urządzonej, służących wypoczynkowi i rekreacji mieszkańców; • Poprawa stanu bezpieczeństwa na obszarze rewitalizacji.
---	--

Źródło: Opracowanie własne

2. Projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne w latach 2026–2032

Gminny Program Rewitalizacji Sandomierza 2032+ złożony jest z listy planowanych podstawowych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz z charakterystyki pozostałych rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Dzięki temu dokument jest konstrukcją złożoną z wielu różnorodnych projektów, która warunkuje osiągnięcie zaplanowanych efektów, a tym samym ich efektywne oddziaływanie na zidentyfikowane na etapie diagnozy zjawiska kryzysowe oraz wykorzystuje lokalne potencjały.

2.1. Lista planowanych podstawowych projektów/przedsięwzięć

W wyniku prac nad Gminnym Programem Rewitalizacji, a także w oparciu o zasadę partnerstwa oraz partycypacji społecznej, zdefiniowano i scharakteryzowano 4 projekty podstawowe, czyli takie, bez których realizacja celów dokumentu nie będzie możliwa i obszar rewitalizacji nie będzie w stanie wyjść z kryzysowej sytuacji. Ponadto są to projekty kluczowe do powodzenia procesu rewitalizacji, ponieważ oddziałują kompleksowo na zidentyfikowane problemy we wszystkich sferach, a przede wszystkim w sferze społecznej. Główne założenia projektów przedstawiono w tabelach 7–10.

Projekty podstawowe

Tabela 7 Projekt podstawowy nr 1

Nazwa projektu	<i>Zrównoważony rozwój przestrzeni publicznych obszaru rewitalizacji Sandomierza</i>		
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji	Okres realizacji	2026–2029
Szacowana wartość	25 mln		
Główne źródło finansowania	Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021 - 2027 Priorytet 6 - Fundusze Europejskie dla wspólnot lokalnych, Działanie 6.2 – Rewitalizacja miast; Środki własne gminy		
Zakres rzeczowy realizowanych zadań	<ol style="list-style-type: none"> 1. Roboty budowlane, restauratorskie i konserwatorskie na zabytkowych kamienicach i w strefie ochrony konserwatorskiej wraz z zagospodarowaniem terenu. 2. Adaptacja pomieszczeń zabytkowej kamienicy Oleśnickich do funkcji społecznych, kulturalnych i turystycznych. 3. Przebudowa i adaptacja zdegradowanych obiektów, terenów i przestrzeni na obszarze rewitalizacji do funkcji społecznych, kulturalnych i turystycznych, między innymi schodów na skarpie, fontanny na małym rynku, ciągów pieszych, parków miejskich. 4. Poprawa bezpieczeństwa i zwiększenie odporności gospodarki turystycznej na zmiany demograficzne oraz nieprzewidziane sytuacje kryzysowe poprzez między 		

	innymi inwestycje w zielono-błękitną infrastrukturę i dostosowanie przestrzeni publicznych do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami.
Podmioty realizujące projekt	Miasto Sandomierz, partnerzy
Grupy docelowe	Główną grupą docelową są mieszkańcy obszaru rewitalizacji. Odbiorcami będą również mieszkańcy gminy oraz odwiedzający i pracujący na obszarze.
Oddziaływanie projektu na zdiagnozowane problemy i potencjały	<p>Realizacja projektu oddziaływać będzie na następujące <u>zidentyfikowane problemy</u>, w tym <u>wskazane</u> w tabeli 5:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) w sferze społecznej: 1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 13 – poprzez aktywizację mieszkańców do działania na rzecz obszaru rewitalizacji, rozszerzenie oferty świadczonych usług społecznych, a także poprawę warunków przestrzeni publicznej oraz bezpieczeństwa publicznego. Poprawa dostępu do infrastruktury publicznej, przełoży się na zwiększenie atrakcyjności osiedleńczej oraz turystycznej. 2) w sferze gospodarczej: 2, 3 – realizacja projektu wpłynie na poprawę warunków centrum miasta – Rynku oraz zwiększy ruch turystyczny na obszarze rewitalizacji, co wpłynie na wzrost dochodów mieszkańców, umożliwi prowadzenie działalności gospodarczej większej grupie przedsiębiorców w warunkach o lepszym standardzie technicznym. 3) w sferze przestrzenno-funkcjonalnej: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10 – realizacja projektu wpłynie na zwiększenie spójności przestrzennej, poprawę bezpieczeństwa i estetyki miejskich ciągów pieszych, zwiększenie komfortu użytkowania przestrzeni. W wyniku realizacji projektu zlikwidowane zostaną bariery architektoniczne w obiektach i przestrzeniach publicznych. Wzrośnie atrakcyjność obszaru zarówno dla mieszkańców jak i odwiedzających, dzięki atrakcyjnej ofercie kulturowej i rekreacyjnej, w tym funkcjonalnie i estetycznie zagospodarowanej przestrzeni oraz udostępnienie lokalnych zasobów z przeznaczeniem na cele turystyczne. 4) w sferze technicznej: 1, 2 – projekt jest odpowiedzią na zgłaszany problem złego stanu budynków, szczególnie w centrum miasta, które zostaną odrestaurowane i zaadaptowane na nowe funkcje. <p>Ponadto projekt wykorzystywać będzie podczas wdrażania zakresu przedmiotowego <u>następujące potencjały</u>, w tym <u>wskazane</u> w tabeli 5:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) w sferze społecznej: 1 – projekt wykorzystuje potencjał aktywnych organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów, działających szczególnie w zakresie turystyki; 2) w sferze gospodarczej: 1, 2, 3 – projekt przyczyni się do rozwoju działalności gospodarczych i wpłynie na rozwój funkcji turystycznej na obszarze rewitalizacji; 3) w sferze przestrzenno-funkcjonalnej: 1 – realizacja projektu wpłynie na poprawę jakości i dostępności ogólnodostępnych terenów publicznych.
Cele rewitalizacji, kierunki działań, które realizuje projekt	<p>CEL REWITALIZACJI 1. <i>Mocny kapitał społeczny zintegrowanych i przedsiębiorczych mieszkańców.</i></p> <p>KIERUNEK DZIAŁANIA 1.2. <i>Efektywne pobudzenie aktywności społecznej i tożsamości lokalnej.</i></p> <p>KIERUNEK DZIAŁANIA 1.3. <i>Wzmacnianie przedsiębiorczości i wzrost dochodów mieszkańców.</i></p> <p>CEL REWITALIZACJI 2. <i>Przyjazna przestrzeń do życia i atrakcyjna oferta usług publicznych.</i></p> <p>KIERUNEK DZIAŁANIA 2.1. <i>Wspieranie mieszkańców w edukacji, rekreacji i kulturze.</i></p>

	<p>KIERUNEK DZIAŁANIA 2.2. <i>Promowanie i wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych oraz ochrona środowiska.</i></p> <p>KIERUNEK DZIAŁANIA 2.3. <i>Zapewnienie dostępności i wysokiej jakości usług publicznych.</i></p>
<p>Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji</p>	<p>Prognozowane rezultaty podjętych działań to:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zwiększenie dostępności i jakości infrastruktury publicznej; – poprawa stanu zachowania dziedzictwa, stanowiącego ważny potencjał rozwoju społeczności lokalnej; – rozwój oferty turystycznej; – poprawa estetyki, funkcjonalności i bezpieczeństwa przestrzeni publicznych; – poprawa sytuacji gospodarczej gminy; – wzrost atrakcyjności obszaru jako miejsca zamieszkania, pracy i odpoczynku; – poprawa jakości życia mieszkańców; – wzrost dochodów mieszkańców poprzez rozszerzenie oferty turystycznej. <p><i>Wskaźniki produktu:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją [ha]. <p><i>Wskaźniki rezultatu:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem [osoby odwiedzające/rok].
<p>Powiązanie projektu z innymi projektami/ przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi</p>	<p>Projekt wykazuje powiązania i oddziaływanie z następującymi podstawowymi projektami rewitalizacyjnymi: 2, 3, 4.</p>

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 8 Projekt podstawowy nr 2

Nazwa projektu	<i>Adaptacja do wyzwań demograficznych i klimatycznych – dziedzictwo kulturowe i kapitał społeczny współtworzą przewagi konkurencyjne Sandomierza</i>		
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji	Okres realizacji	2026–2032
Szacowana wartość	50 mln		
Główne źródło finansowania	Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027 oraz na lata 2028–2034 Środki partnerów społecznych i gospodarczych; Środki własne gminy		
Zakres rzeczowy realizowanych zadań	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwój sieci ścieżek rowerowych. 2. Przebudowę i adaptację zdegradowanych budynków, obiektów i przestrzeni na obszarze rewitalizacji, w tym roboty budowlane, restauratorskie i konserwatorskie na zabytkowych kamienicach. 3. Rozwój i modernizację infrastruktury publicznej zwiększającej ofertę zagospodarowania czasu wolnego i rozwoju mieszkańców. 4. Estetyczne i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni publicznych. 5. Budowa infrastruktury oraz organizacja ruchu poprawiająca poziom i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców i turystów. 6. Dostosowanie obiektów i przestrzeni do potrzeb osób z niepełnosprawnościami i innych osób ze szczególnymi potrzebami, w szczególności osób starszych. 		
Podmioty realizujące projekt	Miasto Sandomierz, powiat sandomierski, organizacje pozarządowe, partnerzy		

<p>Grupy docelowe</p>	<p>Główną grupą docelową są mieszkańcy obszaru rewitalizacji. Odbiorcami będą również mieszkańcy gminy oraz odwiedzający i pracujący na obszarze.</p>
<p>Oddziaływanie projektu na zdiagnozowane problemy i potencjały</p>	<p>Realizacja projektu oddziaływać będzie na następujące <u>zidentyfikowane problemy</u>, w tym <u>wskazane</u> w tabeli 5:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) <i>w sferze społecznej</i>: 8, 9, 10, 11, 12 – poprzez aktywizację mieszkańców do działania na rzecz obszaru rewitalizacji, rozszerzenie oferty świadczonych usług społecznych, a także poprawę warunków przestrzeni publicznej oraz bezpieczeństwa publicznego. Wszelkie działania związane z poszerzeniem oferty kultury, rekreacji i turystyki przyczynią się do rozwiązania problemu niewystarczającej jakości usług i przestrzeni publicznych dla mieszkańców. 2) <i>w sferze przestrzenno-funkcjonalnej</i>: 2, 5, 6, 7, 9, 10 – realizacja projektu wpłynie na zwiększenie spójności przestrzennej i funkcjonalnej obszaru, rozwój funkcji turystycznej i rekreacyjnej. W wyniku realizacji projektu zlikwidowane zostaną bariery architektoniczne w obiektach i przestrzeniach publicznych. Wzrośnie atrakcyjność obszaru zarówno dla mieszkańców jak i odwiedzających, dzięki atrakcyjnej ofercie rekreacji, w tym funkcjonalnie i estetycznie zagospodarowanej przestrzeni. 3) <i>w sferze technicznej</i>: 1, 2 – zwłaszcza poprzez efektywne wykorzystanie publicznych obiektów do celów społecznych i zwiększenie ich efektywności energetycznej, poprawę stanu infrastruktury drogowej oraz stanu małej architektury. 4) <i>w sferze środowiskowej</i>: 4 – działania związane z zagospodarowaniem przestrzeni przyczynią się do uporządkowania zieleni. <p>Ponadto projekt wykorzystywać będzie podczas wdrażania zakresu przedmiotowego <u>następujące potencjały</u>, w tym <u>wskazane</u> w tabeli 5:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) <i>w sferze przestrzenno-funkcjonalnej</i>: 1 – lokalizacja i infrastruktura dostępna na obszarze będą ważnym czynnikiem umożliwiającym realizację projektu.
<p>Cele rewitalizacji, kierunki działań, które realizuje projekt</p>	<p>CEL REWITALIZACJI 2. <i>Przyjazna przestrzeń do życia i atrakcyjna oferta usług publicznych.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 2.1. <i>Wspieranie mieszkańców w edukacji, rekreacji i kulturze.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 2.2. <i>Promowanie i wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych oraz ochrona środowiska.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 2.3. <i>Zapewnienie dostępności i wysokiej jakości usług publicznych.</i></p>
<p>Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji</p>	<p>Prognozowane rezultaty podjętych działań to:</p> <ul style="list-style-type: none"> – rozwój lokalnych podmiotów prowadzących działalność kulturalną i turystyczną; – rozwój oferty rekreacyjnej i turystycznej; – wzrost atrakcyjności obszaru jako miejsca zamieszkania, pracy i odpoczynku; – wsparcie i wykorzystanie potencjału organizacji pozarządowych. <p><i>Wskaźniki produktu:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją [ha]. <p><i>Wskaźniki rezultatu:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Liczba ludności zamieszkującej obszar rewitalizacji [osoby].
<p>Powiązanie projektu z innymi projektami/ przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi</p>	<p>Projekt wykazuje powiązania i oddziaływanie z następującymi podstawowymi projektami rewitalizacyjnymi: 1, 3, 4</p>

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 9 Projekt podstawowy nr 3

Nazwa projektu	<i>Rozwój kompetencji i umiejętności osób dorosłych oraz wsparcie edukacji dzieci i młodzieży</i>		
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji	Okres realizacji	2026–2032
Szacowana wartość	10 mln		
Główne źródło finansowania	Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027 oraz na lata 2028–2034, Środki partnerów społecznych i gospodarczych; Środki własne gminy		
Zakres rzeczowy realizowanych zadań	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organizacja spotkań z doradcą zawodowym oraz psychologiem w celu pogłębienia wiedzy na temat m.in. własnych cech osobowościowych, mocnych i słabych stron, umiejętności radzenia sobie w sytuacjach stresowych. Indywidualne i grupowe zajęcia z doradcą zawodowym umożliwiają określenie szkoleń zawodowych, które są zgodne z preferencjami oraz kwalifikacjami uczestników projektu z deficytowych zawodów na lokalnym rynku pracy. 2. Realizację lokalnych inicjatyw edukacyjnych dla dorosłych, organizację czasu osób starszych. 3. Budowanie postaw przedsiębiorczości od najmłodszych lat, między innymi przez odpowiednio organizowane i dobierane zajęcia dodatkowe czy dedykowane programy wzmacniające umiejętności dzieci i młodzieży. 4. Udzielanie pomocy doradczej dla osób zainteresowanych założeniem działalności gospodarczej. 5. Podejmowanie działań na rzecz aktywizacji zawodowej mieszkańców pozostających bez pracy, w tym organizowanie kursów, szkoleń oraz spotkań z doradcą zawodowym. 6. Rozwój kompetencji kluczowych i podnoszenie kwalifikacji zawodowych mieszkańców, m.in. kursy, szkolenia i inne zajęcia, w szczególności związane z cyberbezpieczeństwem oraz rozwojem umiejętności cyfrowych. 7. Podnoszenie kompetencji kadry pedagogicznej w przedszkolach i szkołach oraz pracowników instytucji świadczących usługi publiczne dla mieszkańców. 		
Podmioty realizujące projekt	Miasto Sandomierz, Ośrodek Pomocy Społecznej, organizacje pozarządowe, Powiatowy Urząd Pracy, szkoły, partnerzy.		
Grupy docelowe	Główną grupą docelową są mieszkańcy obszaru rewitalizacji. Odbiorcami będą również mieszkańcy gminy oraz odwiedzający i pracujący na obszarze.		
Oddziaływanie projektu na zdiagnozowane problemy i potencjały	<p>Realizacja projektu oddziaływać będzie na następujące <u>zidentyfikowane problemy</u>, w tym <u>wskazane</u> w tabeli 5:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) w sferze społecznej: 1, 2, 3, 6, 7 – przyczyni się do ograniczenia negatywnych konsekwencji problemów społecznych, zapobiegania rozwarstwieniu społecznemu i zwiększy aktywność społeczną i zawodową mieszkańców. 2) w sferze gospodarczej 6 – wzrost kompetencji i kwalifikacji mieszkańców przyczyni się do wzrostu ich możliwości zatrudnienia, a w niektórych przypadkach może doprowadzić do wzrostu przedsiębiorczości. 3) w sferze środowiskowej 3 – projekt przyczyni się do wzrostu świadomości ekologicznej mieszkańców. <p>Ponadto projekt wykorzystywać będzie podczas wdrażania zakresu przedmiotowego <u>potencjały</u>, w tym <u>wskazane</u> w tabeli 5:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) w sferze społecznej – dzięki dostępności miejsc opieki nad dziećmi w wieku do lat 3, łatwiejsze będzie wejście na rynek pracy rodzicom, którzy podniosą swoje kompetencje i zdobędą kwalifikacje w projekcie. 		

	2) w sferze gospodarczej – współpraca wielosektorowa – mieszkańcy z wysokimi kwalifikacjami będą korzystać z potencjałów obszaru w sferze gospodarczej, w szczególności z rosnącej liczby nowo zakładanych przedsiębiorstw, a tym samym miejsc pracy.
Cele rewitalizacji, kierunki działań, które realizuje projekt	CEL REWITALIZACJI 1. <i>Mocny kapitał społeczny zintegrowanych i przedsiębiorczych mieszkańców.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 1.1. <i>Włączanie społeczne osób wykluczonych oraz zagrożonych ubóstwem.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 1.3. <i>Wzmacnianie przedsiębiorczości i wzrost dochodów mieszkańców.</i>
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	Prognozowane rezultaty podjętych działań to: – włączenie społeczne osób wykluczonych; – aktywizacja społeczna i zawodowa osób pozostających bez pracy; – poprawa jakości usług publicznych w zakresie edukacji na obszarze rewitalizacji; – wzrost partnerstw wielosektorowych. <i>Wskaźniki produktu:</i> – Liczba osób objętych wsparciem [osoby]. – Liczba osób bezrobotnych, w tym długotrwale bezrobotnych, objętych wsparciem w programie [osoby]. <i>Wskaźniki rezultatu:</i> – Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu [osoby]. – Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, po opuszczeniu programu [osoby].
Powiązanie projektu z innymi projektami/ przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi	Projekt wykazuje powiązania i oddziaływanie z następującymi podstawowymi projektami rewitalizacyjnymi: 1, 2, 4.

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 10 Projekt podstawowy nr 4

Nazwa projektu	<i>Integracja i rozwijanie pasji oraz zachęcenie mieszkańców do aktywności społecznej i uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych</i>		
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji	Okres realizacji	2026–2032
Szacowana wartość	10 mln		
Główne źródło finansowania	Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027 oraz na lata 2028–2034, Środki partnerów społecznych i gospodarczych; Środki własne gminy		
Zakres rzeczowy realizowanych zadań	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prowadzenie działań edukacyjnych dla dzieci, młodzieży i osób dorosłych z zakresu edukacji ekologicznej i przyrodniczej, w szczególności uwrażliwiającej na problem zmian klimatycznych i zagrożeń z nich wynikających. 2. Wspieranie i organizowanie wydarzeń kulturalnych i integracyjnych. 3. Prowadzenie działań edukacyjnych i animacyjnych z mieszkańcami w zakresie kultury, turystyki i partycypacji społecznej. 4. Wspieranie i organizowanie wydarzeń upowszechniających rekreację oraz aktywność sportową mieszkańców. 		

Podmioty realizujące projekt	Miasto Sandomierz, Ośrodek Pomocy Społecznej, organizacje pozarządowe, Powiatowy Urząd Pracy, szkoły, partnerzy.
Grupy docelowe	Główną grupą docelową są mieszkańcy obszaru rewitalizacji. Odbiorcami będą również mieszkańcy gminy oraz odwiedzający i pracujący na obszarze.
Oddziaływanie projektu na zdiagnozowane problemy i potencjały	Realizacja projektu oddziaływać będzie na <u>zidentyfikowane problemy, w tym wskazane</u> w tabeli 5: 1) <i>sferze społecznej</i> – realizacja projektu przyczyni się do wzrostu poczucia tożsamości lokalnej i integracji, a co za tym idzie: aktywności i zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne. 2) <i>w sferze środowiskowej</i> – projekt w swoim zakresie przewiduje działania edukacyjne związane z edukacją ekologiczną. Ponadto projekt wykorzystywać będzie podczas wdrażania zakresu przedmiotowego <u>potencjały, w tym wskazane</u> w tabeli 5: 1) <i>w sferze społecznej</i> – aktywne organizacje pozarządowe i instytucje kultury mogą być realizatorami projektu. 2) <i>w sferze przestrzenno-funkcjonalnej</i> – lokalizacja i infrastruktura dostępna na obszarze będą ważnym czynnikiem umożliwiającym realizację projektu.
Cele rewitalizacji, kierunki działań, które realizuje projekt	CEL REWITALIZACJI 1. <i>Mocny kapitał społeczny zintegrowanych i przedsiębiorczych mieszkańców.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 1.2. <i>Efektywne pobudzanie aktywności społecznej i tożsamości lokalnej.</i>
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	Prognozowane rezultaty podjętych działań to: – zwiększona tożsamość lokalna mieszkańców; – zwiększona świadomość ekologiczna wśród mieszkańców; – poprawa jakości i rozszerzenie usług społecznych na terenie miasta – pobudzenie i zwiększenie aktywności społecznej. <i>Wskaźniki produktu:</i> – Liczba przeprowadzonych warsztatów z zakresu edukacji ekologicznej [sztuki]. <i>Wskaźniki rezultatu:</i> – Liczba uczestników imprez i/lub wspólnych prac [osoby/rok].
Powiązanie projektu z innymi projektami/ przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi	Projekt wykazuje powiązania i oddziaływanie z następującymi podstawowymi projektami rewitalizacyjnymi: 1, 2, 3.

Źródło: Opracowanie własne

Wszystkie projekty zostały zweryfikowane w trybie partycypacji społecznej. Pierwszym etapem było przeprowadzenie otwartego naboru pomysłów na projekty rewitalizacyjne, które można było składać do Urzędu Miejskiego za pomocą fiszek projektowych dostępnych na stronie internetowej gminy, na stronie podmiotowej gminy w Biuletynie Informacji Publicznej oraz w Urzędzie Miejskim w Sandomierzu. Wszystkie założenia dokumentu i elementy projektów były konsultowane z różnymi grupami interesariuszy zarówno podczas otwartych spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami obszaru rewitalizacji, jak i podczas posiedzeń Komitetu Rewitalizacji. Wszystkie powyżej wskazane i opisane projekty podstawowe, ze względu na zidentyfikowane w pogłębionej diagnozie obszaru problemy i potencjały (tabela 5), są kluczowe dla powodzenia procesu rewitalizacji

oraz osiągnięcia założonych celów w dążeniu do wizji obszaru (planowanego efektu). Tylko kompleksowe działania odnoszące się do wszystkich sfer: społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej, spowodują osiągnięcie efektu synergii w oddziaływaniu na sytuację kryzysową.

Ze względu na to, że wyznaczony obszar rewitalizacji posiada potencjały w postaci lokalizacji usług o charakterze centrotwórczym, istniejącej infrastruktury – ich wykorzystanie w działaniach rewitalizacyjnych przyczyni się do wzrostu dochodów mieszkańców całej gminy, a nie tylko obszaru rewitalizacji. Dzięki takiemu podejściu rewitalizacja jest niezbędnym elementem rozwoju gminy. Kompleksowe działania dotyczące rozwoju atrakcyjnej infrastruktury oraz świadczonych usług, spowodują wzrost atrakcyjności osiedleńczej oraz jakości życia mieszkańców. Szeroki zakres projektów polegających na aktywizacji i integracji różnych interesariuszy rewitalizacji spowoduje zwiększenie ich zaangażowania w sprawy lokalne. Zarówno działania inwestycyjne, jak i społeczne, realizowane przez podmioty z sektorów: społecznego, gospodarczego oraz publicznego, współfinansowane z różnych źródeł zewnętrznych, przyczynią się do osiągnięcia wizji obszaru.

Projekty „miękkie” będą dedykowane przede wszystkim mieszkańcom obszaru rewitalizacji, jednak ze względu na ich charakter obejmować mogą również pozostałych mieszkańców gminy (szczególnie z obszaru zdegradowanego). W ten sposób osoby zagrożone marginalizacją spoza obszaru rewitalizacji nie będą czuły się wykluczone z możliwości uzyskania pomocy i szersze będą efekty oddziaływania tych projektów. W przypadku braku pozyskania planowanych dofinansowań ze środków zewnętrznych, dla projektów podstawowych alternatywnym źródłem finansowania ich realizacji będą środki własne gminy i partnerów (w zakresie możliwym do zrealizowania) oraz w niektórych przypadkach także środki krajowe, które powinny przyczynić się do przywrócenia i/lub nadawania nowych funkcji społecznych, gospodarczych, edukacyjnych, kulturalnych, sportowych, turystycznych lub rekreacyjnych obiektom i przestrzeniom publicznym.

W tabeli 11 przedstawione zostały potencjalne planowane i alternatywne źródła finansowania projektów podstawowych. Projekty podstawowe zaplanowane w ramach Gminnego Programu Rewitalizacji obejmują współfinansowanie z różnych źródeł, w tym m.in. ze środków Unii Europejskiej, krajowych środków publicznych oraz środków gminy, warunkując konstrukcję ukierunkowaną na osiągnięcie zaplanowanych efektów założonych w dokumencie.

Tabela 11 Planowane źródła finansowania projektów podstawowych

Lp.	Nazwa projektu	Planowane źródło finansowania	Alternatywne źródło finansowania
1.	<i>Zrównoważony rozwój przestrzeni publicznych obszaru rewitalizacji Sandomierza</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021 - 2027 Priorytet 6 – Fundusze Europejskie dla wspólnot lokalnych Działanie 6.2 – Rewitalizacja miast Rewitalizacja „miast powiatowych”. – Środki własne gminy. 	<ul style="list-style-type: none"> – Środki partnerów społecznych i gospodarczych; – Krajowy Plan Odbudowy; – Fundusze Europejskie 2021–2027 oraz na lata 2028–2034; – Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027; – Środki rządowe; – Inne.
2.	<i>Adaptacja do wyzwań demograficznych i klimatycznych – dziedzictwo kulturowe i kapitał społeczny współtworzą przewagi konkurencyjne Sandomierza</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027 oraz na lata 2028–2034; – Środki partnerów społecznych i gospodarczych; – Środki własne gminy. 	<ul style="list-style-type: none"> – Krajowy Plan Odbudowy; – Fundusze Europejskie 2021–2027 oraz na lata 2028–2034; – Środki rządowe; – Inne.
3.	<i>Rozwój kompetencji i umiejętności osób dorosłych oraz wsparcie edukacji dzieci i młodzieży</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027 oraz na lata 2028–2034; – Środki partnerów społecznych i gospodarczych; – Środki własne gminy. 	<ul style="list-style-type: none"> – Krajowy Plan Odbudowy; – Fundusze Europejskie 2021–2027 oraz na lata 2028–2034; – Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027; – Środki rządowe; – Inne.
4.	<i>Integracja i rozwijanie pasji oraz zachęcenie mieszkańców do aktywności społecznej i uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027 oraz na lata 2028–2034; – Środki partnerów społecznych i gospodarczych; – Środki własne gminy. 	<ul style="list-style-type: none"> – Krajowy Plan Odbudowy; – Fundusze Europejskie 2021–2027 oraz na lata 2028–2034; – Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027; – Środki rządowe; – Inne.

Źródło: Opracowanie własne

2.2. Charakterystyka pozostałych rodzajów przedsięwzięć

Uzupełnieniem listy podstawowych projektów rewitalizacyjnych jest charakterystyka pozostałych rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych (tabela 12), realizujących określone kierunki działań, które mają na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk powodujących sytuację kryzysową na wyznaczonym obszarze rewitalizacji. Należy również zaznaczyć, że wzmacniają one zaplanowane efekty procesu rewitalizacji w odniesieniu do rozwoju społeczno-gospodarczego całej gminy.

Tabela 12 Charakterystyka uzupełniających przedsięwzięć rewitalizacyjnych

Lp.	Nazwa przedsięwzięcia	Charakterystyka tematyczna przedsięwzięcia	Powiązanie z celami rewitalizacji i kierunkami działań
1.	<i>Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej i przedsiębiorstw na terenie całej gminy</i>	Przedsięwzięcie obejmuje kompleksową termomodernizację budynków przedsiębiorstw, budynków jedno i wielorodzinnych oraz budynków użyteczności publicznej, która umożliwi zmniejszenie zużycia energii, obniży koszty użytkowania budynków i poprawi estetykę przestrzeni publicznej oraz przyczyni się do zmniejszenia ilości substancji niebezpiecznych tj. azbestu.	Cel 2. Kierunek działania 2.2.
2.	<i>Organizacja ponadregionalnych cyklicznych wydarzeń kulturalnych</i>	Realizacja ponadlokalnych cyklicznych wydarzeń kulturalnych, imprez kulturalnych na obszarze rewitalizacji, wsparcie i promocja aktywnych form wypoczynku i rekreacji.	CEL 1. Kierunek działania 1.2. CEL 2. Kierunek działania 2.1.
3.	<i>Tworzenie infrastruktury i usług dostosowanych do zmian demograficznych</i>	Przedsięwzięcie obejmuje ogół działań związanych z dostosowaniem usług i infrastruktury do potrzeb osób starszych (starzejące się społeczeństwo – Dom Seniora, Dienne Domy Opieki), ale też rodzin z dziećmi (m.in. pikniki rodzinne, festyny).	CEL 1. Kierunek działania 1.1. Kierunek działania 1.2. Kierunek działania 1.3. CEL 2. Kierunek działania 2.1. Kierunek działania 2.3.
4.	<i>Tworzenie infrastruktury społecznej, zdrowotnej i opiekuńczej</i>	Zakres tematyczny przedsięwzięcia dotyczy przede wszystkim działań na rzecz deinstytucjonalizacji opieki nad osobami niesamodzielnymi poprzez rozwój alternatywnych form opieki nad ww. osobami (w tym osobami starszymi), obejmujący: 1) Tworzenie miejsc świadczenia usług opiekuńczych w formie usług świadczonych w społeczności lokalnej, w nowych jak i istniejących placówkach zapewniających opiekę dzienną, w tym osób starszych, niepełnosprawnych, chorych. 2) Rozwój i poprawę dostępności do usług asystenckich, opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych, m.in. usług asystenta osoby niepełnosprawnej, specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi, usług opieki wytchnieniowej.	CEL 1. Kierunek działania 1.1. CEL 2. Kierunek działania 2.1. Kierunek działania 2.3.
5.	<i>Rozwój i modernizacja infrastruktury sportowej oraz rekreacyjnej</i>	Przedsięwzięcie polega na budowie oraz modernizacji, przebudowie i/lub remoncie wraz z wyposażeniem istniejących obiektów sportowych i rekreacyjnych na rzecz różnych grup interesariuszy rewitalizacji (w tym dostosowanie do potrzeb sportu osób	CEL 1. Kierunek działania 1.2. CEL 2.

		niepełnosprawnych). Zakres dotyczy: sal sportowych (sal gimnastycznych, siłowni), boisk sportowych oraz terenowych urządzeń sportowych, kompleksów lub urządzeń lekkoatletycznych, kortów tenisowych itp. oraz zaplecza szatniowo-sanitarnego dla ww. obiektów.	Kierunek działania 2.1. Kierunek działania 2.3.
6.	<i>Stworzenie systemu wspierania przedsiębiorczości mieszkańców (ze szczególnym uwzględnieniem obszaru rewitalizacji)</i>	W ramach przedsięwzięcia przewiduje się prowadzenie kampanii informacyjnych, doradztwa indywidualnego i grupowego związanego z możliwościami zewnętrznego finansowania projektów na rozpoczęcie i rozwój działalności gospodarczej. Ponadto planuje się nawiązanie ścisłej współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy w zakresie wsparcia merytoryczno-finansowego mieszkańców planujących założyć lub rozwinąć swoją działalność (w szczególności na wyznaczonym obszarze rewitalizacji). Ważnym elementem będzie również wdrożenie systemu wsparcia merytorycznego związanego z powstawaniem podmiotów ekonomii społecznej.	CEL 1. Kierunek działania 1.1. Kierunek działania 1.3.
7.	<i>Rozwój infrastruktury edukacyjnej i wychowania przedszkolnego</i>	Zakres przedsięwzięcia obejmuje: budowę, rozbudowę i modernizację istniejącej infrastruktury szkolnej szczebla podstawowego i wyposażenie lub doposażenie w nowoczesny sprzęt i materiały dydaktyczne pracowni (szczególnie matematycznych i przyrodniczych) w szkołach podstawowych; rozwój infrastruktury przedszkolnej w zakresie wyrównania dostępu do ww. usług; wsparcie edukacji przedszkolnej oraz dzieci w wieku do lat 3.	CEL 1. Kierunek działania 1.1. Kierunek działania 1.3. CEL 2. Kierunek działania 2.1. Kierunek działania 2.3.
8.	<i>Wdrażanie e-usług publicznych, szczególnie w obszarze administracji, edukacji, informacji przestrzennej</i>	Przedsięwzięcie dotyczy rozwoju e-administracji oraz informacji sektora publicznego, zasobów nauki i kultury w zakresie m.in.: 1) budowy systemów teleinformatycznych wraz z niezbędną infrastrukturą dla potrzeb elektronicznego obiegu dokumentów; 2) budowy szeroko dostępnych dla obywateli regionalnych platform umożliwiających dostęp przez Internet do usług publicznych; 3) budowy teleinformatycznych systemów komunikacji (podpis elektroniczny, elektroniczna pieczęć oraz inne sposoby uwierzytelniania form elektronicznych); 4) tworzenia, rozwijania rejestrów publicznych, w tym systemów informacji przestrzennej; 5) budowy, przebudowy lub zakupu systemów zapewniających bezpieczeństwo przechowywania danych cyfrowych; 6) budowy, przebudowy lub zakupu systemów teleinformatycznych służących digitalizacji zasobów, w tym kulturowych lub naukowych, będących w posiadaniu	CEL 1. Kierunek działania 1.1. Kierunek działania 1.3. Cel 2. Kierunek działania 2.1. Kierunek działania 2.3.

		instytucji publicznych, a także zapewnienie powszechnego, otwartego dostępu do tych zasobów w postaci cyfrowej.	
9.	<i>Poprawa stanu infrastruktury drogowej oraz zwiększenie poziomu bezpieczeństwa</i>	<p>Realizacja przedsięwzięcia obejmuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozwój i modernizację infrastruktury drogowej i towarzyszącej; • poprawę i modernizację stanu dróg oraz budowę chodników dla pieszych, szczególnie w otoczeniu obiektów użyteczności publicznej, a także zwiększenie ogólnej powierzchni parkingów przy terenach i obiektach publicznych; • rozbudowę oświetlenia ulicznego. 	<p>Cel. 1. Kierunek działania 1.3. Cel. 2. Kierunek działania 2.2. Kierunek działania 2.3.</p>
10.	<i>Zwiększenie dostępu do zasobów mieszkaniowych dla osób młodych oraz w trudnej sytuacji życiowej</i>	<p>Przedsięwzięcie obejmuje zwiększenie dostępności mieszkaniowych zasobów komunalnych w gminie, co przyczyni się do wzrostu jakości życia mieszkańców. Projekt zakłada budowę nowoczesnych mieszkań socjalnych i komunalnych na terenie gminy w celu zapewnienia komfortowych warunków mieszkaniowych dla mieszkańców gminy.</p> <p>Inwestycja obejmuje wybudowanie nowych budynków mieszkalnych z pełnym zapleczem technicznym oraz dostosowaniem ich do potrzeb różnych grup społecznych, w tym rodzin z dziećmi, seniorów i osób z niepełnosprawnościami.</p>	<p>CEL 1. Kierunek działania 1.1. Cel. 2. Kierunek działania 2.3.</p>

Źródło: Opracowanie własne

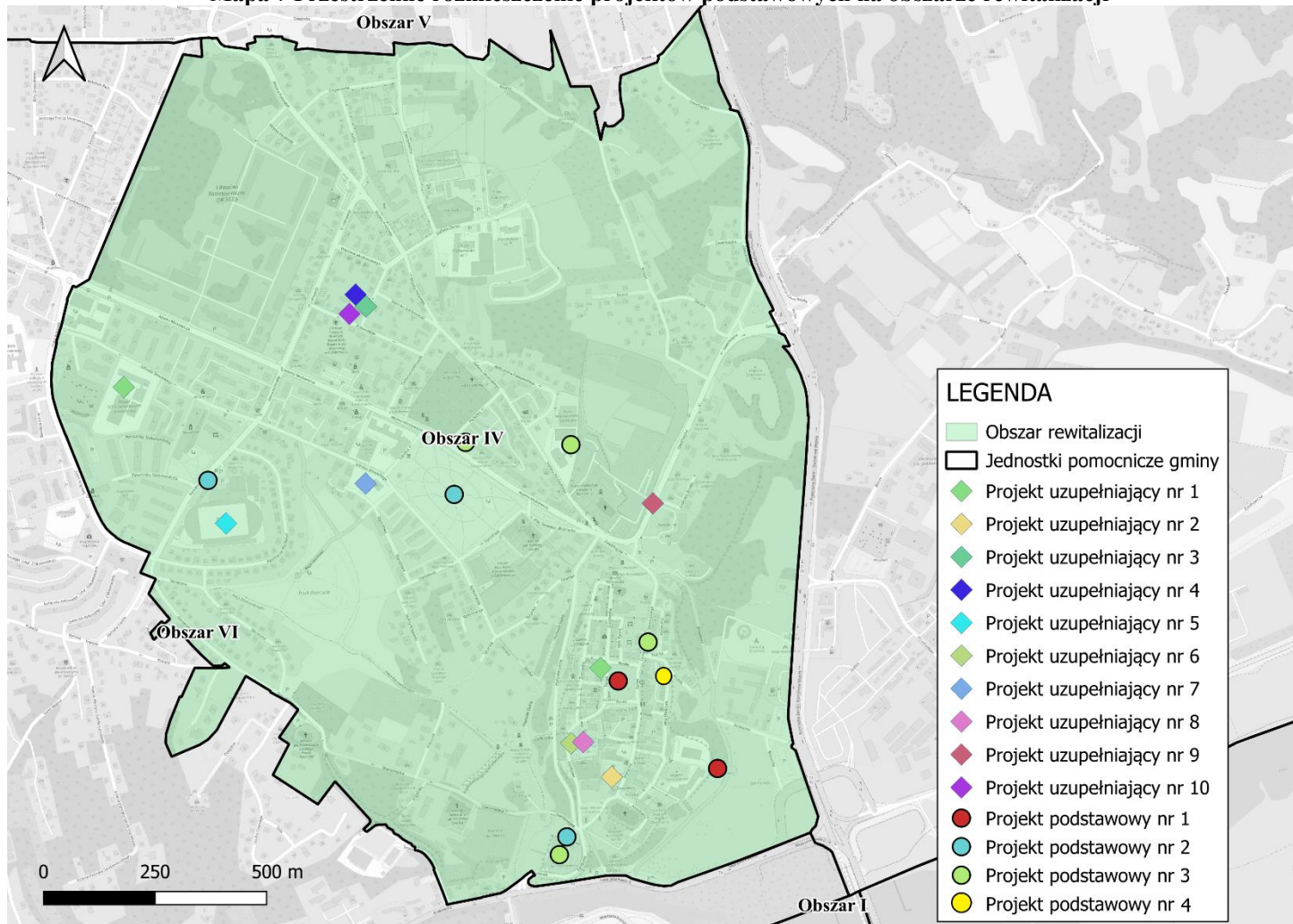
2.3. Mechanizmy zapewnienia komplementarności oraz integrowania działań i przedsięwzięć rewitalizacyjnych

Gminny Program Rewitalizacji Sandomierza 2032+ ma charakter kompleksowy, dlatego że podczas programowania działań rewitalizacyjnych zastosowano mechanizmy zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami/ przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi oraz pomiędzy działaniami różnych podmiotów i funduszy na obszarze objętym programem rewitalizacji. W odniesieniu do projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych, w celu osiągnięcia efektu synergii w oddziaływaniu na obszar rewitalizacji, zapewniona została ich komplementarność w różnych wymiarach, tj. przestrzennym, problemowym, proceduralno-instytucjonalnym, międzyokresowym oraz źródeł finansowania.

KOMPLEMENTARNOŚĆ PRZESTRZENNA

Wszystkie projekty zawarte w dokumencie realizowane będą na wyznaczonym obszarze rewitalizacji (Obszar IV Miasta Sandomierza), gdzie zlokalizowane są funkcje centrotwórcze. Spowoduje to, że zasięg ich oddziaływania będzie znacznie większy i efektywniejszy z punktu widzenia interesariuszy rewitalizacji. Część z zaplanowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, ze względu na charakter działań, obejmie teren całej gminy, ponieważ tylko poprzez większą skalę zadań, szczególnie w sferze społecznej, można uzyskać założone efekty w postaci rozwiązania zidentyfikowanych problemów. Wzajemne dopełnianie się projektów podstawowych i przedsięwzięć uzupełniających oraz zaangażowanie lokalnej społeczności pozwoli na osiągnięcie efektu rewitalizacji widocznego na całym obszarze i uniknięcie wybiórczości inwestycji. Zindywidualizowane działania rewitalizacyjne wdrażane na obszarze rewitalizacji, a także poza obszarem, wzajemnie będą się dopełniać przestrzennie, dzięki czemu efekty ich realizacji nie będą widoczne punktowo w pojedynczych miejscach, a na całym obszarze objętym kryzysem. Projekty i/lub przedsięwzięcia podstawowe zostały zaprogramowane w taki sposób, aby odpowiadały na problemy mieszkańców, a przede wszystkim nie skutkowały przenoszeniem problemów w inne miejsce. W tym celu zawarto zarówno przedsięwzięcia inwestycyjne, jak i społeczne, które zapobiegą prowadzeniu do niepożądanych efektów społecznych, w tym konfliktów międzyludzkich i „dziedziczenia biedy”. Dostępność do powstałej infrastruktury oraz działań społecznych i kulturalnych dla wszystkich użytkowników spowoduje, że z pozytywnych efektów rewitalizacji korzystać będą wszyscy mieszkańcy, bez względu na sytuację materialną. Taka sytuacja przyczyni się do wzrostu aktywności społecznej i integracji społeczności lokalnej przy korzystaniu ze wspólnych zasobów i walorów przestrzennych, a także kapitału społecznego. Na mapie 7 przedstawiono lokalizację realizacji projektów podstawowych (1–4).

Mapa 7 Przestrzenne rozmieszczenie projektów podstawowych na obszarze rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne

KOMPLEMENTARNOŚĆ PROBLEMOWA

Projekty i/lub przedsięwzięcia podstawowe oraz uzupełniające zawarte w dokumencie stanowią kompleksową odpowiedź na zdiagnozowane we wszystkich sferach zróżnicowane problemy i wykorzystują potencjały lokalne wyznaczonego obszaru rewitalizacji w zakresie kapitału społecznego osób w wieku produkcyjnym. Wykazane to zostało w powiązaniu każdego projektu podstawowego ze zdiagnozowanymi problemami. Dzięki temu wszystkie projekty i/lub przedsięwzięcia uzupełniające są komplementarne w oddziaływaniu całościowym na obszar rewitalizacji w aspekcie społecznym, gospodarczym, przestrzenno-funkcyjnym, technicznym i środowiskowym. Takie podejście ma przeciwdziałać fragmentaryzacji działań, koncentrując się na całościowym spojrzeniu na przyczyny kryzysu danego obszaru, które w tym przypadku spowodowane są głównie kumulacją wykluczenia społecznego oraz wysokim poziomem zamykania i wyrejestrowywania działalności gospodarczych. W związku z tym wykonana została pogłębiona analiza i diagnoza wyznaczonego obszaru rewitalizacji we wszystkich aspektach: społecznym, gospodarczym, przestrzenno-funkcyjnym, technicznym i środowiskowym, która zawarta jest w II części niniejszego dokumentu. Konieczne jest również określenie pożądanego stanu, do jakiego mają doprowadzić obszar projekty/przedsięwzięcia rewitalizacyjne, dlatego została określona wizja (planowany efekt rewitalizacji), uwzględniająca uwarunkowania i zasoby wewnętrzne obszaru. Parametryzacja efektów rewitalizacji określona została na poziomie celów rewitalizacji, ponieważ wizja określa zbiór poświadanych wartości do osiągnięcia po wdrożeniu założeń dokumentu.

Komplementarność problemowa wykazana została w tabeli 13, gdzie przedstawione zostały potrzeby rewitalizacyjne, odpowiadające im cele i kierunki działań oraz projekty podstawowe i przedsięwzięcia uzupełniające w każdej sferze. Poszczególne projekty realizują konkretne cele rewitalizacji i kierunki działań. Wszystkie kierunki działań i odpowiadające im projekty są powiązane problemowo oraz odnoszą się do wszystkich sfer: społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcyjnej, technicznej i środowiskowej, rozwiązując zidentyfikowane problemy (zawarte w tabeli 5).

Podczas podejmowania strategicznych decyzji przez samorząd lokalny na innych płaszczyznach, będą brane pod uwagę zaplanowane działania rewitalizacyjne, aby zapewnić koordynację tematyczną i organizacyjno-techniczną działań administracji samorządowej. Ponadto ważne jest, że proces rewitalizacji realizuje założenia innych dokumentów strategicznych i planistycznych zarówno na szczeblu lokalnym, jak i powiatowym, regionalnym, krajowym czy europejskim, co zostało wykazane w rozdziale 2 części I dokumentu.

Tabela 13 Komplementarność problemowa – potrzeby rewitalizacyjne wraz z odpowiadającymi im celami rewitalizacji i kierunkami działań oraz zaplanowanymi projektami podstawowymi i przedsięwzięciami uzupełniającymi

SFERA	POTRZEBA REWITALIZACYJNA	CEL REWITALIZACJI	KIERUNKI DZIAŁANIA	PROJEKTY PODSTAWOWE	PRZEDSIĘWZIĘCIA UZUPEŁNIAJĄCE
SPOLECZNA	<i>Tworzenie warunków do aktywności rodzin i mieszkańców obszaru rewitalizacji</i>	Cel rewitalizacji 1	1.1.	1, 2, 3, 4	1, 3, 4, 5, 6, 7,10
		Cel rewitalizacji 2	2.1.		
	<i>Zwiększenie zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne oraz integracji w działaniu na rzecz obszaru rewitalizacji</i>	Cel rewitalizacji 1	1.2.	1, 3, 4	1, 3, 6
	<i>Zapewnianie udziału w życiu społecznym seniorom oraz osobom niepełnosprawnym</i>	Cel rewitalizacji 1	1.1.	1, 3, 4	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10
	<i>Poprawa jakości edukacji i stworzenie możliwości do rozwoju zawodowego ludzi młodych</i>	Cel rewitalizacji 2	2.1.	2	4, 5
	<i>Kompleksowe wsparcie osób wykluczonych i/lub zagrożonych ubóstwem zamieszkujących na obszarze rewitalizacji</i>	Cel rewitalizacji 1	1.1.	3	10
	<i>Przeciwdziałanie bezrobociu i zwiększanie możliwości legalnego zatrudnienia</i>	Cel rewitalizacji 1	1.1.	3	1, 3, 5
	<i>Zapewnienie dostępu do wysokiej jakości podstawowych usług publicznych i ulepszenie oferty turystycznej</i>	Cel rewitalizacji 2	2.1. 2.3.	1, 2, 4	8
GOSP ODAR CZA	<i>Zwiększenie i pobudzenie przedsiębiorczości, a także rozwój kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszaru rewitalizacji</i>	Cel rewitalizacji 1	1.1. 1.3.	3	2, 9

Gminny Program Rewitalizacji Sandomierza 2032+

	<i>Tworzenie warunków do rozwoju sektorów turystycznego i okoturystycznego na obszarze rewitalizacji</i>	Cel rewitalizacji 1	1.3.	1, 3	2, 9
	<i>Budowanie partnerskich relacji i współpracy międzysektorowej</i>	Cel rewitalizacji 1	1.1. 1.2. 1.3.	1, 3	-
PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNA	<i>Zagospodarowanie przestrzeni publicznych sprzyjających aktywności interesariuszy rewitalizacji</i>	Cel rewitalizacji 2	2.1. 2.2.	1, 2	4, 5, 6, 7, 8
	<i>Tworzenie warunków technicznych do aktywności rodzin i grup społecznych obszaru rewitalizacji, a także zapewnienie dostępu do podstawowych usług publicznych, kulturalnych i turystycznych</i>	Cel rewitalizacji 2	2.1.	1, 2, 4	-
	<i>Zwiększenie funkcjonalności i bezpieczeństwa układów komunikacyjnych z uwzględnieniem preferencji dla ruchu pieszego i rowerowego</i>	Cel rewitalizacji 2	2.2.	1	9
	<i>Poprawa stanu bezpieczeństwa na obszarze rewitalizacji</i>	Cel rewitalizacji 2	2.3.	2	9
TECHNICZNA	<i>Modernizacja oraz przebudowa obiektów użyteczności publicznej</i>	Cel rewitalizacji 2	2.2.	2	2, 4, 5, 6, 8, 9
	<i>Zachowanie i wykorzystanie na cele społeczne i publiczne obiektów zabytkowych świadczących o tożsamości lokalnej</i>	Cel rewitalizacji 2	2.2.	1, 2	-
ŚRODOWISKO WA	<i>Ograniczenie tzw. „niskiej” emisji zanieczyszczeń powietrza</i>	Cel rewitalizacji 2	2.2.	3	2
	<i>Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców</i>	Cel rewitalizacji 2	2.2.	3	
	<i>Zwiększenie terenów zieleni urządzonej, służących wypoczynkowi i rekreacji mieszkańców</i>	Cel rewitalizacji 2	2.2.	2	

Gminny Program Rewitalizacji Sandomierza 2032+

	<i>Tworzenie infrastruktury zielono-niebieskiej zwiększającej odporność na zmiany klimatu</i>	<i>Cel rewitalizacji 2</i>	<i>2.2.</i>	<i>1, 2</i>	<i>-</i>
--	---	----------------------------	-------------	-------------	----------

Źródło: Opracowanie własne

KOMPLEMENTARNOŚĆ PROCEDURALNO-INSTITUCJONALNA

Dla zagwarantowania, że przyjęte postanowienia będą konsekwentnie realizowane, zapewnione zostały warunki organizacyjne i instytucjonalne do ich wdrażania oraz weryfikacji. Podmiotem odpowiedzialnym za wdrażanie założeń dokumentu jest Burmistrz Miasta Sandomierza przy pomocy pracowników Referatu Pozyskiwania Środków Zewnętrznych. Jednocześnie jest to efekt osadzenia rewitalizacji w ramach istniejących struktur organizacyjnych Urzędu Miejskiego w Sandomierzu, odpowiedzialnych za koordynację systemu zarządzania rozwojem gminy. W przypadku potrzeby wsparcia merytorycznego Referatu Pozyskiwania Funduszy Zewnętrznych, wszyscy kierownicy wydziałów i pracownicy Urzędu oraz kierownicy jednostek organizacyjnych zobowiązani są do ścisłej współpracy i udzielania niezbędnych informacji.

Wdrażanie założeń rewitalizacji w ramach struktur organizacyjnych Urzędu przyczyni się do wzajemnego uzupełniania się działań oraz spójności procedur w realizacji poszczególnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych w zakresie powiązanych projektów infrastrukturalnych („twardych”) oraz społecznych („miękkich”). Przewiduje się, iż w zależności od realizowanego przedsięwzięcia, w proces wdrażania będą włączani również przedstawiciele interesariuszy rewitalizacji realizujących zaplanowane projekty.

Jako organ opiniodawczo-doradczy Burmistrza Miasta Sandomierza, powołany został Komitet Rewitalizacji. Wybrani kandydaci zostali powołani na członków Komitetu Rewitalizacji *Zarządzeniem nr 213/2025/PŚZ Burmistrza Miasta Sandomierza z dnia 14 listopada 2025 r. w sprawie powołania Komitetu Rewitalizacji ds. Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza* (po przeprowadzeniu właściwej procedury wynikającej z ustawy o rewitalizacji).

KOMPLEMENTARNOŚĆ MIĘDZYOKRESOWA

W Gminnym Programie Rewitalizacji zwrócono również uwagę na zachowanie ciągłości programowej w odniesieniu do przedsięwzięć o charakterze infrastrukturalnym, które zostały już zrealizowane w ramach polityki spójności 2014–2020, a także komplementarnymi projektami społecznymi planowanymi do wdrażania w ramach polityki spójności 2021–2027. Ma to kluczowe znaczenie dla efektywności procesu rewitalizacji w odziaływaniu na sytuację kryzysową występującą na danym obszarze.

W okresie programowania UE na lata 2014–2020 samorząd gminy zrealizował wiele projektów z naciskiem na rozwiązywanie problemów w sferze społecznej lub na podniesienie poziomu życia mieszkańców. Tym samym projekty rewitalizacyjne stanowią podstawę do ich kontynuacji lub/i rozwinięcia w ramach obecnej perspektywy finansowej na lata 2021–2027 w zakresie rozwiązywania problemów społecznych oraz w wyniku realizacji *Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+*. Planuje się ich rozwinięcie, szczególnie w zakresie podnoszenia wiedzy i kompetencji mieszkańców, a co za tym idzie – ich przedsiębiorczości oraz poziomu życia.

Wykaz najważniejszych projektów zrealizowanych przez Miasto Sandomierz, obejmujących swym zasięgiem wyznaczony obszar rewitalizacji i/lub mających na niego wpływ społeczno-gospodarczy, przedstawiono w tabeli 14.

Tabela 14 Wykaz najważniejszych projektów zrealizowanych na wyznaczonym obszarze rewitalizacji lub mających wpływ na jego rozwój społeczno-gospodarczy na terenie Miasta Sandomierza

Tytuł projektu	Nazwa beneficjenta	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]	Źródło finansowania
<i>Wsparcie osób niesamodzielnych w Gminie Sandomierz</i>	Gmina Sandomierz/ Ośrodek Pomocy Społecznej w Sandomierzu	4 208 872,87	3 577 541,91	Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027
<i>Rewitalizacja Sandomierza – miasta dziedzictwa kulturowego i rozwoju</i>	Gmina Sandomierz	43 645 765,73	19 533 943,75	Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020
<i>Modernizacja oświetlenia ulicznego w Gminie Sandomierz – etap II</i>	Gmina Sandomierz	4 202 978,15	3 400 000,00	Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020
<i>Modernizacja miejskiego oświetlenia ulicznego na energooszczędne na terenie Miasta Sandomierz</i>	Gmina Sandomierz	3 301 220,62	2 766 224,89	Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020
<i>Utworzenie żłobka na terenie Gminy Sandomierz</i>	Gmina Sandomierz	848 455,25	718 920,25	Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020
<i>Poprawa efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej na terenie Sandomierza</i>	Gmina Sandomierz	8 203 071,19	6 033 872,07	Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020
<i>Kompleksowy i wieloaspektowy rozwój edukacji przedszkolnej na terenie Miasta Sandomierza</i>	Gmina Sandomierz	6 572 020,10	2 500 000,00	Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020
<i>Wzmocnienie zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego miasta Sandomierz – etap II</i>	Gmina Sandomierz	9 044 568,68	5 051 784,06	Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007–2013
<i>Rewitalizacja Starego Miasta w Sandomierzu – Bulwar Piłsudskiego</i>	Gmina Sandomierz	16 668 576,50	12 932 000,20	Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007–2013

<i>Remont i przebudowa infrastruktury drogowej w Sandomierzu prawobrzeżnym</i>	Gmina Sandomierz	13 708 732,28	11 274 593,54	Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007–2013
<i>Indywidualizacja nauczania i wychowania klas I–III w Gminie Miejskiej Sandomierz</i>	Gmina Sandomierz	305 061,75	259 302,49	Program Operacyjny Kapitał Ludzki na lata 2007–2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie portalu Ministerstwa Rozwoju – Mapa Dotacji UE, mapadotacji.gov.pl

Przeprowadzona analiza wykazała, że przedsięwzięcia podejmowane w poprzednich latach mają swoją ciągłość i kontynuację w aktualnym dokumencie. Wnioski wyciągnięte z realizacji poprzednich działań na wyznaczonym obszarze pozwolą na bardziej efektywne wykorzystanie środków i możliwości w obecnej perspektywie finansowej, dzięki czemu proces rewitalizacji wzmocni ich efektywność i skuteczność.

KOMPLEMENTARNOŚĆ ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA

Projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne zawarte w niniejszym dokumencie będą współfinansowane z różnych źródeł, obejmujących m.in. środki Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+), krajowych środków publicznych oraz środków prywatnych z wykluczeniem ryzyka podwójnego finansowania.

Komplementarność źródeł finansowania określona została w rozdziale 3 części III, dotyczącym szacunkowych ram finansowych programu, gdzie na poziomie poszczególnych przedsięwzięć określono szacowaną ogólną wartość projektu w podziale na publiczne i prywatne źródła finansowania.

Dzięki zaangażowaniu środków publicznych (składających się ze środków własnych gminy, jednostek podległych gminie, podmiotów z sektora finansów publicznych) następuje integracja finansowa zaplanowanych projektów podstawowych i przedsięwzięć uzupełniających.

Poszczególne projekty podstawowe i przedsięwzięcia uzupełniające realizują konkretne cele rewitalizacji i kierunki działań. Wszystkie kierunki działań i odpowiadające im projekty są powiązane problemowo oraz odnoszą się do wszystkich sfer: społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej, rozwiązując zidentyfikowane problemy.

3. Powiązanie programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi

Gminny Program Rewitalizacji odnosząc się w swych założeniach do określonych problemów społecznych mieszkańców na wyznaczonym obszarze rewitalizacji, realizuje założenia innych dokumentów strategicznych i planistycznych na szczeblu lokalnym (stanowiąc istotny element całościowej wizji rozwoju gminy). W związku z tym komplementarność z celami, działaniami czy priorytetami innych dokumentów wpływa na skuteczność i efektywność procesu rewitalizacji.

Dokument strategiczny wraz z nawiązaniem do jego założeń przedstawiono w tabeli 15.

Tabela 15 Nawiązanie Gminnego Programu Rewitalizacji do dokumentów strategicznych i planistycznych

	Nazwa dokumentu	Nawiązanie GPR do zapisów dokumentu strategicznego i planistycznego ¹⁰
POZIOM LOKALNY		
1.	Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2021–2027	<p>Misją Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Sandomierz jest: <i>zapewnienie mieszkańcom wysokiego poziomu jakości życia, bezpieczeństwa, dostępu do edukacji, kultury, ochrony zdrowia, a także przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu.</i> W <i>Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2021–2027</i> przyjęto Cel Strategiczny i dziesięć dziedzin planowania strategicznego – założenia Gminnego Programu Rewitalizacji wykazują spójność w szczególności z następującymi dziedzinami planowania strategicznego dokumentu:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 1.1. <i>Wspieranie rodziny.</i> W ten cel wpisują się kierunki działań GPR: 1.1. <i>Włączenie społeczne osób wykluczonych oraz zagrożonych ubóstwem</i>; 2.3. <i>Zapewnienie dostępności i wysokiej jakości usług publicznych.</i> – 1.2. <i>Wsparcie osób niepełnosprawnych.</i> W ten cel wpisują się kierunki działań GPR: 1.1 <i>Włączenie społeczne osób wykluczonych oraz zagrożonych ubóstwem</i>; 2.3. <i>Zapewnienie dostępności i wysokiej jakości usług publicznych.</i> – 1.5. <i>Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie.</i> W ten cel wpisuje się kierunek działań GPR: 1.1. <i>Włączenie społeczne osób wykluczonych oraz zagrożonych ubóstwem.</i> – 1.6. <i>Aktywność i integracja społeczna seniorów.</i> W ten cel wpisują się kierunki działań GPR: 2.1. <i>Wspieranie mieszkańców w edukacji, rekreacji i kulturze</i>; 2.3. <i>Zapewnienie dostępności i wysokiej jakości usług publicznych.</i> – 1.7. <i>Promocja zatrudnienia, reintegracja zawodowa osób podlegających wykluczeniu społecznemu.</i> W ten cel wpisują się kierunki działań GPR: 1.1. <i>Włączenie społeczne osób wykluczonych oraz zagrożonych ubóstwem</i>; 1.3. <i>Wzmacnianie przedsiębiorczości i wzrost dochodów mieszkańców</i>; 2.1. <i>Wspieranie mieszkańców w edukacji, rekreacji i kulturze</i>; – 1.8. <i>Wsparcie osób z problemem ubóstwa.</i> W ten cel wpisuje się kierunek działań GPR: 1.1. <i>Włączenie społeczne osób wykluczonych oraz zagrożonych ubóstwem</i>; – 1.9. <i>Rewitalizacja społeczna.</i> W ten cel wpisują się kierunki działań GPR: 1.1. <i>Włączenie społeczne osób wykluczonych oraz zagrożonych</i>

¹⁰ Zapis założeń dokumentów przytoczono w niezmienionej formie.

		<i>ubóstwem; 1.2. Efektywne pobudzenie aktywności społecznej i tożsamości lokalnej.</i>
--	--	---

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2021–2027

*Strategia Rozwoju Gminy Sandomierz na lata 2023–2030¹¹ wykazuje, iż główne problemy i słabe strony gminy to m.in.: wysoka depopulacja, spadek liczby młodych osób, wzrost liczby osób 60 plus; brak zróżnicowanej oferty rekreacyjnej skierowanej do różnych grup wiekowych; brak przestrzeni publicznej o charakterze twórczym i nowoczesnych form przekazu wiedzy dla osób dorosłych; niewystarczająca oferta spędzania czasu wolnego dla seniorów i integracji międzypokoleniowej; przestrzeń publiczna niedostosowana w pełni do potrzeb osób z niepełnosprawnościami; mała dostępność terenów gminnych możliwych do wykorzystania dla potrzeb prowadzenia działalności gospodarczej; słaby stan infrastruktury drogowej, potrzeba modernizacji dróg gminnych, infrastruktury chodników, oświetlenia, przejść dla pieszych, zatok przystankowych (Strategia, rozdział II. *Analiza SWOT*, str. 25–30). W Strategii określono cel nadrzędny, którym jest: *rozwój pomyślności i dobrobytu mieszkańców w oparciu o kapitał ludzki, wiedzę, spuściznę kulturową, poszanowanie zasobów naturalnych oraz popularyzowanie walorów turystycznych i historycznych miasta – perły w koronie miast królewskich*, oraz trzy cele Strategiczne:*

- Cel Strategiczny w wymiarze społecznym: *Miasto sprzyjające pracy, aktywności, zdrowiu, edukacji, potrzebującym i pielęgnujące tożsamość i więzy międzyludzkie;*
- Cel Strategiczny w wymiarze gospodarczym: *Trwały wzrost gospodarczy oparty o wiedzę, współpracę, zasoby naturalne i dziedzictwo kulturowe oraz doskonałość organizacyjną,*
- Cel Strategiczny w wymiarze przestrzennym: *Bezpieczna i nowoczesna przestrzeń miasta.*

Założenia GPR wpisują się w cel nadrzędny oraz we wszystkie wskazane wyżej cele strategiczne.

Przedstawione założenia dokumentów strategicznych i planistycznych gminy są powiązane z opracowanym Gminnym Programem Rewitalizacji, szczególnie w sferze społecznej, poprzez rozwój przedsiębiorczości mieszkańców oraz potencjały jakie posiada obszar rewitalizacji.

¹¹ Strategia jest obecnie na zaawansowanym etapie sporządzenia, w dniach 31.07-04.09.2025 r zostały przeprowadzone konsultacje dokumentu, natomiast w dniu 03.10.2025 r. został opublikowany Raport z przebiegu konsultacji społecznych projektu *Strategii Rozwoju Miasta Sandomierz na lata 2023–2030*.

4. Szacunkowe ramy finansowe dokumentu wraz ze wskazaniem źródeł finansowania

Indykatywne ramy finansowe *Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+* obejmują projekty podstawowe, które wynikają z planów projektowych gminy, podległych jej jednostek organizacyjnych, jak również projektów zgłoszonych przez interesariuszy rewitalizacji planujących ich realizację na obszarze rewitalizacji lub poza wyznaczonym obszarem, ale wpływających na jego rozwój społeczno-gospodarczy.

Podsumowanie podanych wartości brutto poszczególnych projektów pozwoliło określić szacunkowe ramy finansowe dokumentu z podziałem na różne źródła finansowania (także spoza funduszy polityki spójności na lata 2021–2027 – publiczne i prywatne środki krajowe w celu realizacji zasady dodatkowości środków Unii Europejskiej).

Ze względu na charakterystykę tematyczną projektów uzupełniających realizowanych w systemie ciągłym, a tym samym brak możliwości dokładnego oszacowania ich całkowitych wartości, ramy finansowe z uwzględnieniem różnych źródeł finansowania podane zostały szacunkowo. Ramy finansowe dokumentu przedstawiono w tabeli 16.

Tabela 16 Szacunkowe ramy finansowe Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+

Lp.	Nazwa projektu/przedsięwzięcia	Wartość (mln zł)	Środki publiczne			Środki prywatne
			Gmina	UE	Krajowe	
PROJEKTY PODSTAWOWE						
1	<i>Zrównoważony rozwój przestrzeni publicznych obszaru rewitalizacji Sandomierza</i>	25,0	9,4	13,4	2,0	0,2
2	<i>Adaptacja do wyzwań demograficznych i klimatycznych – dziedzictwo kulturowe i kapitał społeczny współtworzą przewagę konkurencyjne Sandomierza</i>	50,0	10,0	28,0	10,0	2,0
3	<i>Rozwój kompetencji i umiejętności osób dorosłych oraz wsparcie edukacji dzieci i młodzieży</i>	10,0	1,0	7,5	1,0	0,5
4	<i>Integracja i rozwijanie pasji oraz zachęcenie mieszkańców do aktywności społecznej i uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych</i>	10,0	1,0	7,5	1,0	0,5
PROJEKTY UZUPEŁNIAJĄCE						
1	<i>Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej i przedsiębiorstw na terenie całej gminy</i>	30,0	4,5	21,0	1,5	3,0
2	<i>Organizacja ponadregionalnych cyklicznych wydarzeń kulturalnych</i>	5,0	0,8	3,5	0,3	0,5
3	<i>Tworzenie infrastruktury i usług dostosowanych do zmian demograficznych</i>	5,0	0,8	3,5	0,3	0,5
4	<i>Tworzenie infrastruktury społecznej, zdrowotnej i opiekuńczej</i>	20,0	3,0	14,0	1,0	2,0
5	<i>Rozwój i modernizacja infrastruktury sportowej oraz rekreacyjnej</i>	30,0	4,5	21,0	1,5	3,0
6	<i>Stworzenie systemu wspierania przedsiębiorczości mieszkańców (ze szczególnym uwzględnieniem obszaru rewitalizacji)</i>	5,0	0,8	3,5	0,3	0,5
7	<i>Rozwój infrastruktury edukacyjnej i wychowania przedszkolnego</i>	10,0	1,5	7,0	0,5	1,0
8	<i>Wdrażanie e-usług publicznych, szczególnie w obszarze administracji, edukacji, informacji przestrzennej</i>	5,0	0,8	3,5	0,3	0,5
9	<i>Poprawa stanu infrastruktury drogowej oraz zwiększenie poziomu bezpieczeństwa</i>	20,0	3,0	14,0	1,0	2,0
10	<i>Zwiększenie dostępu do zasobów mieszkaniowych dla osób młodych oraz w trudnej sytuacji życiowej</i>	5,0	0,8	3,5	0,3	0,5
SUMA PROJEKTÓW PODSTAWOWYCH		95,0	21,4	56,4	14,0	3,2
SUMA PROJEKTÓW UZUPEŁNIAJĄCYCH		135,0	20,3	94,5	6,8	13,5
SUMA		230,0	41,7	150,9	20,8	16,7

Źródło: Opracowanie własne

IV. Część wdrożeniowa

1. System realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji

Gminny Program Rewitalizacji jest dokumentem ponad kadencyjnym, określającym cele i plany działań rewitalizacyjnych na kilka lat, dlatego ważnym elementem decydującym o efektywności realizacji jego założeń jest skuteczny i zintegrowany system zarządzania. Proces wdrażania jest złożonym przedsięwzięciem, które wymaga dobrego przygotowania informacyjnego oraz stałej komunikacji z otoczeniem, opierającej się o pozyskiwanie obiektywnej informacji o jego przebiegu, skutkach i publicznym odbiorze.

1.1. Struktura zarządzania realizacją Gminnego Programu Rewitalizacji wraz z jego kosztami

Dla zagwarantowania, że przyjęte postanowienia będą konsekwentnie realizowane, zapewnione zostały warunki organizacyjne i instytucjonalne do ich wdrażania oraz weryfikacji.

Podmiotem odpowiedzialnym za wdrażanie założeń dokumentu jest Burmistrz Miasta Sandomierza przy pomocy pracowników Referatu Pozyskiwania Środków Zewnętrznych. Jednocześnie jest to efekt osadzenia rewitalizacji w ramach istniejących struktur organizacyjnych Urzędu Miejskiego w Sandomierzu, odpowiedzialnych za koordynację systemu zarządzania rozwojem gminy. W przypadku potrzeby wsparcia merytorycznego Referatu Pozyskiwania Środków Zewnętrznych, wszyscy kierownicy i pracownicy Urzędu Miejskiego w Sandomierzu oraz kierownicy jednostek organizacyjnych zobowiązani będą do ścisłej współpracy i udzielania niezbędnych informacji.

Wdrażanie założeń rewitalizacji w ramach struktur organizacyjnych Urzędu przyczyni się do wzajemnego uzupełniania się działań oraz spójności procedur w realizacji poszczególnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych w zakresie powiązanych projektów infrastrukturalnych („twardych”) oraz społecznych („miękkich”). Przewiduje się, iż w zależności od realizowanego przedsięwzięcia, w proces wdrażania będą włączani również przedstawiciele interesariuszy rewitalizacji realizujących zaplanowane projekty.

Dodatkowo Referat Pozyskiwania Środków Zewnętrznych odpowiedzialny będzie za przepływ informacji między interesariuszami rewitalizacji (w tym partnerami projektów rewitalizacyjnych) a Burmistrzem, który będzie podejmował kluczowe decyzje dotyczące procesu rewitalizacji.

Zadania niezbędne do wdrażania dokumentu wykonywane będą w ramach obowiązków poszczególnych struktur organizacyjnych gminy, dlatego nie określono dodatkowych kosztów ich realizacji. W ramach swoich kompetencji każda z komórek Urzędu i/lub jednostek organizacyjnych gminy będzie wdrażała te działania, dostosowując w sposób elastyczny swoje zasoby osobowe do określonych aktualnie potrzeb.

Wszystkie projekty i/lub przedsięwzięcia rewitalizacyjne realizujące zadania własne gminy będą wdrożone zgodnie z uchwałą przez Radę Miasta w Sandomierzu Wieloletnią Prognozą Finansową oraz budżetami rocznymi, zapewniając efektywną realizację zaplanowanych działań. W zakres zarządzania środkami finansowymi niezbędnymi do wdrożenia projektów rewitalizacyjnych włączony zostanie Skarbnik Miasta Sandomierza.

Referat Pozyskiwania Środków Zewnętrznych w ramach wykonywanych zadań będzie ściśle współpracował z Komitetem Rewitalizacji, powołanym jako organ opiniodawczo-doradczy Burmistrza Sandomierza w zakresie rewitalizacji i z partnerami projektów rewitalizacyjnych. Będzie również odpowiadał za obsługę techniczną i organizacyjną Komitetu Rewitalizacji. Głównym zadaniem Komitetu Rewitalizacji będzie nadzór nad efektywnością i jakością oraz postępem w realizacji określonych projektów, a tym samym celów GPR poprzez opiniowanie dokumentów i inicjatyw związanych z rewitalizacją.

W związku z tym, że realizacja zaplanowanych działań rewitalizacyjnych odbywać się będzie w oparciu o system wdrażania pomocy strukturalnej Unii Europejskiej, to interesariusze rewitalizacji, korzystając z dofinansowania projektów unijnymi środkami finansowymi, będą zobowiązani przestrzegać zasad i procedur wspólnotowych (szczególnie w zakresie realizacji projektów partnerskich). Zasady realizacji projektów rewitalizacyjnych współfinansowanych z Funduszy Europejskich dla Świętokrzyskiego na lata 2021–2027 oraz na lata 2028–2034 będą wynikać z obowiązujących dokumentów programowych, a determinowane będą określonymi procedurami konkursowymi.

Wdrażanie projektów rewitalizacyjnych nie ma szans powodzenia bez udanej współpracy, efektywnego współdziałania oraz wzajemnego uzupełniania się działań różnych podmiotów z sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego. W związku z tym określenie zasad i sposobów współuczestnictwa interesariuszy jest kluczowym elementem osiągnięcia zgodności podejmowanych działań z potrzebami i oczekiwaniami społeczności lokalnej, ograniczenia występowania konfliktów oraz kosztów ich rozwiązywania, a także jest podstawą tworzenia się współczesnych form samoświadomości społecznej.

Współpraca międzysektorowa w realizacji zapisów Gminnego Programu Rewitalizacji odbywać się będzie w kilku zintegrowanych wymiarach:

1. MERYTORYCZNYM – poprzez wspólne podejmowanie decyzji, rozwiązywanie problemów, opiniowanie, realizowane przede wszystkim na poziomie Komitetu Rewitalizacji.
2. ORGANIZACYJNYM – polegającym na angażowaniu specyficznych i unikalnych zasobów oraz kompetencji charakterystycznych dla danego sektora i wzajemnym ich uzupełnianiu podczas realizacji wspólnych projektów.
3. FINANSOWYM – opierającym się na współudziale finansowym wszystkich partnerów poprzez zapewnienie wkładu własnego w realizację określonych przedsięwzięć i wykorzystanie koncepcji partnerstwa (w tym np. publiczno-prywatnego).

Partnerstwo trzech sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego, oprócz wspólnego celu, jakim jest wyprowadzenie obszaru rewitalizacji z sytuacji kryzysowej w celu poprawy jakości życia mieszkańców, ma określone podstawowe zasady stanowiące fundament wspólnych działań:

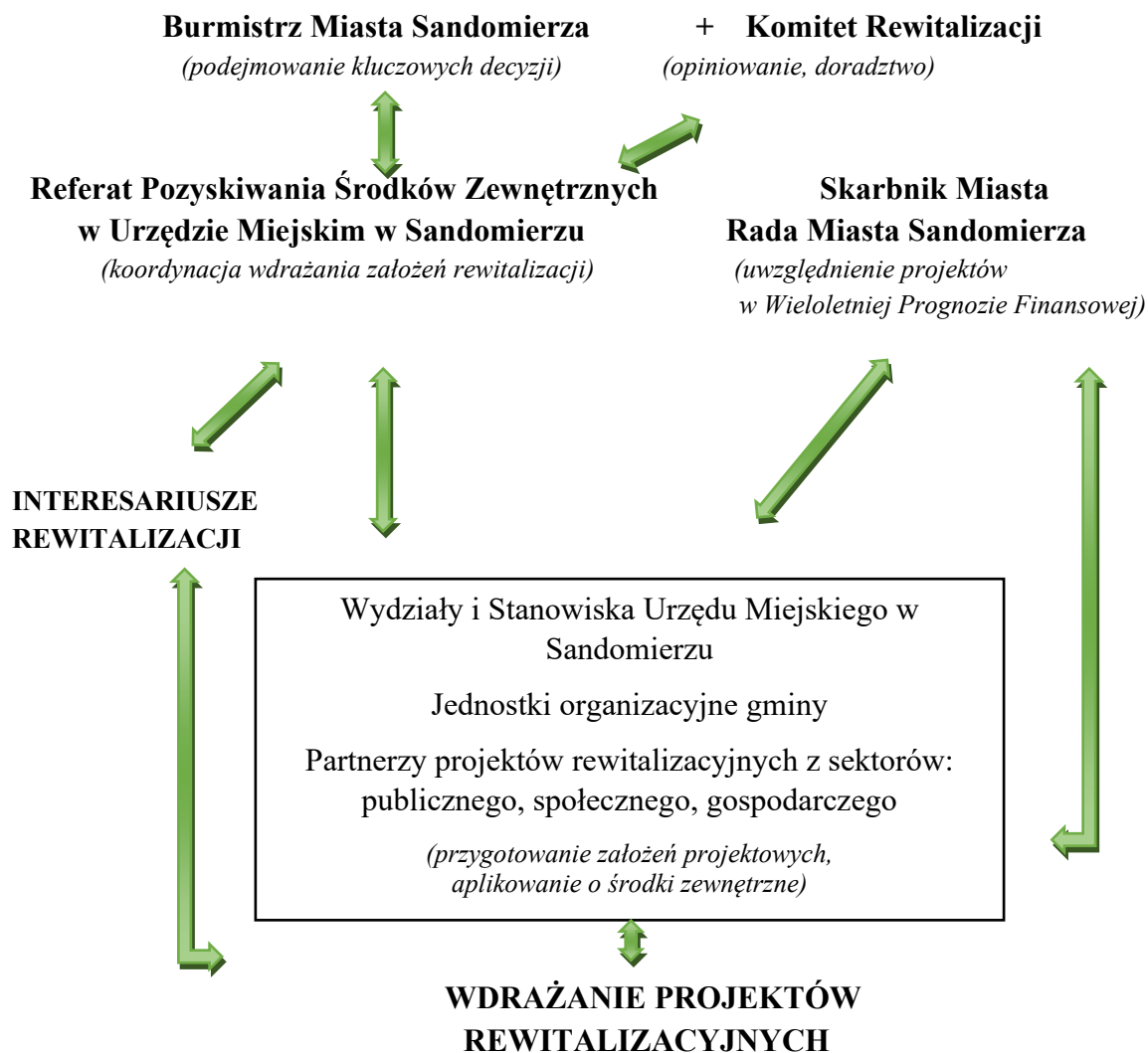
- 1) respektowanie własnych potrzeb, możliwości i dążenie do osiągnięcia kompromisu,
- 2) przejrzystość podejmowanych działań,
- 3) otwarty dialog z mieszkańcami.

Współpraca pomiędzy interesariuszami rewitalizacji ma na celu:

- wykorzystanie potencjału organizacji oraz społeczności lokalnej poprzez skoordynowanie działań w ramach kilkunastu wspólnych i spójnych projektów

- akceptowanych i wspieranych przez wszystkich uczestników;
- optymalne wykorzystanie kompetencji i zasobów będących w dyspozycji gminy, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców czy mieszkańców;
- wsparcie innowacyjności proponowanych rozwiązań, wyrażające się zastosowaniem nowych podejść do rozwiązywania problemów.

Schemat 4 Struktura zarządzania i wdrażania rewitalizacji w Mieście Sandomierz

Źródło: Opracowanie własne

1.2. Harmonogram realizacji programu

Założono, że Gminny Program Rewitalizacji będzie dokumentem na lata 2025–2032 obejmującym okres realizacji zaplanowanych projektów. Przyjęcie takiego horyzontu czasowego jest zgodne z zaleceniami planistycznymi oraz pozwala na dostosowanie do aktualnych potrzeb i oczekiwań mieszkańców obszaru rewitalizacji oraz wytycznych wynikających z perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2021–2027 oraz na lata 2028–2034. Z uwagi na okres obowiązywania programu przyjęto, że będzie to dokument strategiczny skoncentrowany terytorialnie i komplementarny problemowo, tj. mający przeciwdziałać fragmentaryzacji działań w celu wyprowadzenia wyznaczonego obszaru rewitalizacji z sytuacji kryzysowej. Harmonogram wdrażania dokumentu przedstawiono w tabeli 16.

Tabela 17 Harmonogram wdrażania dokumentu

L P	Nazwa projektu	Okres realizacji (w latach)						
		2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032
PROJEKTY PODSTAWOWE								
1.	Zrównoważony rozwój przestrzeni publicznych obszaru rewitalizacji Sandomierza							
2.	Adaptacja do wyzwań demograficznych i klimatycznych – dziedzictwo kulturowe i kapitał społeczny współtworzą przewagi konkurencyjne Sandomierza							
3.	Rozwój kompetencji i umiejętności osób dorosłych oraz wsparcie edukacji dzieci i młodzieży							
4.	Integracja i rozwijanie pasji oraz zachęcenie mieszkańców do aktywności społecznej i uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych							
PROJEKTY UZUPEŁNIAJĄCE								
1.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej i przedsiębiorstw na terenie całej gminy							
2.	Organizacja ponadregionalnych cyklicznych wydarzeń kulturalnych							
3.	Tworzenie infrastruktury i usług dostosowanych do zmian demograficznych							
4.	Tworzenie infrastruktury społecznej, zdrowotnej i opiekuńczej							
5.	Rozwój i modernizacja infrastruktury sportowej oraz rekreacyjnej							
6.	Stworzenie systemu wspierania przedsiębiorczości mieszkańców (ze szczególnym uwzględnieniem obszaru rewitalizacji)							
7.	Rozwój infrastruktury edukacyjnej i wychowania przedszkolnego							
8.	Wdrażanie e-usług publicznych, szczególnie w obszarze administracji, edukacji, informacji przestrzennej							
9.	Poprawa stanu infrastruktury drogowej oraz zwiększenie poziomu bezpieczeństwa							
10.	Zwiększenie dostępu do zasobów mieszkaniowych dla osób młodych oraz w trudnej sytuacji życiowej							

Źródło: Opracowanie własne

1.3. Promocja dokumentu

W celu efektywnego i skutecznego wdrożenia zapisów Gminnego Programu Rewitalizacji ważne jest, aby umożliwić społeczności lokalnej udział w procesie ich tworzenia i realizacji, a tym samym zapewnić skuteczną metodę komunikacji społecznej, czyli przekazywania danych do otoczenia. Szeroka komunikacja stanowić będzie jeden z fundamentów powodzenia całego procesu rewitalizacji, służąc osiągnięciu wizji obszaru rewitalizacji.

Podmiotem odpowiedzialnym za organizację oraz przeprowadzenie działań promocyjnych związanych z opracowaniem i wdrażaniem założeń Gminnego Programu Rewitalizacji, a w jego ramach również wszystkich projektów i/lub przedsięwzięć rewitalizacyjnych – jest Referat Pozyskiwania Środków Zewnętrznych w Urzędzie Miejskim w Sandomierzu. Referat ma za zadanie zapewnić powszechny dostęp do bieżących informacji na temat prowadzonych przedsięwzięć, tj. o zakresie i wymiarze pozyskanego dofinansowania zewnętrznego dla poszczególnych projektów oraz rezultatach działań na poziomie obszaru rewitalizacji oraz całej gminy. Do zakresu działań należy także wsparcie skutecznej komunikacji, opierającej się na następujących kanałach i narzędziach komunikacji:

- Internet – aktualizacja informacji z zakresu rewitalizacji i projektów realizowanych w ramach GPR na stronie internetowej gminy (sandomierz.eu) oraz na stronie podmiotowej gminy w Biuletynie Informacji Publicznej (bip.um.sandomierz.pl);
- komunikacja bezpośrednia – warsztaty, spotkania, posiedzenia itp.;
- inne środki promocji – plakaty, zawiadomienia, zaproszenia, ogłoszenia parafialne, ogłoszenia w lokalnej prasie.

Działania promujące będą miały zarówno zasięg lokalny, jak i regionalny oraz skierowane będą do interesariuszy rewitalizacji, tj. takich grup odbiorców, jak:

- 1) mieszkańcy obszaru rewitalizacji oraz właściciele, użytkownicy wieczyści nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami znajdującymi się na tym obszarze;
- 2) mieszkańcy gminy;
- 3) podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność gospodarczą;
- 4) podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność społeczną, w tym organizacje pozarządowe i grupy nieformalne;
- 5) jednostki organizacyjne gminy;
- 6) organy władzy publicznej;
- 7) podmioty realizujące na obszarze rewitalizacji uprawnienia Skarbu Państwa.

Celem działań związanych z promocją dokumentu jest dotarcie do jak najszerszej grupy interesariuszy – mieszkańców, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców, a także instytucji publicznych, mogących stać się partnerami w realizacji określonych działań rewitalizacyjnych.

Ponadto odpowiedzialność za upowszechnianie bieżących informacji na temat poszczególnych działań rewitalizacyjnych spoczywa również na partnerach realizowanych przedsięwzięć. Jeśli projekty będą współfinansowane ze środków Unii Europejskiej, wówczas

promocja tychże przedsięwzięć będzie się odbywać zgodnie z wytycznymi właściwych instytucji w tym zakresie.

2. System monitoringu, oceny i wprowadzania zmian do programu

Kluczowe znaczenie dla prawidłowej i efektywnej realizacji założeń Gminnego Programu Rewitalizacji ma system monitoringu skuteczności działań, oceny oraz wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu dokumentu.

2.1. Sposoby monitorowania i sprawozdawczości

Wdrażanie Gminnego Programu Rewitalizacji będzie się odbywało w oparciu o monitoring zmierzający do oceny stopnia realizacji celów rewitalizacji, a także zaplanowanych projektów i/lub przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Monitorowaniem, mającym na celu zapewnienie zgodności realizacji postanowień z wcześniej zatwierdzonymi założeniami, zajmować się będzie Referat Pozyskiwania Środków Zewnętrznych we współpracy z innymi referatami/ zespołami Urzędu, a także w drodze porozumienia m.in. z Powiatowym Urzędem Pracy w Sandomierzu oraz Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Sandomierzu. Monitoring polegać będzie na systematycznym zbieraniu oraz analizowaniu ilościowych i jakościowych informacji na temat wdrażanych projektów, a także założonych celów dokumentu na podstawie danych gromadzonych i przekazywanych przez poszczególne referaty/zespoły, jednostki organizacyjne gminy oraz inne instytucje zewnętrzne i podmioty realizujące projekty na obszarze rewitalizacji i/lub będące partnerami w realizacji określonych działań.

Referat Pozyskiwania Środków Zewnętrznych w Urzędzie Miejskim w Sandomierzu będzie miał za zadanie:

- 1) gromadzenie i analizowanie informacji w układzie określonego dla celów i projektów zestawu wskaźników;
- 2) sporządzanie corocznie raportu/sprawozdania z postępu w realizacji dokumentu i przedstawianie go do zaopiniowania przez Komitet Rewitalizacji, a następnie po pozytywnym zaopiniowaniu do zatwierdzenia przez Radę Miasta Sandomierza;
- 3) udostępnianie lokalnej społeczności wyników sprawozdawczości poprzez ich publikowanie na stronie internetowej gminy oraz w Biuletynie Informacji Publicznej, a także przekazywanie informacji wszystkim zainteresowanym podmiotom podczas spotkań z interesariuszami rewitalizacji.

Rada Miasta w Sandomierzu analizować będzie postępy w realizacji głównych założeń Gminnego Programu Rewitalizacji poprzez:

- 1) akceptację raportu/sprawozdania z postępu we wdrożeniu zapisów,
- 2) uwzględnienie i wprowadzanie zmian w zaplanowanych projektach rewitalizacyjnych zawartych w programie, a służących realizacji zadań własnych, do załącznika do uchwały w sprawie wieloletniej prognozy finansowej gminy (zgodnie z art. 21 ustawy o rewitalizacji).

Monitorowanie obejmować będzie zarówno rzeczowe, jak i finansowe aspekty wdrażania dokumentu.

Monitoring rzeczowy dostarczy danych na temat aktualnego stanu realizacji GPR oraz umożliwi ocenę postępu i efektywności jego głównych założeń. Mierzone będą one za pomocą zmian wskaźników produktu i rezultatu, przyporządkowanych do konkretnych projektów i/lub przedsięwzięć rewitalizacyjnych, jak i wskaźników oddziaływania w odniesieniu do celów rewitalizacji, które wykorzystane zostały na etapie diagnostycznym gminy do wyznaczenia obszaru zdegradowanego, a następnie obszaru rewitalizacji. W związku z tym posłużą do przedstawienia skali i charakteru zmian w aktualnej sytuacji czy tendencji zachodzących na obszarze rewitalizacji w porównaniu do terenu całej gminy (tabela 18). Wszystkie wskaźniki gromadzone będą na bieżąco w miarę postępu prac, natomiast ich stan osiągnięcia podawany będzie cyklicznie co 3 lata. Punktem odniesienia w procesie weryfikacji będą dane bazowe dostępne na etapie opracowania diagnozy na potrzeby wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, czyli według stanu na koniec 2024 roku.

Monitoring finansowy dostarczy danych na temat szacunkowego kosztu oraz wykorzystanych źródeł finansowania, będących podstawą do oceny sprawności wydatkowania środków. Na poziomie dokumentu zakłada się monitoring w oparciu o okresowe sprawozdania finansowe. Dane zawarte w tych opracowaniach powinny obejmować m.in. wysokość wkładu własnego i pozyskanych środków zewnętrznych, wydatki poniesione w okresie objętym sprawozdaniem oraz od początku realizacji projektu, procentowy stan zaawansowania realizacji interwencji, stopień osiągnięcia założonych wskaźników, a także informacje na temat postępu wykonania przyjętego harmonogramu w oparciu o ustalony plan finansowy.

Do końca lutego kolejnego roku po skończonym okresie sprawozdawczym, referaty/zespoły Urzędu Miejskiego w Sandomierzu, jednostki organizacyjne gminy i/lub podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych projektów wchodzących w skład GPR zobowiązane są do składania informacji okresowej do Referatu Pozyskiwania Środków Zewnętrznych w Urzędzie Miejskim w Sandomierzu. Dzięki temu sprawozdawczość zakłada bieżący i ciągły przepływ aktualnych informacji, co pozwala na weryfikację nieprawidłowości oraz wykrycie problemów w procesie wdrażania i monitorowania GPR.

Dla osiągnięcia wartości docelowych wskaźników realizacji projektów, szczególna rola przypada beneficjentom, którzy mają obowiązek monitorowania wdrażania przedsięwzięć współfinansowanych środkami z Unii Europejskiej, w tym przygotowywania i przedkładania Instytucji Zarządzającej danym programem operacyjnym sprawozdań z ich realizacji oraz wniosków o płatność.

Tabela 18 Wskaźniki monitoringowe wdrażania *Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+*

Założenia GPR	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych	Wartość bazowa (stan na 31.12.2024 r.)	Średnia wartość dla gminy (stan na 31.12.2024 r.)	Wartość docelowa dla obszaru rewitalizacji (stan na 31.12.2032 r.)
WSKAŹNIKI ODDZIAŁYWANIA DLA OBSZARU REWITALIZACJI						
Cel rewitalizacji 1. Mocny kapitał społeczny zintegrowanych i przedsiębiorczych mieszkańców	Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w % ludności ogółem	%	Urząd Miejski w Sandomierzu	11,5	13,3	Osiągnięcie wartości wyższej niż średnia dla gminy w 2032 r.
	Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w % ludności ogółem	%	Urząd Miejski w Sandomierzu	34,3	30,1	Osiągnięcie wartości niższej niż średnia dla gminy w 2032 r.
	Liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (wskaźnik obciążenia demograficznego)	szt.	Urząd Miejski w Sandomierzu	84,5	76,7	Osiągnięcie wartości niższej niż średnia dla gminy w 2032 r.
	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu ubóstwa w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	szt.	Ośrodek Pomocy Społecznej w Sandomierzu	2,4	2,0	Osiągnięcie wartości niższej niż średnia dla gminy w 2032 r.
	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezrobocia w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	szt.	Ośrodek Pomocy Społecznej w Sandomierzu	2,8	2,0	Osiągnięcie wartości niższej niż średnia dla gminy w 2032 r.
	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	szt.	Ośrodek Pomocy Społecznej w Sandomierzu	1,0	0,7	Osiągnięcie wartości niższej niż średnia dla gminy w 2032 r.

	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu alkoholizmu w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	szt.	Ośrodek Pomocy Społecznej w Sandomierzu	0,9	0,5	Osiągnięcie wartości niższej niż średnia dla gminy w 2032 r.
	Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 1 000 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	szt.	Urząd Miejski w Sandomierzu	6,6	8,0	Osiągnięcie wartości wyższej niż średnia dla gminy w 2032 r.
Cel rewitalizacji 2. <i>Przyjazna przestrzeń do życia i atrakcyjna oferta usług publicznych</i>	Udział powierzchni objętej MPZP w powierzchni ogółem	%	Urząd Miejski w Sandomierzu	30,2	48,3	Zwiększenie wartości powyżej średniej dla gminy w 2032 r.
	Budynki mieszkalne nowe oddane do użytkowania w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców	szt.	Urząd Miejski w Sandomierzu	1,7	16,4	Zwiększenie wartości o 50% w 2032 r. w stosunku do roku bazowego
Projekty/Przedsięwzięcia rewitalizacyjne	WSKAŹNIKI PRODUKTU					
	Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją	ha	Urząd Miejski w Sandomierzu i partnerzy procesu rewitalizacji	0		2
	Liczba osób objętych wsparciem	osoby	Realizatorzy projektów	0		25
	Liczba osób bezrobotnych, w tym długotrwale bezrobotnych, objętych wsparciem w programie	osoby		0		25
	Liczba przeprowadzonych warsztatów z zakresu edukacji ekologicznej	Sztuki	Urząd Miejski w Sandomierzu i partnerzy procesu rewitalizacji	0		10

WSKAŹNIKI REZULTATU					
	Liczba ludności zamieszkującej obszar rewitalizacji	osoby	Realizatorzy projektów, w tym Urząd Miejski w Sandomierzu	0	4 000
	Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem	osoby odwiedzające/rok	Instytucje kultury, realizatorzy projektów	0	1 000
	Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	osoby	Realizatorzy projektów, w tym Urząd Miejski w Sandomierzu	0	25
	Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, po opuszczeniu programu	osoby		0	25
	Liczba uczestników imprez i/lub wspólnych prac	osoby/rok		0	1 000

Źródło: Opracowanie własne

2.2. Sposób ewaluacji i wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu

Przyjęto, że Gminny Program Rewitalizacji ma formułę otwartą, co oznacza, że w przypadku zmiany wymogów prawnych, pojawienia się nowych problemów oraz wykreowania nowych projektów – będzie on aktualizowany. Przedsięwzięcia odpowiadające na zidentyfikowane problemy będą systematycznie przygotowywane w całym okresie wdrożeniowym. Ich konkretni odbiorcy i zakres determinowane będą: aktualnymi warunkami sytuacji społeczno-gospodarczej na obszarze rewitalizacji oraz gminy, potrzebami i oczekiwaniami mieszkańców wyznaczonego obszaru, poziomem zaangażowania podmiotów lokalnych w planowane działania, możliwościami budżetu gminy oraz dostępnością środków zewnętrznych.

Zgodnie z art. 22 ustawy o rewitalizacji, dokument będzie podlegał ocenie aktualności i stopnia realizacji, dokonywanej przez Burmistrza Miasta Sandomierza (przy pomocy pracowników Referatu Pozyskiwania Środków Zewnętrznych oraz sporządzonego przez nich raportu/sprawozdania z postępu w realizacji założeń dokumentu) raz na 3 lata, zgodnie z systemem monitorowania i oceny określonym w programie. Ocena sporządzona przez Burmistrza Miasta Sandomierza będzie podlegać zaopiniowaniu przez Komitet Rewitalizacji oraz opublikowana zostanie na stronie internetowej gminy i w Biuletynie Informacji Publicznej. Dopuszcza się również możliwość wcześniejszego wystąpienia z wnioskiem o zmianę treści dokumentu do Burmistrza Miasta Sandomierza w ramach inicjatywy co najmniej 100 mieszkańców lub podmiotu planującego realizację przedsięwzięcia inwestycyjnego lub społecznego na obszarze rewitalizacji. W przypadku stwierdzenia, że program wymaga zmiany, Burmistrz Miasta Sandomierza wystąpi do Rady Miasta Sandomierza z wnioskiem o jego zmianę. Dołączona zostanie do niego ww. opinia. Rada Miasta jako instytucja kontrolna i uchwałodawcza będzie mieć za zadanie analizowanie i zatwierdzanie wniosków o zmianę treści dokumentu, a także jego aktualizację, poprzez podjęcie stosownej uchwały w tej sprawie. W tej sytuacji zmiana będzie dokonywana w trybie w jakim program był uchwalony. W przypadku, gdy nie będzie ona dotyczyła listy planowanych podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz nie będzie wymagać zmiany uchwały w sprawie ustanowienia na obszarze rewitalizacji Specjalnej Strefy Rewitalizacji – nie zostaną przeprowadzone konsultacje społeczne, jak również postępowanie w sprawie uzyskania opinii (o których mowa w art. 17 ust 2 pkt 4 ustawy o rewitalizacji).

W sytuacji stwierdzenia osiągnięcia celów dokumentu (w wyniku przeprowadzonej oceny), Rada Miasta uchyli uchwałę w sprawie Gminnego Programu Rewitalizacji w całości albo w części, z własnej inicjatywy albo na wniosek Burmistrza Miasta Sandomierza.

Ewaluacja ma na celu identyfikację oraz ewentualną poprawę jakości, skuteczności i spójności realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji w odniesieniu do konkretnych problemów obszaru rewitalizacji, z jednoczesnym uwzględnieniem założeń programowych. Jej zadaniem jest sprawdzenie, czy w wyniku podejmowanych działań powstały oczekiwane rezultaty oraz czy wpłynęły one na osiągnięcie wyznaczonych celów.

Ocena wszystkich zrealizowanych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych zostanie dokonana przy współdziałaniu wszystkich interesariuszy rewitalizacji oraz w oparciu o 5 zasadniczych kryteriów ewaluacyjnych:

1. SKUTECZNOŚĆ (ang. *effectiveness*) – kryterium pozwalające ocenić w jakim stopniu osiągnięte zostały cele dokumentu zdefiniowane na etapie planowania.
2. EFEKTYWNOŚĆ (ang. *efficiency*) – kryterium pozwalające ocenić poziom „ekonomiczności” zrealizowanych projektów, czyli stosunek poniesionych nakładów do uzyskanych efektów.
3. UŻYTECZNOŚĆ (ang. *utility*) – kryterium pozwalające ocenić, do jakiego stopnia oddziaływanie programu odpowiada zdiagnozowanym potrzebom grupy docelowej.
4. TRAFNOŚĆ (ang. *relevance*) – kryterium pozwalające ocenić, do jakiego stopnia cele programu odpowiadają charakterowi i skali potrzeb w odniesieniu do obszaru rewitalizacji.
5. TRWAŁOŚĆ (ang. *sustainability*) – kryterium pozwalające ocenić na ile można się spodziewać, że pozytywne zmiany wywołane oddziaływaniem programu będą nadal widoczne po zakończeniu jego realizacji.

Ewaluacja założeń programowych i stopnia realizacji projektów/przedsięwzięć rewitalizacyjnych zawartych w dokumencie zostanie podzielona na następujące części:

- 1) *ex-ante* (przed realizacją GPR) – stanowiąca instrument ułatwiający podejmowanie spójnych decyzji (ocena ta została przeprowadzona przed opracowaniem dokumentu);
- 2) *on-going* (na bieżąco) – instrument obserwacji prowadzonej przez Referat Pozyskiwania Środków Zewnętrznych, który będzie na jej podstawie przygotowywał sprawozdanie z realizacji GPR co najmniej raz na 3 lata (jest to również instrument monitorowania bieżących zmian w otoczeniu);
- 3) *mid-term* (śródkresowa) – służąca przede wszystkim jako instrument, w wyniku którego możliwa jest aktualizacja dokumentu;
- 4) *ex-post* (na zakończenie wdrażania GPR) – służąca ocenie zgodności i efektywności zrealizowanych projektów w ramach GPR z założeniami i celami przyjętymi w niniejszym dokumencie.

Wprowadzenie systemu monitoringu oraz powiązanej z nim procedury ewaluacji pozwoli wyeliminować w znacznym stopniu problem dezaktualizacji założeń i celów zawartych w GPR, wynikający ze zmieniających się warunków funkcjonowania podmiotów realizujących poszczególne projekty, zmian prawodawstwa oraz innych warunków i okoliczności mogących wpłynąć na zasadność podejmowanych działań.

3. Mechanizmy włączenia różnych grup interesariuszy w proces rewitalizacji

Partycypacja społeczna i działania aktywizacyjne zostały wpisane w proces rewitalizacji wyznaczonego obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza jako fundament działań na wszystkich jego etapach, tj. diagnozowanie, programowanie, wdrażanie (w tym finansowanie), monitorowanie i ewaluacja. Takie podejście ma na celu podniesienie skuteczności i trwałości projektów rewitalizacyjnych oraz gotowości i świadomości mieszkańców o partycypacyjnym współdecydowaniu o obszarze objętym programem rewitalizacji. Ponadto realizuje *zasadę partnerstwa* wynikającą z art. 8 ust. 1 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r., polegającą na łączeniu szerokiego grona partnerów

(w szczególności lokalnych społeczności i przedsiębiorców, a także ekspertów) w procesy programowania i realizacji projektów rewitalizacyjnych w ramach programów operacyjnych oraz konsekwentnego, otwartego i trwałego dialogu, także z tymi podmiotami i grupami, których rezultaty rewitalizacji mają dotyczyć.

Narzędzia i formy partycypacji społecznej zastosowane na każdym etapie sporządzenia i wdrażania GPR ukierunkowane zostały na możliwie dojrzałe formy, obejmujące nie tylko informowanie, ale również opracowywanie, konsultowanie, współdecydowanie, kontrolę obywatelską, badania ilościowe (m.in. ankieta on-line) czy inicjatywę lokalną (m.in. nabór pomysłów na projekty poprzez fiszkę projektową). Ogólny schemat mechanizmów włączenia interesariuszy rewitalizacji na poszczególnych etapach rewitalizacji przedstawiono w tabeli 19.

Tabela 19 Zastosowane oraz zaplanowane formy partycypacji społecznej i partnerstwa na poszczególnych etapach rewitalizacji

Realizowane działania	Zastosowane oraz zaplanowane formy partycypacji społecznej i partnerstwa (mechanizmy włączenia interesariuszy rewitalizacji)
DIAGNOZOWANIE	
<p>Diagnoza gminy w podziale na ustalone jednostki referencyjne we wszystkich sferach: społecznej, gospodarczej, technicznej, przestrzenno-funkcjonalnej i środowiskowej na potrzeby wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiza wskaźnikowa ilościowa i jakościowa koncentracji problemów na podstawie ustalonych wskaźników dla poszczególnych jednostek we wszystkich ww. sferach; - analiza jakościowa potencjałów; - delimitacja przestrzenna obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przeprowadzenie badania ankietowego w dniach 10–31.07.2025 r. dotyczącego sytuacji w gminie w sferach: społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej oraz środowiskowej. 2. Przeprowadzenie spotkań z Radnymi Rady Miasta Sandomierz i Sołtysami – przedstawicielami mieszkańców gminy. Spotkania miały na celu przedstawienie wyników przeprowadzonej diagnozy, przybliżenie zagadnień związanych z rewitalizacją, określenie propozycji obszaru rewitalizacji, a także poznanie potrzeb i oczekiwań mieszkańców. 3. Konsultacje społeczne projektu uchwały w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji wraz z diagnozą gminy i mapami poglądowymi granic obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji odbyły się w dniach 15.09–20.10.2025 r. w następujących formach: <ol style="list-style-type: none"> 1) zbieranie uwag i wniosków w formie elektronicznej z wykorzystaniem formularza konsultacyjnego, który można było dostarczyć: <ul style="list-style-type: none"> - drogą elektroniczną na podany w ogłoszeniu adres e-mail, - drogą korespondencyjną na adres Urzędu Miejskiego w Sandomierzu, - bezpośrednio do sekretariatu w Urzędzie Miejskim w Sandomierzu; 2) otwarte spotkanie z interesariuszami rewitalizacji z możliwością złożenia uwag i opinii w dniu 07.10.2025 r. w Ratuszu w Sandomierzu, ul. Rynek 1; 3) zbieranie uwag ustnych do protokołu w sekretariacie w Urzędzie Miejskim w Sandomierzu. <p>Zgodnie z art. 6 ust. 7 i 9 ustawy o rewitalizacji, niezwłocznie po zakończeniu niniejszych konsultacji została opracowana i opublikowana w dniu 31.10.2025 r. na stronie podmiotowej gminy i w BIP informacja podsumowująca ich przebieg.</p> 4. Konsultacje społeczne projektu uchwały w sprawie określenia zasad wyznaczania składu oraz zasad działania Komitetu Rewitalizacji odbyły się w dniach 15.09–20.10.2025 r. w następujących formach: <ol style="list-style-type: none"> 1) zbieranie uwag i wniosków w formie elektronicznej z wykorzystaniem formularza konsultacyjnego, który można było dostarczyć: <ul style="list-style-type: none"> - drogą elektroniczną na podany w ogłoszeniu adres e-mail, - drogą korespondencyjną na adres Urzędu Miejskiego w Sandomierzu, - bezpośrednio do sekretariatu w Urzędzie Miejskim w Sandomierzu;

	<p>2) otwarte spotkanie z interesariuszami rewitalizacji z możliwością złożenia uwag i opinii w dniu 07.10.2025 r. w Ratuszu w Sandomierzu, ul. Rynek 1;</p> <p>3) zbieranie uwag ustnych do protokołu w sekretariacie w Urzędzie Miejskim w Sandomierzu.</p> <p>W trakcie konsultacji społecznych dotyczących uchwały w sprawie określenia zasad wyznaczania składu oraz zasad działania Komitetu Rewitalizacji, w wyznaczonym terminie nie wpłynęły żadne uwagi i/lub wnioski.</p> <p>Niezwłocznie po zakończeniu niniejszych konsultacji została opracowana i opublikowana w dniu 31.10.2025 r. na stronie podmiotowej gminy i w BIP oraz tablicy ogłoszeń Urzędu – informacja podsumowująca ich przebieg.</p>
PROGRAMOWANIE	
<p>Sporządzenie <i>Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> - projektowanie i wybór rozwiązań; - określenie głównych założeń dokumentu; - identyfikacja i zaplanowanie listy projektów podstawowych oraz uzupełniających realizowanych przez różnych interesariuszy rewitalizacji; - określenie ram organizacyjno-finansowych realizacji rewitalizacji; - przeprowadzenie odpowiednich uzgodnień i zaopiniowanie dokumentu. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przeprowadzenie badania ankietowego w dniach 05–13.11.2025 r. dotyczącego sytuacji na obszarze rewitalizacji i potrzeb jego mieszkańców. 2. Przeprowadzenie otwartego naboru kandydatów na członków składu Komitetu Rewitalizacji, zgodnie z procedurą zawartą w Regulaminie, w dniach 31.10–06.11.2025 r. (włącznie). Zgłoszenia kandydatów można było dokonać w następujących formach: <ul style="list-style-type: none"> - drogą elektroniczną w formie skanu, - drogą korespondencyjną na adres Urzędu Miejskiego w Sandomierzu, - bezpośrednio do sekretariatu w budynku Urzędu Miejskiego w Sandomierzu. 3. Przeprowadzenie naboru fiszek projektowych w dniach 05–13.11.2025 r., umożliwiającym zgłoszenie propozycji projektów rewitalizacyjnych na wyznaczonym obszarze rewitalizacji: <ul style="list-style-type: none"> - drogą elektroniczną na adres e-mail, - drogą korespondencyjną na adres Urzędu Miejskiego w Sandomierzu, - bezpośrednio do sekretariatu w budynku Urzędu Miejskiego w Sandomierzu. 4. Otwarte spotkanie z interesariuszami rewitalizacji z możliwością złożenia uwag i opinii w dniu 18.11.2025 roku o godz. 16.00. 5. I posiedzenie Komitetu Rewitalizacji w dniu 18.11.2025 r. o godz. 15:00 w Urzędzie Miejskim w Sandomierzu w związku z opracowywanym <i>Gminnym Programem Rewitalizacji Sandomierza 2032+</i> w celu wybrania Przewodniczącego i Zastępcy Komitetu, a także przekazania najważniejszych informacji na temat rewitalizacji. 6. Konsultacje społeczne dokumentu w dniach 20.11-29.12 2025 oraz zbieranie uwag w następujących formach: <ul style="list-style-type: none"> - drogą elektroniczną na adres e-mail, - drogą korespondencyjną na adres Urzędu Miejskiego w Sandomierzu, - bezpośrednio do sekretariatu w budynku Urzędu Miejskiego w Sandomierzu. 7. Otwarte spotkanie konsultacyjne z interesariuszami rewitalizacji z możliwością złożenia uwag i opinii w dniu 10.12.2025 r. o godz. 15.00 w Urzędzie Miejskim w Sandomierzu.

	Zgodnie z art. 6 ust. 7 i 9 ustawy o rewitalizacji, niezwłocznie po zakończeniu konsultacji została opracowana i opublikowana na stronie podmiotowej gminy i w BIP oraz tablicy informacyjnej Urzędu, informacja podsumowująca ich przebieg wraz z rejestrem zgłoszonych uwag i odniesieniem się do uwag z uzasadnieniem.
WDRAŻANIE (FINANSOWANIE)	
<p>Wdrażanie założeń <i>Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> - realizacja (wdrażanie) przedsięwzięć i projektów rewitalizacyjnych (w tym w ramach partnerstw międzysektorowych); - prowadzenie aktywnej polityki informacyjnej oraz aktywizacji interesariuszy rewitalizacji. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organizacja przez gminę otwartego naboru na partnera/partnerów spoza sektora finansów publicznych do wspólnej realizacji projektu zgodnie z <i>Ustawą z dnia 28 kwietnia 2022 roku o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027</i> (Dz. U. z 2022 r. poz. 1079 z późn. zm.). 2. Konkursy ofert dla organizacji pozarządowych. 3. Konkurs architektoniczny lub architektoniczno-urbanistyczny w zakresie zagospodarowania przestrzeni publicznych na obszarze rewitalizacji. 4. Planowanie partycypacyjne obejmujące cykl spotkań służących zagospodarowaniu przestrzeni. 5. Warsztaty projektowe związane z kształtowaniem przestrzeni z wykorzystaniem map/makiet. 6. Spacerki badawcze dla określonych grup społecznych w celu ogólnej oceny konkretnych rozwiązań architektonicznych czy infrastrukturalnych. 7. Realizacja projektów przez różnych beneficjentów (w tym w partnerstwach międzysektorowych). 8. Wspólne podejmowanie decyzji/kształtowanie przestrzeni/rozwiązywanie problemów/opiniowanie rozwiązań w trakcie cyklicznych spotkań Komitetu Rewitalizacji. 9. Spotkania informacyjno-konsultacyjne z mieszkańcami organizowane w miarę postępu wdrożenia projektów. 10. Realizacja małych inicjatyw interesariuszy rewitalizacji i wydarzeń lokalnych związanych z rewitalizacją.
MONITOROWANIE, EWALUACJA, AKTUALIZACJA	
<p>Ocena realizacji założeń <i>Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prowadzenie monitoringu realizacji rewitalizacji; - wykonanie ewaluacji założeń programowych; - aktualizacja dokumentu. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Opiniowanie cyklicznych raportów/sprawozdań z postępu w realizacji dokumentu przez Komitet Rewitalizacji oraz ich upublicznianie na stronie internetowej gminy i w Biuletynie Informacji Publicznej. 2. Spotkania informacyjno-konsultacyjne w celu przekazywania informacji na temat postępu we wdrażaniu projektów rewitalizacyjnych. 3. Opracowanie ewaluacji <i>mid-term i ex-post</i> z realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji wraz z uzyskaniem opinii mieszkańców na temat efektywności przeprowadzonych działań rewitalizacyjnych. 4. Możliwość wystąpienia z wnioskiem o aktualizację dokumentu przez inicjatywę co najmniej 100 mieszkańców lub podmiotu planującego realizację przedsięwzięcia inwestycyjnego lub społecznego na obszarze rewitalizacji. 5. Opiniowanie zgłoszonych wniosków o aktualizację dokumentu przez Komitet Rewitalizacji.

Źródło: Opracowanie własne

Realizacja oraz zaplanowanie różnorodnych form partycypacji społecznej i aktywizacji społeczności lokalnej umożliwiło dotarcie do szerokiego grona przedstawicieli interesariuszy oraz poznanie ich potrzeb i oczekiwań w celu dostosowania wsparcia. Wartością dodaną przeprowadzonych metod partycypacji i „budowania” partnerstwa była możliwość skonfrontowania wiedzy o wielu aspektach funkcjonowania obszaru rewitalizacji przez różne środowiska lokalne, co w konsekwencji doprowadziło do pogłębionej diagnozy obszaru rewitalizacji i będzie stanowiło podstawę uzasadnienia podjętych na nim działań. Ponadto zakłada się, że partycypacyjny model opracowania dokumentu będzie się przekształcał w partycypacyjny model wdrażania, a wokół grupy uczestniczącej w pracach nad dokumentem będą pojawiały się kolejne podmioty lokalne angażujące się w działania rewitalizacyjne.

Zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy o rewitalizacji: „partycypacja społeczna obejmuje przygotowanie, prowadzenie i ocenę rewitalizacji w sposób zapewniający aktywny udział interesariuszy, w tym poprzez uczestnictwo w konsultacjach społecznych oraz w pracach Komitetu Rewitalizacji”.

W związku z powyższym na etapie sporządzenia *Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+*, zgodnie z procedurą określoną przepisami ww. ustawy, powołany został Komitet Rewitalizacji, w skład którego wchodzi interesariusze rewitalizacji, tj. przedstawiciele mieszkańców gminy (w tym obszaru rewitalizacji), organizacji pozarządowych i grup nieformalnych, przedsiębiorców, jednostek organizacyjnych gminy oraz innych grup społecznych. Pierwszym etapem procedury było przyjęcie *Uchwały Nr XXIII/19120/25 Rady Miasta Sandomierza z dnia 29 października 2025 roku w sprawie określenia zasad wyznaczania składu oraz zasad działania Komitetu Rewitalizacji* wraz z załącznikiem, stanowiącym *Regulamin Komitetu Rewitalizacji*. Podjęcie uchwały poprzedzone było konsultacjami społecznymi przeprowadzonymi w dniach 15.09–20.10.2025 r. w następujących formach: zbieranie uwag i wniosków w formie papierowej oraz elektronicznej z wykorzystaniem formularza konsultacyjnego (dostarczanego drogą elektroniczną na podany adres e-mail, drogą korespondencyjną na adres Urzędu Miejskiego w Sandomierzu, bezpośrednio do sekretariatu w budynku ww. Urzędu), otwartego spotkania konsultacyjnego w dniu 07.10.2025 r. oraz zbierania uwag ustnych do protokołu w sekretariacie w budynku ww. Urzędu. Wszystkie dokumenty dostępne były w wersji papierowej w Urzędzie Miejskim w Sandomierzu oraz w wersji elektronicznej na oficjalnej stronie internetowej Gminy Sandomierz i na stronie podmiotowej gminy w Biuletynie Informacji Publicznej. Po podjęciu ww. uchwały przez Radę Miasta, na zasadach określonych w przyjętym *Regulaminie Komitetu Rewitalizacji*, ogłoszony został na stronie internetowej gminy, w BIP oraz na tablicy ogłoszeń Urzędu Miejskiego w Sandomierzu otwarty nabór na członków Komitetu Rewitalizacji, który trwał w dniach 31.10–06.11.2025 r. włącznie. Zgłoszeń kandydatów można było dokonać poprzez wypełnienie *Formularza zgłoszeniowego na członka Komitetu Rewitalizacji* oraz dostarczenie go w taki sam sposób, jak w przypadku ww. formularza konsultacyjnego. Organem właściwym do rozpatrzenia zgłoszonych kandydatur był Burmistrz Miasta Sandomierza. Wybrani kandydaci zostali powołani na członków Komitetu Rewitalizacji *Zarządzeniem nr 213/2025/PŚZ Burmistrza Miasta Sandomierza z dnia 14 listopada 2025 r. w sprawie powołania Komitetu Rewitalizacji ds. Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza* (zgodnie z limitami osobowymi określonymi w Regulaminie).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy o rewitalizacji, Komitet stanowi forum współpracy i dialogu interesariuszy z organami gminy w sprawach dotyczących przygotowania, prowadzenia i oceny Gminnego Programu Rewitalizacji oraz pełni funkcję opiniodawczo-doradcą Burmistrza Miasta Sandomierza w zakresie rewitalizacji.

Zasady jego działania określa *Regulamin Komitetu Rewitalizacji*, stanowiący załącznik do uchwały Nr XXIII/191/2025 Rady Miasta Sandomierza z dnia 29 października 2025 roku w sprawie określenia zasad wyznaczania składu oraz zasad działania Komitetu Rewitalizacji. Według zapisów niniejszego regulaminu, Komitet uprawniony jest do opiniowania GPR na etapie opracowania, a następnie jego wdrażania, monitorowania i ewaluacji oraz podejmowania inicjatyw związanych z rewitalizacją w Sandomierzu. Ponadto uczestniczy w sporządzaniu i opiniowaniu projektów uchwał Rady Miasta Sandomierza oraz zarządzeń Burmistrza Miasta Sandomierza związanych z rewitalizacją.

4. Procedura strategicznej oceny oddziaływania dokumentu na środowisko oraz opiniowania przez właściwe instytucje

Przepisy *Ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko* (Dz. U. z 2024 r. poz. 1112 z późn. zm.) określają, dla jakiej kategorii dokumentów planistycznych, ze względu na ich indywidualną zawartość oraz zewnętrzne uwarunkowania, istnieje konieczność przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Ponadto przesłanką obowiązkowo kwalifikującą do przedmiotowej oceny, zgodnie z art. 46 pkt 3 i art. 47 ww. ustawy jest stwierdzenie, iż w efekcie realizacji przedsięwzięć wystąpi znaczące negatywne oddziaływanie na środowisko, w tym na obszary Natura 2000.

Decyzję o przeprowadzeniu strategicznej oceny oddziaływania na środowisko wydaje organ opracowujący projekt dokumentu sam bądź zgodnie z art. 47 ww. ustawy, w uzgodnieniu z właściwym organem ochrony środowiska, którym w tym przypadku jest Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Kielcach. **[Gmina Wystąpi z wnioskiem]**

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Kielcach

Miasto Sandomierz nie wystąpiło z wnioskiem do Świętokrzyskiego Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Kielcach o uzgodnienie braku konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu *Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+*. W piśmie o uzgodnienie braku konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko powołano się na art. 47 *Ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko*, zgodnie z którym organem właściwym w sprawach opiniowania i uzgadniania w ramach strategicznych ocen oddziaływania na środowisko jest Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Kielcach. W związku z tym wystąpienie z wnioskiem do Świętokrzyskiego Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Kielcach nie było wymagane.

Zgodnie z art. 17 ust. 2 pkt 4 *Ustawy z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji* (Dz. U. z 2024 r. poz. 278), Burmistrz Miasta Sandomierza dnia r. wystąpił także o zaopiniowanie projektu *Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+* przez instytucje zewnętrzne wymienione we wskazanym artykule ww. ustawy. Zgodnie z art. 18 ust.

2 ustawy o rewitalizacji, Burmistrz wyznaczył 21-dniowy termin przedstawienia opinii, licząc od dnia doręczenia projektu dokumentu. Rejestr zbiorczego zestawienia opinii wraz ze zgłoszonymi w ich ramach uwagami i/lub propozycjami, a także rekomendacją do ich całościowego bądź częściowego wprowadzenia lub uzasadnieniem do ich niewprowadzania, opublikowany został na stronie internetowej gminy oraz stronie podmiotowej gminy w Biuletynie Informacji Publicznej.

5. Specjalna Strefa Rewitalizacji

Istnieje możliwość ustanowienia Specjalnej Strefy Rewitalizacji (SSR) na okres nie dłuższy niż 10 lat, o której mowa w art. 25 ustawy o rewitalizacji. W tym celu, na wniosek Burmistrza Sandomierza zostaną podjęte odrębne uchwały przez Radę Miasta Sandomierza w sprawie ustanowienia Specjalnej Strefy Rewitalizacji na wskazanym obszarze rewitalizacji na okres 10 lat – po uchwaleniu *Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Sandomierza 2032+*.

6. Sposób realizacji dokumentu a polityka mieszkaniowa i planowanie przestrzenne w gminie

6.1. Niezbędne zmiany w polityce mieszkaniowej

W związku z realizacją *Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+* nie są wymagane zmiany w następujących uchwałach, o których mowa w art. 21 ust. 1 *Ustawy z dnia 21 czerwca 2001 roku o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu Cywilnego* (Dz. U. z 2023 r. poz. 725):

1. *Uchwale Nr LXII/618/2023 Rady Miasta Sandomierza z dnia 26 kwietnia 2023 r. w sprawie uchwalenia Wieloletniego Programu Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Gminy Sandomierz na lata 2023–2028 w zakresie budowy mieszkań na wynajem, z możliwością późniejszego nabycia przez najemcę.*

6.2. Niezbędne zmiany w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego

W związku ze sporządzeniem *Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+* nie przewiduje się wprowadzania zmian w aktualnie obowiązującym Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego. Obecnie tylko niewielkie fragmenty obszaru rewitalizacji są objęte MPZP, przyjęte następującymi uchwałami:

- Uchwałą Rady Miasta Sandomierza Nr LII/404/2002 z dnia 19 września 2002 r. (Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego nr 175, poz. 2185 z dnia 10 grudnia 2002 r.);
- Uchwałą Rady Miasta Sandomierza Nr XII/103/2007 z dnia 29 sierpnia 2007 r. (Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego nr 224, poz. 3234 z dnia 6 grudnia 2007 r.);
- Uchwałą Rady Miasta Sandomierza Nr LIII/448/2010 z dnia 22 września 2010 r. (Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego nr 314, poz. 3328 z dnia 26 listopada 2010 r.);
- Uchwałą Rady Miasta Sandomierza Nr XLI/420/2014 z dnia 25 czerwca 2014 r. (Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego, poz. 2283 z dnia 8 sierpnia 2014 r.);
- Uchwałą Nr X/66/205 Rady Miasta Sandomierza z dnia 28 maja 2015 r. (Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego, poz. 2085 z dnia 7 lipca 2015 r.).

Nie przewiduje się również konieczności sporządzenia i uchwalenia miejscowego planu rewitalizacji, o którym mowa w art. 37f ust. 1 *Ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.). Ponadto gmina nie posiada Planu ogólnego, w związku z tym nie wskazuje się zmian w planie ogólnym.

Spis map

Mapa 1 Lokalizacja obszaru rewitalizacji na tle obszaru zdegradowanego w Mieście Sandomierz.....	17
Mapa 2 Granice wyznaczonego obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza.....	18
Mapa 3 Zasięg obszarów przekroczeń poziomu długoterminowego ozonu określonego ze względu na ochronę zdrowia w województwie świętokrzyskim w 2024 roku.....	42
Mapa 4 Formy ochrony przyrody w granicach obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza.....	43
Mapa 5 Zagrożenie powodziowe na terenie Miasta Sandomierza i obszaru rewitalizacji.....	44
Mapa 6 Zagrożenie ruchami masowymi na terenie Miasta Sandomierza i obszaru rewitalizacji.....	45
Mapa 7 Przestrzenne rozmieszczenie projektów podstawowych na obszarze rewitalizacji....	71

Spis schematów

Schemat 1 Wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Sandomierza.....	14
Schemat 2 Sfery tematyczne analizowane w szczegółowej diagnozie obszaru rewitalizacji..	19
Schemat 3 Założenia <i>Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+</i>	55
Schemat 4 Struktura zarządzania i wdrażania rewitalizacji w Mieście Sandomierz.....	85

Spis tabel

Tabela 1 Wskaźniki obrazujące sytuację na terenie Miasta Sandomierza w sferach: społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej.....	11
Tabela 2 Liczba osób, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej z poszczególnych powodów dla obszaru rewitalizacji i Miasta Sandomierza w 2024 roku.....	23
Tabela 3 Wyniki % egzaminów ósmoklasisty w szkołach podstawowych zlokalizowanych na obszarze Miasta Sandomierza w 2024 roku.....	25
Tabela 4 Wykaz obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Sandomierz zlokalizowanych na obszarze rewitalizacji.....	31
Tabela 5 Zidentyfikowane problemy oraz potencjały wyznaczonego obszaru rewitalizacji...	47
Tabela 6 Kierunki działań wraz z odniesieniem ich do zidentyfikowanych potrzeb rewitalizacyjnych, mające na celu eliminację lub ograniczenie występowania negatywnych zjawisk.....	56
Tabela 7 Projekt podstawowy nr 1.....	57
Tabela 8 Projekt podstawowy nr 2.....	59
Tabela 9 Projekt podstawowy nr 3.....	61
Tabela 10 Projekt podstawowy nr 4.....	62
Tabela 11 Planowane źródła finansowania projektów podstawowych.....	65
Tabela 12 Charakterystyka uzupełniających przedsięwzięć rewitalizacyjnych.....	67

Tabela 13 Komplementarność problemowa – potrzeby rewitalizacyjne wraz z odpowiadającymi im celami rewitalizacji i kierunkami działań oraz zaplanowanymi projektami podstawowymi i przedsięwzięciami uzupełniającymi	73
Tabela 14 Wykaz najważniejszych projektów zrealizowanych na wyznaczonym obszarze rewitalizacji lub mających wpływ na jego rozwój społeczno-gospodarczy na terenie Miasta Sandomierza	77
Tabela 15 Nawiązanie Gminnego Programu Rewitalizacji do dokumentów strategicznych i planistycznych.....	79
Tabela 16 Szacunkowe ramy finansowe Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+.....	82
Tabela 17 Harmonogram wdrażania dokumentu	86
Tabela 18 Wskaźniki monitoringowe wdrażania <i>Gminnego Programu Rewitalizacji Sandomierza 2032+</i>	90
Tabela 19 Zastosowane oraz zaplanowane formy partycypacji społecznej i partnerstwa na poszczególnych etapach rewitalizacji	96

Spis wykresów

Wykres 1 Udział ludności według ekonomicznych grup wieku w stosunku do ludności ogółem dla obszaru rewitalizacji i Miasta Sandomierza w 2024 roku.....	21
Wykres 2 Liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym dla obszaru rewitalizacji i Miasta Sandomierza w 2024 roku.....	21
Wykres 3 Liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta” w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców dla obszaru rewitalizacji i Miasta Sandomierza w 2024 roku	24
Wykres 4 Średnie % wyniki z egzaminu ósmoklasisty z matematyki, j. polskiego i j. angielskiego dla Miasta Sandomierza, powiatu sandomierskiego i województwa świętokrzyskiego w 2024 roku.....	25
Wykres 5 Udział powierzchni objętej MPZP w powierzchni ogółem dla obszaru rewitalizacji i Miasta Sandomierza w 2024 roku.....	29
Wykres 6 Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 1 000 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania dla obszaru rewitalizacji i Miasta Sandomierza w 2024 roku.....	39
Wykres 7 Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych z rejestru REGON w przeliczeniu na 1 000 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania dla obszaru rewitalizacji i Miasta Sandomierza w 2024 roku.....	39

Załącznik graficzny przedstawiający podstawowe kierunki zmian funkcjonalno-przestrzennych obszaru rewitalizacji